

Veier til vold

En kvalitativ studie av vold blant unge menn i et
flerkulturelt miljø

Siv Bekeng

Masteroppgave i kriminologi
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Det juridiske fakultet
Universitetet i Oslo
Våren 2012

Sammendrag

Tittel: Veier til vold – en kvalitativ studie av unge menn i et flerkulturelt miljø

Navn: Siv Bekeng

Veileder: Ragnhild Sollund

Lever ved: Institutt for kriminologi og rettssosiologi, UiO, våren 2012

Temaet for denne masteroppgaven er unge menn med innvandrerbakgrunns forhold til vold. For å tilnærme meg dette temaet har jeg gjort en kvalitativ studie som involverer deltakende observasjon på en ungdomsklubb i Oslo, seks intervjuer med unge menn med voldserfaring og et intervju med en ungdomsarbeider. Innvandrere og barn av innvandrere er noe overrepresentert i kriminalstatistikken, og da spesielt når det gjelder voldslovbrudd. I oppgaven diskuteres noen mulige forklaringer på dette. Det finnes dessuten en del forestillinger knyttet til innvandrere og vold, som blant annet blir bygget opp gjennom media og nettdebatter. Forestillinger uten rot i virkeligheten kan fort bli til moralske panikker, og det er derfor viktig at de blir møtt med fakta. Problemstillingene jeg har jobbet ut i fra er:

- Hvordan forklarer informantene voldshandlingene?
- Hvordan kan man forstå vold blant unge menn med minoritetsbakgrunn?
- Skiller denne volden seg fra vold begått av etnisk norsk ungdom?
- Hva kan få ungdommene til å velge andre løsninger enn vold?

Jeg har brukt en fenomenologisk tilnærming og har fokusert på informantenes erfaringer og forståelse. Ungdommene jeg intervjuet hadde mange erfaringer med vold, både som utøvere, ofre og vitner. Det viste seg at det ofte var glidende overganger mellom disse tre posisjonene. Informantene var ikke alltid komfortable med å se seg selv som voldsutøvere, noe som kan henge sammen med at de betraktet det å utøve vold som noe negativt og galt. Selv om de hadde utført voldelige handlinger, så de ikke på seg selv som dårlige personer. Konteksten hadde likevel en del å si for om volden ble sett på som riktig eller gal. Når det var snakk om å opprettholde ære kunne volden bli sett på som positiv, mens den var utelukkende negativ hvis den rammet kvinner eller barn. Opplevelsen av

vold i gjerningsøyeblikket kunne likevel være positiv. Da ga volden adrenalinkick og spenning. Vold kunne også gi status og respekt i miljøet, blant annet fordi den førte til makt. Denne volden hang sammen med guttenes glorifisering av gangsterlivet. De så opp til eldre kriminelle og konstruerte en tilsvarende gangsterværemåte og –klesstil. Dette imaget kunne bli brukt som en forsvarsmekanisme mot vold. Ved å se ut som gangstere symboliserte guttene til omverdenen at de var noen man ikke burde ”kødde med”.

Volden kunne bli brukt for å tilegne seg gjenstander gjennom ran, men her ble volden sett på som et middel for å nå et mål. De informantene som hadde vært med på ran angret i etterkant, og hadde dårlig samvittighet overfor ofrene. Flere av ungdommene var tilknyttet et gjengmiljø, hvor det ofte var konflikter med andre gjenger eller grupper. Informantene beskrev her volden som ble utført som forsvar mot ”de andres” vold. Disse andre ble ofte dehumanisert og ilagt en rekke negative verdier og egenskaper, noe som var med på å rettferdiggjøre voldelige angrep. Informantene beskrev hvordan små fornærmelser kunne utvikle seg til store konflikter. Dette hang sammen med en hypersensitivitet overfor fornærmelser. ”Blikking” – å se på noen andre med et stygt blikk – ble nevnt som en kilde til konflikt blant ungdommer i Oslo. Fornærmelser på Facebook kunne også utvikle seg til voldelige konflikter. På Facebook ble fornærmelser synlige for et stort publikum, noe som hadde mye å si for hvordan informantene reagerte. Publikummet var med på å definere handlingens omfang. Hvis mange definerer handlingen som en fornærmelse, vil man ha større press på seg til å gjengjelde handlingen.

Oppgaven tar videre for seg ulike grunner til at informantene endte opp i voldelige og kriminelle miljøer. Faktorer som kommer opp i informantenes fortellinger er dårlig økonomi, det å være ny i et land, et behov for å bli sett, diskriminering og stigmatisering. Mot slutten av oppgaven oppsummerer jeg faktorer som fikk informantene til å ville leve et liv uten vold.

Forord

De siste to årene kan beskrives som litt av en berg- og dalbane. De har til tider fremstått som svært spennende og lærerike, men også som nokså stressfylte og kaotiske. Nå som jeg nærmer meg slutten vil jeg likevel påpeke at det først og fremst har vært en positiv opplevelse, som jeg ikke ville vært foruten.

En stor takk går til informantene som har vært villige til å åpne seg for meg og fortelle om livene sine. Det er ikke bare lett å utlevere seg selv og sine innerste tanker omkring sensitive og ubehagelige temaer. Det er takket være dem at prosjektet har latt seg gjennomføre.

Veilederen min Ragnhild Sollund fortjener også en stor takk. Hun har kommet med raske og gode tilbakemeldinger når jeg har trengt det. Rådene har kommet godt med! En takk går også til Hedda Giertsen som kom med gode innspill og faglige kommentarer i begynnelsen av studiet.

En takk går også til alle i 7. etasje, for hyggelige lunsjpauser og samtaler. Det har vært noen fine år!

Takker også min kjære Øystein for hjelp til korrektur og god støtte. Det betyr veldig mye for meg.

Siv Bekeng
Oslo, mai 2012

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	III
Forord	V
Innholdsfortegnelse.....	VII
1. Innledning.....	1
2. Metode og datagrunnlag.....	3
2.1 Valg av metode i forhold til problemstilling	3
2.2 Deltakende observasjon	4
2.2.1 Introduksjon til feltet.....	4
2.2.2 Feltarbeidet	4
2.2.3 Åpen eller skjult observasjon?	6
2.3 Intervjuene.....	7
2.3.1 Valg av informanter	7
2.3.2 Presentasjon av informantene	8
2.3.3 Intervjusituasjonen.....	12
2.4 Analyse og tolkning av materialet	14
2.5 Etiske vurderinger	15
2.5.1 Etiske dilemmaer i personsentrerte tilnærminger	15
2.5.2 Personopplysninger	16
2.5.3 Informert samtykke og konfidensialitet	16
2.5.4 Forskereffekten.....	17
2.5.5 Mennesker i periferien?	18
3. Teoretisk bakteppe	19
4. Kriminalstatistikken	21
4.1 Hva sier kriminalstatistikken om vold?	21
4.3 Innvandrere og vold	22
4.4 Høyere oppdagelsesrisiko blant innvandrere?	23
4.5 Selvrapportert kriminalitet	25
5. Informantenes forståelse	26
5.1 Voldens mening	26
5.1.1 Voldens kontekst	28
5.1.2 Å nøytralisere handlingene	31
5.2 Vold som makt, eller reaksjon på avmakt?.....	33
5.2.1 Vold som beskyttelse mot vold	34
5.2.2 Makt på falske premisser	35
5.3 Informantenes habitus	36
6. Forestillinger om «de andre»	39
6.1 Nærhet og avstand	39
6.2 Annerledesgjøring.....	41
6.2.1 «The magic of othering»	44

7. Den problematiske «gjengen»	45
7.1 Gjeng, eller...?	45
7.2 Fordeler ved gjengen	50
7.3 Ulemper ved gjengen.....	51
8. Sensitivitet overfor fornærmelser	53
8.1 Ære og krenkelser	53
8.1.1 Andres ære	56
8.2 «Blikking».....	58
8.3 Voldens tilskuere.....	62
9. Marginaliserte og stigmatiserte menn?	68
9.1 En ordentlig mann	68
9.2 Et kriminelt stempel.....	73
9.2.1 Terroren i Oslo	78
9.2.2 Tolkninger av stigmaet.....	81
10. Voldens opp- og nedturer	83
10.1 Den forførende volden.....	83
10.2 Illegitime midler for legitime mål.....	86
10.3 Veier ut?	90
10.3.1 «Det sitter i hodet»	90
10.3.2 Å selv være offer.....	92
10.3.3 Å bytte kontekst.....	93
10.3.4 Møter med kontroll- og hjelpeapparat	95
11. Avslutning.....	98
Referanser	103
Vedlegg 1: Introduksjonsbrev	111
Vedlegg 2: Intervjuguide ungdommer.....	112
Vedlegg 3: Intervjuguide ansatte.....	114

1. Innledning

De fleste har et forhold til vold på en eller annen måte. Vi blir jevnlig møtt med bilder av vold og kriminalitet gjennom TV, aviser og andre medier. Ofte fremstår handlingene som uforståelige, og kanskje til og med som ren ondskap. Grove voldshandlinger setter ofte i gang offentlige debatter om at «noe må gjøres». Det har de siste årene vært mye oppmerksomhet rundt unge menn med innvandrerbakgrunn som begår kriminalitet, og da spesielt i Oslo. Fra tid til annen finner vi oppslag om gjenger med voldelige unge menn som raner og slår ned tilfeldige mennesker. Noen ganger nevnes gjerningsmennenes etniske bakgrunn eksplisitt, andre ganger ikke. Aftenposten skrev en artikkel 23. oktober 2011 om at «Ett av to ran i Norge begås rundt Oslo S» (Aftenposten, 23.10.2011). Artikkelen nevner ikke hvilken etnisk bakgrunn disse ransmennene har, men i kommentarfeltet er det likevel stor konsensus blant debattantene om hvem som begår denne volden: nemlig «utlendingene». Det er ikke første gang innvandreres kriminalitet debatteres, og neppe siste gang. Etter 22. juli 2011 ble det diskutert hvor langt man kan strekke ytringsfriheten på nett og når man trækker over grensen til trakassering. Likevel florerer fremdeles innvandrer-/muslimfiendtlige debattinnlegg på nett¹. Innvandrere generelt og muslimer spesielt blir blant annet kritisert for å være en trussel mot den norske rettsstaten, terrorister eller kriminelle. Innleggene mangler ofte vitenskapelig belegg, og er heller basert på egne opplevelser og inntrykk opparbeidet gjennom media.

Med dette som bakteppe ønsket jeg å fordype meg i temaet vold blant unge menn med innvandrerbakgrunn, ved å undersøke hvordan personer som selv har utøvet vold forklarer handlingene sine. Innvandrere og barn av innvandrere er noe overrepresentert på voldsstatistikken. Blant voldsdømte er 9,5 per 1000 innbyggere innvandrere, mot 4,5 per 1000 innbyggere blant den øvrige befolkningen. Samtidig finnes det som nevnt mange forestillinger knyttet til innvandrere og vold/kriminalitet, som har liten eller ingen rot i virkeligheten. Slike forestillinger kan i verste fall føre til moralsk panikk. Slik moralsk panikk kan føre til en polarisering mellom «oss» og «dem», noe som ikke er spesielt fruktbart for noen. Dette vil jeg diskutere nærmere i analysen.

¹ Se for eksempel www.sian.no og www.document.no.

Jeg skal derfor se på hva tidligere forskning faktisk sier om vold hos personer med minoritetsbakgrunn og dens årsaker. Foruten å se på kriminalitetsstatistikken, har jeg gjort feltarbeid i et flerkulturelt ungdomsmiljø i Oslo og intervjuet unge menn mellom 18 og 22 år med innvandrerbakgrunn, som på en eller annen måte har erfaring med vold. Jeg intervjuet også en etnisk norsk gutt fra samme miljø, for å se om karakteren av hans vold skilte seg ut fra volden begått av informantene med innvandrerbakgrunn. Var det spesielle aspekter ved livet til informantene med innvandrerbakgrunn som skilte seg fra informanten med norsk bakgrunn? Med utgangspunkt i at tilsynelatende meningsløs vold har mening (Giertsen, 2006), ville jeg ta stilling til utøvernes forståelse og fortolkning. Jeg forsøker på ingen måte å unnskyld handlingene de har begått, men ønsker å nyansere bildet av denne gruppen. Mennesker er komplekse vesener, og det gagnar ingen med en ensidig, essensialistisk framstilling av en gruppe. Som det kommer fram i datamaterialet mitt, er det mulig å forandre seg, selv for personer som har begått grove voldshandlinger. Forskningsspørsmålene jeg har jobbet ut i fra er:

- Hvordan forklarer informantene voldshandlingene?
- Hvordan kan man forstå vold blant unge menn med minoritetsbakgrunn?
- Skiller denne volden seg fra vold begått av etnisk norsk ungdom?
- Hva kan få ungdommene til å velge andre løsninger enn vold?

Jeg har konsentrert meg om den fysiske volden. Dette innebærer blant annet slag, spark og bruk av våpen. Jeg er opptatt av å få fram mine informaners forståelse av fenomenet, og hva de prøver å oppnå ved å ty til vold, altså en fenomenologisk tilnærming. I kapittel 2 diskuterer jeg valg av metode, datagrunnlaget for analysen og en presentasjon av informantene. I kapittel 3 går jeg kort inn på tendenser ved det senmoderne samfunn som kan være med på å tilrettelegge for voldelig atferd. I kapittel 4 ser jeg på hvilken sammenheng det er mellom innvandrere og kriminalitet ifølge kriminalstatistikken og hvordan disse tallene kan tolkes. I kapittel 5 går jeg inn på hvilken mening volden har for mine informanter, og hvordan dette kan henge sammen med makt og informantenes *habitus*. I kapittel 6-9 presenterer jeg noen forklaringer på hvorfor informantene brukte vold,

og tolker disse opp mot eksisterende teori. I kapittel 10 går jeg inn på noen grunner til at informantene ønsket å slutte med volden og bytte miljø. I kapittel 11 oppsummerer jeg hovedfunnene og kommer med noen avsluttende kommentarer.

2. Metode og datagrunnlag

2.1 *Valg av metode i forhold til problemstilling*

Jeg ønsket å tilegne meg kunnskap gjennom det som gjerne betegnes som en holistisk tilnærming, ved at man utforsker et fenomen fra forskjellige tilganger og vinkler (Lien, 2011, s. 14), og kom fram til at en kombinasjon av deltagende observasjon og intervjuer ville føre til bredest mulig kunnskap. Oppgaven baserer seg på deltagende observasjon i et ungdomsmiljø, seks intervjuer av unge menn med voldserfaring og et intervju med en person som til daglig jobber med ungdom. Sistnevnte fungerte som en nøkkelinformant som satt inne med viktig informasjon om feltet (Halvorsen, 2007, s. 266). Ved å intervju ungdommene fikk jeg tilgang på førstehåndserfaringer fra personer som selv har vært del av voldelige miljøer. Ved å intervju en som jobber med ungdommer fikk jeg et innblikk i hvordan en som står utenfor opplever ungdommenes handlinger – samtidig som personen kjenner ungdommene og deres verdensbilde. Ved aktivt å delta og observere i et ungdomsmiljø ble også jeg godt kjent med ungdommene og deres verdensbilde. Jeg var også til stede når konflikter oppstod, og ble vitne til hvordan de kunne løse seg og eskalere.

Jeg valgte en kvalitativ tilnærming til fenomenet vold fordi vi gjennom kriminalstatistikken vet noe om hvem som begår lovbrudd, men ikke nødvendigvis *hvorfor* og *hvilke tanker* voldsutøverene selv har om handlingene sine. I kvalitative intervjuer har informanter mulighet til å forklare seg fritt og selv ta opp temaer de mener er viktig å belyse. På denne måten kommer informantenes erfaringer og oppfatninger til syne – og det er nettopp dette jeg vil få fram. Det er informantenes erfaringer, følelser og tanker jeg har vært ute etter. Kvalitative intervjuer gjør det mulig å få fram kompleksiteten i sosiale fenomener. Vold er dessuten noe en som forsker ikke nødvendigvis kan observere. Da er det nyttig å benytte seg av erstatningsobservatører, det vil si personer som har førstehåndskunnskap til de fenomener eller sosiale systemer man er interessert i (Halvorsen, 2008, s. 137).

Jeg brukte en fenomenologisk tilnærming for å utforske problemstillingene. En fenomenologisk tilnærming betyr «å utforske og beskrive mennesker og deres erfaringer med, og forståelse av, et fenomen. *Mening* er et nøkkelord fordi forskeren bestreber seg på å forstå meningen med et fenomen (handling eller ytring) sett gjennom en gruppe menneskers øyne» (Johannesen et al, 2010, s. 82). Fenomenologi handler blant annet om å ta på seg «forståelsesbrillene» til de personene man studerer, og finne ut hvordan de fortolker sine opplevelser. Det er viktig at handlingene koples opp mot den sammenhengen de forekommer innenfor.

2.2 Deltakende observasjon

2.2.1 Introduksjon til feltet

Innledningsvis i prosjektet kontaktet jeg to ungdomsklubber i Oslo, blant dem den ene hvor jeg utførte den deltakende observasjonen. Den ene klubben ligger sentralt på østkanten, mens den andre ligger i en av Oslos omkringliggende drabantbyer. Klubben i sentrum tiltrekker seg ungdom fra mange forskjellige steder i Oslo, men stort sett fra bydeler i indre øst, Søndre Nordstrand eller Groruddalen. Klubben i drabantbyen tiltrekker seg stort sett ungdommer fra bydelen den ligger i. På sentrumsklubben er ungdommene noe eldre enn på drabantbyklubben, men bortsett fra det er demografien på de to stedene ganske lik. Det er stort sett unge gutter med innvandrerbakgrunn som frekventerer klubbene. Dessuten er begge klubbene plassert i områder i Oslo som er kjent for å være såkalte «ressurssvake» områder hvor befolkningen har lavere utdanning og dårligere sosioøkonomiske forhold enn i andre deler av byen. Disse stedene skiller seg også negativt ut på kriminalstatistikken. Bydelene klubbene ligger i har en ikke-vestlig innvandringsandel på henholdsvis 30 % og 40 %.

2.2.2 Feltarbeidet

Deltakende observasjon er så å si synonymt med feltarbeid, og innebærer at forskeren er ute i feltet blant dem man studerer for å observere dem i mest mulig «naturlige» omgivelser. Samtidig som man deltar i deres samhandling, er man også der for å studere og observere.

Fangen (2004) skriver at etnografers formål er å vise hvordan sosial samhandling i en verden kan være forståelig fra en annen verdens synspunkt (s. 28). Jeg ønsket som sagt å opparbeide et mest mulig helhetlig bilde av miljøet ungdommene jeg intervjuet kom fra. Gjennom å observere og delta i miljøet fikk jeg et inntrykk av hva ungdommene var opptatt av, hvordan de kledde seg, hva de snakket om og deres syn på seg selv og livet generelt. Fordi jeg ønsket å rekruttere informanter fra dette miljøet tenkte jeg også at det ville være lettere å oppnå tillit hos ungdommene hvis jeg allerede var noe kjent i miljøet.

Ungdommene på klubben var stort sett i alderen 17-24, og passet dermed til målgruppen min. Gjennom deltakende observasjon deltar man ikke bare som forsker, men også som menneske, skriver Fangen (2004, s. 29). På ungdomsklubbene deltok jeg i aktiviteter sammen med ungdommene og de ansatte. Dette kunne være å spille kort, biljard eller bordtennis, se på film eller ta en prat over en kopp kaffe. Mange av ungdommene brukte også ungdomsklubben som «internettkafe», hvor de kunne gjøre lekser eller bare sjekke mail, Facebook og lignende. På en vanlig kveld kunne vi være alt fra tre-syv voksne, og alt fra 10-60 ungdommer. I løpet av denne perioden hadde jeg mange uformelle samtaler både med de som jobbet der og med ungdommene som brukte stedet. Disse samtaler har vært med på å forme forståelsen min av feltet, og har også fungert som supplement til intervjuene. Mange av spørsmålene i intervjuguiden er formet på bakgrunn av denne forståelsen.

Fordi jeg kombinerte feltarbeidet med mitt vanlige liv (det vil si at jeg ikke levde i samfunnet jeg studerte), kan man si at jeg utførte det som kan kalles en deltids deltagende observasjon (Fangen, 2004, s. 92). Jeg tilbragte 1-2 dager i uka på ungdomsklubbene over en periode på 1 ½ år, og da mest tid på sentrumsklubben. Her var jeg ca. 5 timer i uka, og fikk et godt innblikk i ungdomsmiljøet. Det må likevel nevnes at jeg kun observerte ungdommene *på* klubben, og at store deler av deres interaksjon foregikk utenfor klubbens områder. På klubben oppførte de fleste seg etter klubbens regler, og konflikter ble som regel avverget før de eskalerte. Dette skjedde ikke nødvendigvis *utenfor* klubben.

Oppgavene jeg hadde på klubbene bestod i å snakke med ungdommene hvis de ønsket dette, passe på at det ikke ble brukt upassende språkbruk eller lekeslåssing og ellers prøve å sørge

for at det var god stemning. Gjennom denne perioden observerte jeg flere mindre krangler og konflikter som noen ganger eskalerte til større konflikter. Som regel ble disse avverget av de voksne som jobbet der før de ble voldelige, noe som blant annet kan skyldes at det var nulltoleranse for alle former for vold, også verbal vold og lekeslåssing. Som regel var denne lekeslåssingen uskyldig og sett på som «lek» fra begge involverte parter, mens andre ganger var det tydelig at dyttene var ment for å skremme/skade. Stort sett ble tilfellene avverget før de utviklet seg fra trusler/knuffing til noe mer alvorlig.

Når man studerer sosiale relasjoner kan det være et sterkt argument for forskeren å studere det autentiske samspillet der det skjer (Repstad, 2007, s. 34). Vold er en handling som forekommer i en sosial relasjon, og om en handling blir fortolket som vold eller ikke kommer også an på hvilken sosial relasjon den utspilles i. Det var derfor viktig for meg og ta del i den konteksten ungdommene jeg intervjuet var en del av – selv om ungdomsklubben bare er en av mange ulike kontekster ungdommene tar del i. Ved å ta del i ungdommenes verden noen timer i uka fikk jeg et innblikk i ungdoms(sub)kulturen de var en del av. Mitt inntrykk av guttene og miljøet de var en del av er formet både av feltarbeidet og intervjuene.

2.2.3 Åpen eller skjult observasjon?

For å få innpass på den klubben jeg hovedsakelig utførte den deltakende observasjonen, sendte jeg en mail til lederen hvor jeg informerte om hensikten med prosjektet og spurte om det kunne være mulig å rekruttere informanter derfra. Jeg hadde allerede jobbet frivillig på en av de andre klubbene en periode og visste hva aktivitetene på klubbene gikk ut på. Etter en samtale med lederen ble vi enige om at jeg skulle komme dit en gang i uken for å etablere litt kontakt med ungdommene og bli kjent med miljøet før jeg begynte med rekrutteringen. I begynnelsen fortalte jeg de ungdommene som spurte at jeg var der på grunn av en masteroppgave jeg skrev og at jeg ønsket å rekruttere ungdom derfra. Etter hvert som de ble vant til meg fikk jeg ingen flere spørsmål, og de fleste ble vant til at jeg var der på lik linje med de andre «ansatte». Bortsett fra de ungdommene jeg intervjuet, samt de ansatte, var det derfor mange som ikke var klar over at jeg var der blant annet for å rekruttere. Dette kan være etisk problematisk fordi det grenser opp mot skjult observasjon. Selv om jeg ikke hadde noen hensikt om å drive med skjult observasjon, ville det ikke vært mulig å informere alle

ungdommene om hvorfor jeg var der. På en vanlig kveld kunne det fort være rundt seksti ungdommer innom, og selv om det var mange faste, var det også mange som bare var innom på «besøk». Et argument mot skjult observasjon er at man ikke får innhentet samtykke fra de man studerer. I pkt. 8. *Krav om å informere dem som utforskes* i NESH' retningslinjer heter det at «De som er gjenstand for forskning, skal få all informasjon som er nødvendig for å danne seg en rimelig forståelse av forskningsfeltet, av følgene av å delta i forskningsprosjektet og av hensikten med forskningen.» (NESH, 2009). Det var kun ungdommene jeg intervjuet og de jeg snakket med om prosjektet som ble informert om dette. Men samtidig som jeg brukte mye tid i miljøet var dette først og fremst for å opparbeide mer kunnskap om miljøet som jeg kunne bruke i intervjuene. Fordi det kan være etisk problematisk å gjengi hendelser og samtaler fra klubbene uten at ungdommene er klar over dette, vil jeg derfor kun bruke sitater fra intervjuene i oppgaven eller veldig generelle observasjoner fra klubben. Når det kommer til spørsmålet om ungdommene ville oppført seg annerledes om de visste at de ble studert eller ikke, virket det ikke sann. Det var ofte studenter fra barnevern, sosialt arbeid, politiet og lignende som hadde praksisplass på klubben, uten at ungdommene lot seg påvirke nevneverdig av dette.

2.3 Intervjuene

2.3.1 Valg av informanter

Fordi kvalitative undersøkelser ofte handler om å få mest mulig kunnskap om et fenomen, vil rekruttering av informanter ofte foregå strategisk. Dette vil si at forskeren tenker gjennom hvilken målgruppe som må delta for at han eller hun skal kunne samle nødvendige data, og deretter velge personer fra denne målgruppen (Johannesen et al., 2010, s. 106). For å belyse problemstillingen min ville jeg rekruttere informanter som hadde erfaring med vold på en eller annen måte, enten som utøvere, ofre eller begge deler. Videre ville jeg at informantene skulle være i alderen 18-22 år, fordi jeg først og fremst var interessert i unge menns forhold til vold og fordi det er denne aldersgruppen som ifølge kriminalstatistikken utøver mest vold. Som 18-22-åring vil man dessuten ha opparbeidet seg flere erfaringer og kanskje et mer reflektert forhold til egne handlinger, enn det yngre ungdommer har. Etter hvert som det ble klart at jeg skulle rekruttere informanter fra to ungdomskubber i Oslo, bestemte jeg meg

også for å intervjuer av dem som jobbet tett sammen med ungdommene. Utvalget begrenset seg likevel av ulike grunner: noen av ungdommene var for unge, noen hadde ikke erfaring med vold, noen snakket for dårlig norsk og/eller engelsk og noen var ikke interesserte.

Man kan si at utvelgelsesmetoden min til dels var teoribasert (Johannesen et al., 2010, s. 109). Jeg hadde Bourdieus kapitalbegrep i bakhodet da jeg valgte ut de stedene jeg ville rekruttere informanter fra. Det vil si at jeg ville rekruttere informanter fra områder som var kjent for å ha mindre økonomisk, sosial og kulturell kapital enn gjennomsnittet i Oslo. Rekrutteringen av informanter foregikk mens jeg var på klubbene. Noen av ungdommene ble valgt ut fordi lederne mente de var passende i forhold til problemstillingen min, mens andre valgte jeg ut selv etter hvert som jeg ble bedre kjent med dem. Det er viktig å understreke at de fleste av ungdommene som ferdes på ungdomsklubbene er «helt vanlig ungdom» som synes det er hyggelig med en felles møteplass hvor de kan treffe venner og bekjente. Noen har likevel erfaringer knyttet til kriminalitet og vold fordi de enten kjenner noen som har vært innblandet i slikt, eller fordi de selv har vært innblandet. Utvalget består derfor av ungdomslederne eller jeg visste kunne si noe om problemstillingene mine, som var der de dagene jeg drev med aktiv rekruttering, og som ønsket og hadde tid til å bli med på intervjuet. Jeg informerte informantene om hva intervjuet gikk ut på og hvor lang tid det kom til å ta, at de kom til å bli anonymisert i den endelige oppgaven og at alle opplysninger om dem ville bli behandlet konfidensielt.

2.3.2 Presentasjon av informantene

Informantene bestod av to med irakisk bakgrunn, to med somalisk bakgrunn, en med tsjetsjensk bakgrunn og en med norsk bakgrunn. Den etnisk norske informanten hadde vokst opp i et flerkulturelt miljø i Oslo, i likhet med de andre informantene, og hadde mange venner med innvandrerbakgrunn. I dette miljøet var det blant noen av ungdommene en forestilling om at utlendinger ble diskriminert i Norge, og at det påvirket livene deres i en negativ forstand. Jeg mente det ville være interessant å se på hva en etnisk norsk gutt i miljøet tenkte omkring dette. Han skilte seg ut fordi han var hvit og blond, og kunne ikke (i motsetning til de andre informantene) skyldes på rasisme for å forklare sine handlinger. Dette kommer jeg tilbake til i analysedelen.

Jeg har valgt å kalle alle informantene for ungdommer selv om man i mange sammenhenger blir definert som «voksen» når man har fylt 18 år. Dette gjør jeg fordi informantene på mange måter enda er en del av et «ungdomsmiljø», ved at de tilbringer tid på ungdomsklubber og går på videregående skole. Informantene omtalte også ofte seg selv og vennene for ungdommer, og følte seg på mange måter ikke som «voksne». Store deler av intervjuene konsentrerer seg dessuten om deres ungdomstid i retrospekt, og ikke nødvendigvis om deres situasjon her og nå. Dette kan ha hatt betydning for hva som har kommet frem i intervjuene. I mange tilfeller vil en kunne ha behov for å skjønne hendelser i ettertid for å stille seg i et bedre lys. Det kan også hende at en husker ting selektivt, og legger vekt på detaljene en husker best – selv om dette kanskje ikke gir et objektivt bilde av situasjonen. Likevel kan hva man velger å huske være interessant for å forstå voldens mening.

Ungdommene fortalte om en tøff oppvekst. Noen av dem kom fra familier med lite sosial, økonomisk og kulturell kapital. Ungdomsmiljøet de var en del av var preget av kriminalitet og vold. De har alle mottatt sanksjoner fra foreldrene for noe de har gjort eller vært med på. Foreldrene har ikke støttet dem i deres kriminelle aktiviteter, men sett på handlingene som alvorlige og sårende. Flere av ungdommene uttrykte fortvilelse over at de hadde såret foreldrene sine, og at dette var noe av drivkraften bak ønsket om å forandre seg.

Informantene kommer fra forskjellige områder i Oslo og har også flyttet en del på seg i oppveksten. Stort sett har de bodd i bydel Søndre Nordstrand, Nordstrand, Gamle Oslo og Groruddalen. For å ivareta informantenes anonymitet har jeg valgt å bruke fiktive navn, i tillegg til å utelate stedsnavn når de snakker om ulike hendelser. Informantene har valgt å være åpne om livene sine og ulike hendelser de har opplevd. Noen av disse er av ulovlig karakter og guttene har opplevd represalier fra andre guttegjenger på grunn av ting de eller vennene deres har gjort. I noen tilfeller har også politiet og barnevernet vært innblandet. Jeg har derfor gjort om på ulike detaljer slik at det skal bli vanskeligere for personer som kjenner ungdommene å skjønne at det er dem det er snakk om. Jeg har også forandret på noen av utsagnene til informantene slik at det er lettere å lese disse. Et muntlig språk tar seg ikke

alltid like godt ut på papiret. Ikke alle ungdommene er like stødig i norsk, og jeg har derfor valgt å rette opp i eventuelle språkfeil. Jeg har også kuttet ut ord som «likksom», «ikke sant» og lignende uttrykk noen steder. Dette gjør jeg for at teksten skal få mer flyt og bli lettere å forstå. Innholdet vil fortsatt være det samme. Jeg vil innledningsvis si noe generelt om ungdommene, for å gi et inntrykk av hvem de er og hvor de kommer fra. Jeg har kun tatt utgangspunkt i det de har valgt å fortelle meg, og det kan derfor hende at noen av opplysningene ikke nødvendigvis stemmer helt, eller bare er en del av sannheten.

«Leo» er en etnisk norsk gutt på 18 år. Han går på videregående skole, men skulket mye da han var yngre og ble sendt på «spesialskole», som han kalte det. Han følte seg annerledes enn de andre i klassen fordi han mente de så på ham som en «gangster». Han vokste opp i et miljø preget av «veldig mye vold, stjeling og sånne ting». Han har ingen jobb ved siden av skolen, men driver med musikk på fritiden. Det er musikken han vil drive med i fremtiden og som han ønsker å satse på. I likhet med de andre ungdommene har Leo vært innblandet i ulike voldsepisoder, men mener selv han ikke oppfordrer til slåsskamper. Noen ganger blir han innblandet i slåsskamper fordi han må hjelpe og støtte vennene sine, men for det meste er det personlig. Han kommer fra et flerkulturelt område i Oslo og har mange venner med minoritetsbakgrunn.

«Fais» er en 18 år gammel gutt. Han er opprinnelig fra Irak, men har bodd mesteparten av livet i Oslo. Han droppet ut av skolen da han gikk i 10. klasse, og jobber nå i en fastfood-restaurant i tillegg til å gå med avisen. Han bor for seg selv, noe «sosialen» betaler for. Han har ikke hatt den letteste barndommen, og vokste opp i noe han omtaler som «narkisblokka» under dårlige økonomiske forhold. Gjennom oppveksten har både barnevernet og politiet vært inne i bildet i forbindelse med diverse kriminelle aktiviteter han har vært innblandet i. Han har prøvd noe dop, men likte det ikke. Han har vært innblandet i mange voldsepisoder, både med og uten våpen.

«Aslan» er en 18 år gammel gutt opprinnelig fra Tsjetsjenia, men har bodd i Norge i 5 år. Han har begynt på videregående skole, men er usikker på hva han har lyst til å drive med i fremtiden. Han var ikke spesielt interessert i skolen da han først kom til Norge, noe han

angrer på nå. Han har ingen jobb, men har skaffet seg en sommerjobb. Han er muslim og har verken prøvd alkohol eller andre rusmidler. Han har vært innblandet i en del slåsskamper, spesielt da han var yngre og ikke hadde bodd så lenge i Norge. Nå ønsker han heller å fokusere på fremtiden, men er usikker på om han vil bo i Norge resten av livet.

«Jasin» er en 18 år gammel gutt opprinnelig fra Irak. Han kom til Norge da han var fire år, og har siden bodd i Groruddalen. Han ble utvist fra videregående skole, og er usikker på om han ønsker å fullføre eller bare jobbe. Fordi han har vært innblandet i diverse kriminelle aktiviteter følges han opp av Oppfølgingsteam for unge lovbyggere, som skal prøve å hjelpe ham på rett kjøl igjen. Før pleide han å henge i området rundt Oslo S og var en del av en gjeng med «bråkete» ungdommer, som han kaller det. Han har vært innblandet i mange alvorlige voldsepisoder, og har selv blant annet blitt knivstukket. Nå ønsker han å komme seg ut av det gamle livet og forandre seg.

«Rashid» er en 22 år gammel ung mann, opprinnelig fra Somalia, som kom til Norge da han var fem år gammel. Han er en del av en stor søskenflokk, og har bodd forskjellige steder i Norge. Han har tatt yrkesfag på videregående skole, og jobber nå i en butikk. Han ønsker å ta videre utdannelse så han kan jobbe med barn og ungdom i fremtiden. Da han flyttet til Oslo som tenåring begynte han å omgås ungdommer som blant annet var innblandet i mange slåsskamper i tillegg til andre former for kriminalitet, som ran, tyveri og heleri. Han kjente ingen da han først kom til Oslo og ønsket å hevde seg ved å bli den tøffeste i gruppa. Han ble etter hvert fanget opp av politi og barnevern, og familien fikk vite hva han drev med. I dag har Rashid skjerpet seg og ønsker ikke å gå tilbake til det gamle livet. Flere av vennene hans har valgt annerledes, og sitter i dag i fengsel.

«Hakim» er 20 år gammel, opprinnelig fra Somalia og bor i bydel Søndre Nordstrand. Han kom til Norge som 13-14-åring. Han syntes det var vanskelig å tilpasse seg det nye landet, og slet med skolen og språket. Hjemme slet familien med dårlig økonomi, og det var sjelden de hadde råd til nye klær og lignende. Han ble etter hvert del av en kriminell guttegjeng som både stjal, ranet og var innblandet i slåsskamper. Familien visste ikke hva som foregikk før politiet og barnevernet ble innblandet. På grunn av sin unge alder ble han ikke satt i fengsel,

men barnevernet fulgte ham opp tett. I denne perioden fikk han økonomisk støtte til «sunne» aktiviteter som blant annet fotball. Han ønsket å komme seg ut av det kriminelle miljøet og hadde ikke lenger behov for å rane og stjele for å få råd til ting. I dag har han fullført videregående skole og ønsker å jobbe med barn og unge i fremtiden. Mange av hans beste venner sitter i fengsel.

«Lisa», ungdomsarbeideren jeg intervjuet, er i slutten av 20-årene og har jobbet med ungdom i nærmere ti år, både på frivillig basis og i jobbsammenheng. Grunnen til at jeg også valgte å intervju en person som jobber med ungdom er fordi ungdom ofte kan ha et noe snevert bilde av virkeligheten, og jeg ønsket å få et «utenfra-blikk» på noen av handlingene deres. Gjennom å jobbe med ungdom i ti år har hun opparbeidet seg mye kunnskap om ungdom, og har vært vitne til at mange konflikter har utartet seg. Hun kan derfor gi et mer generelt inntrykk av hvorfor konflikter mellom ungdom oppstår, basert på egne erfaringer og observasjoner, og fungerer som en "nøkkelinformant" (Halvorsen, 2008). Hun har også selv minoritetsbakgrunn og har bodd store deler av livet i Oslo.

2.3.3 Intervjusituasjonen

Samtlige intervjuer ble gjennomført på et ledig kontor i ungdomsklubbens lokaler. Fordelen med dette var at intervjuene kunne gjennomføres på samme sted som jeg rekrutterte ungdommene. Jeg kunne dermed gjennomføre intervjuene med en gang ungdommene takket ja til å bli med. På denne måten slapp jeg å måtte avtale ny tid og nytt sted for intervjuet etter at kontakten med ungdommene var opprettet². Avtaler er lett å glemme og det kan være lett å nedprioritere et intervju man selv ikke nødvendigvis får noe utbytte av i en travel hverdag. Jeg tror det derfor var av stor betydning at jeg fikk gjennomført intervjuene «på stedet». I tillegg til at de ble gjennomført på et sted jeg kjente til på forhånd var også ungdommene kjente og komfortable med ungdomsklubben. Her hadde de vært mange ganger, og de kjente både mange av de ansatte og de andre ungdommene som pleide å komme dit. Situasjonen eller rammen rundt et intervju kan være med på å påvirke hva som blir sagt eller ikke. Derfor er det viktig at informanten slapper av og ikke føler seg underlegen

² Det hendte at jeg utsatte noen intervjuer til «neste gang», men dette var kun med ungdommer som jeg visste kom til å møte opp.

(Johannesen et al., 2010, s. 142).

Jeg hadde utformet en delvis strukturert intervjuguide som jeg brukte under intervjuene. Intervjuguiden min bestod hovedsakelig av en liste med temaer jeg ville innom, samt noen underspørsmål. Likevel tilpasset jeg spørsmålene til hver enkelt informant og skiftet også om på rekkefølgen på spørsmålene der det føltes naturlig. I noen av intervjuene kom jeg gjennom de fleste spørsmålene, mens i andre fikk jeg bare stilt et par av dem. Jeg kom likevel stort sett inn på alle temaene i intervjuguiden. Noen av intervjuene opplevdes derfor som mer ustrukturerte, og jeg lot heller informantenes svar lede meg inn på neste spørsmål. En styrke med ustrukturerte intervjuer er at de gir stor grad av fleksibilitet, og man kan forandre og tilpasse intervjuguiden til hvert enkelt intervju. En svakhet er at man ikke får stilt de samme spørsmålene til alle informantene. Men til tross for at jeg stadig byttet om på rekkefølgen på spørsmålene i intervjuguiden, kom jeg inn på de samme temaene med alle informantene. Et annet argument for å ha en mest mulig åpen samtale under intervjuene er at temaet var såpass sensitivt, og mange av spørsmålene refererte til kriminelle handlinger. Det viste seg at de fleste av guttene hadde hatt kontakt med politiet og andre maktpersoner ved en eller flere anledninger, og et strukturert intervju kunne ha vekket assosiasjoner til et avhør. Det var viktig for meg at guttene ønsket å åpne seg og være ærlige.

Alle intervjuene ble tatt opp med diktafon, noe som gjorde jobben som intervjuer mye lettere. Selv om jeg satt med penn og papir foran meg, noterte jeg lite, og prøvde først og fremst å konsentrere meg om det som ble sagt. Det var heller ingen av informantene mine som motsatte seg bruken av diktafon, og det virket heller ikke som om den ble tillagt stor vekt. Noen av guttene hadde blitt intervjuet før i forbindelse med andre ting, og virket komfortable med diktafonen. Det kan selvfølgelig hende at det at de ble tatt opp på bånd kan ha påvirket hva de ønsket å snakke åpent om. Mitt inntrykk er likevel at de snakket nokså fritt, og det var ingen spørsmål de ikke ønsket å svare på, selv om jeg på forhånd informerte om at de kunne la være å svare på spørsmål hvis de ønsket det. Dette kan også ha med at jeg forsikret dem om at det bare var jeg som kom til å høre på intervjuene, og at de ville bli slettet fra diktafonen så fort de var transkribert.

Både det å intervju og det å bli intervjuet kan oppleves som noe ukomfortabelt og skremmende første gang man gjør det. Det føles gjerne tryggere for hver gang man gjør det, og slik var det også i min situasjon. Etter hvert som jeg hadde gjennomført et par intervjuer ble jeg mer selvsikker og trygg på meg selv i intervjusituasjonen. Dette påvirket også intervjuene fordi det da var lettere å løsrive seg fra intervjuguiden og konsentrere meg om det informanten fortalte. En egen usikkerhet og manglende intervjuerfaring kan virke negativt inn på informantene og kan også påvirke de svarene man får. Dette betegnes som *intervjueffekt* (Johannesen et al., 2010, s. 143). Det er også en rekke andre egenskaper som kan påvirke intervjuer-informant-relasjonen, som kjønn, alder, etnisk tilhørighet, oppførsel og utseende. Jeg skilte meg på mange måter fra mine informanter fordi jeg var av motsatt kjønn, etnisk norsk og noe eldre enn dem. Dessuten var jeg under utdanning ved Universitetet i Oslo, mens noen av dem ikke hadde fullført videregående skole. Disse åpenbare forskjellene kan ha vært med på å skape avstand mellom meg og informantene, men jeg fikk stort sett inntrykk av at informantene ønsket å åpne seg. Dette kan også ha med at jeg hadde vært i ungdomsmiljøet en stund, og på den måten ikke var helt fremmed for.

2.4 Analyse og tolkning av materialet

Det endelige datamaterialet består av 110 sider med transkriberte intervjuer. Intervjuene varte i 45-75 minutter. Jeg registrerte også noe av de ikke-verbale aspektene ved interaksjonene, som når informantene for eksempel pekte på steder av kroppen hvor de hadde blitt slått eller knivstukket. Jeg analyserte først og fremst *meningsinnholdet* i teksten, det vil si at jeg brukte en personsentrert tilnærming. Det var viktig for meg å få en helhetlig forståelse, og det var derfor viktig at de enkelte delene av intervjuene ble studert i forhold til helheten de var en del av. Etter å ha lest gjennom intervjuene gjentatte ganger, utarbeidet jeg en sammenfatning av informasjon om de viktigste temaene i materialet. En slik sammenfatning kan bidra til at meningsinnholdet i teksten konsentreres, og at essensen i teksten fremheves (Thagaard, 2003, s. 133). Deretter fjernet jeg mest mulig irrelevant informasjon, ved at jeg forkortet informantenes uttalelser, ryddet opp i språket og komprimerte lange setninger til korte. Dette kalles *meningsfortetting* (Johansen et al., 2010).

Deretter lette jeg etter de *meningsbærende* elementene i materialet, altså det som var

relevant for problemstillingene. Disse ble markert i margin med et eller flere kodeord som indikerte hva slags informasjon de innebar, enten deduktive koder (koder som er teoretisk utledet) eller induktive koder (koder som kommer fram i datamaterialet). Kodene ble så klassifisert i ulike kategorier eller temaer. Begrepene eller stikkordene jeg brukte for hver kategori indikerte innholdet i kategoriene. I andre omgang reflekterte jeg over hvordan tendensene i dataene kunne tolkes teoretisk og hvordan de kunne forstås, og kategoriserte materialet etter det som kan kalles tolkende eller teoretiske koder. Her ble materialet knyttet opp mot sentrale fagbegrep (Thagaard, 2003, s. 136). Det å inndelegge materialet i kategorier, hjalp meg til å se hvilke temaer som gikk igjen i de ulike intervjuene, og gjorde det dermed mulig å sammenligne intervjuene. På denne måten fikk jeg oversikt over hvilke temaer som er felles, og hva som eventuelt skiller seg ut. Når datamaterialet var sortert begynte analysearbeidet i å identifisere mønstre, sammenhenger og prosesser, og koplet dette opp mot eksisterende teorier og forskning.

2.5 *Etiske vurderinger*

2.5.1 Etiske dilemmaer i personsentrerte tilnærminger

Et dilemma som kan forekomme i personsentrerte tilnærminger er at forskerens tolkning ofte kan avvike fra informantens forståelse, fordi forskeren tolker dataene fra et faglig ståsted (Thagaard, 2003, s. 150). Informantens selvforståelse kan derfor miste plass, og informantene kan i etterkant føle seg misforstått eller feiltolket. Informantens anonymitet kan også bli et problem når man fokuserer på enkeltpersoner eller persontyper. I mitt datamateriale var det flere fortellinger og utsagn hvor andre personer fra samme gruppe sannsynligvis kunne kjenne seg igjen, og derfor også kunne identifisere informanten. Jeg har derfor forsøkt å anonymisere disse fortellingene så langt det lar seg gjøre. Det at jeg har rekruttert informanter fra to forskjellige ungdomsklubber vil også ivareta informantens anonymitet ytterligere, da jeg ikke skiller mellom hvilke informanter som er rekruttert fra hvilken klubb. Det er først og fremst innholdet i informantens fremstillinger jeg har vært ute etter, og har jeg derfor i en del tilfeller utelatt informasjon som kunne ha bidratt til å identifisere informantene.

2.5.2 Personopplysninger

Prosjekter som omfatter personopplysninger som behandles med elektroniske hjelpemidler fikk meldeplikt etter innføringen av personopplysningsloven i 2001 (Thagaard, 2003, s. 22). Jeg meldte derfor prosjektet inn til NSD, selv om jeg etter hvert bestemte meg for at jeg ikke kom til å lagre noen personopplysninger. Siden jeg gjennomførte intervjuene «på stedet», hadde jeg ikke noe behov for å lagre verken navn eller telefonnummer til noen av informantene. Selv om diktafonen ble oppbevart på et trygt sted, valgte jeg også å slette intervjuene fra diktafonen med en gang de ble transkribert. Jeg syntes dette var den sikreste måten å forsikre seg om at opptakene ikke kom på avveie, da det noen ganger kunne forekomme tyverier på ungdomsklubbene og jeg ikke ville risikere å bli frastjålet diktafonen med sensitiv informasjon.

2.5.3 Informert samtykke og konfidensialitet

I ethvert forskningsprosjekt er det viktig å innhente informert samtykke fra deltakerne og i hovedtrekk informere dem om hva forskningsprosjektet går ut på. Jeg hadde på forhånd laget et informasjonsskriv hvor jeg informerte om hvilke rettigheter informantene hadde og hva oppgaven gikk ut på som de skrev under på. I tillegg ga jeg også denne informasjonen muntlig, da de fleste informantene ikke leste grundig gjennom informasjonsbrevet. For de fleste var det nok avgjørende at de visste at all informasjon om dem kom til å bli anonymisert i oppgaven og at jeg ville behandle alle opplysninger om dem konfidensielt. Jeg informerte også innledningsvis om at hovedtemaet for oppgaven var ungdom og vold og at jeg kom til å stille noen spørsmål omkring dette. Dette kan nok ha påvirket hvordan ungdommene svarte på spørsmålene. Noen styrte selv samtalen automatisk over på historier om vold selv om jeg for eksempel bare spurte om hvordan de hadde det på skolen, mens andre begynte tidlig å fortelle at de hadde forandret seg og ikke drev med sånt «tull» lenger. Likevel var det nødvendig å informere om at oppgaven skulle handle om vold, slik at ungdommene visste hva de takket ja til å bli med på. Det at de visste om temaet på forhånd kan også ha satt i gang refleksjoner omkring temaet, slik at de var bedre forberedt på noen av spørsmålene som ville komme i intervjuet.

2.5.4 Forskereffekten

Jeg nevnte tidligere hvordan man som forsker kan påvirke dataene man samler inn gjennom forskningsprosjektet. Det at forskeren er til stede kan forårsake en eller annen form for strategisk opptreden fra aktørenes side (Repstad, 2007, Sollund, 2008). Selv om jeg etterstrebet å ikke påvirke informantene mine i noen retning, vil man alltid ha en *forskereffekt* på dem man studerer. I den grad jeg opplevde at mitt utseende, kjønn eller alder hadde noe å si for hvordan informantene oppførte seg mot meg, er mitt inntrykk at dette stort sett ikke hadde noen negativ effekt. Det at jeg ikke var så mye eldre enn guttene tror jeg var en fordel fordi det skapte en viss nærhet, fordi vi var på omtrent samme sted i livet. Hadde jeg vært mye eldre kunne det skapt en avstand mellom meg og guttene. Mange av dem har stor respekt for eldre, noe jeg både har hørt dem si og som jeg selv har observert når de snakker med eldre personer på ungdomsklubben. Samtidig som dette er positivt, kunne det kanskje gjort ungdommene mindre ærlige når de snakket om sensitive temaer som vold og kriminalitet, fordi de ønsket å vise respekt og sette seg selv i et godt lys blant de eldre. Som jevnaldrende kunne jeg gli mer inn i rollen som «venninne». Samtidig var jeg såpass mye eldre enn dem at jeg ikke lenger er «ungdom», noe som gjorde at jeg kunne fremstå som uvitende i forhold til hvordan det er å være «ungdom nå for tiden».

Det at jeg som kvinne intervjuet i et mannsdominert miljø ser jeg også på som en fordel. Som kvinne kan man i enkelte sammenhenger bli sett på som mer harmløs enn menn, noe som gjør at de man forsker på ikke nødvendigvis er like mye «på vakt» (Repstad, 2007, s. 67). Alle jeg intervjuet var veldig opptatt av at man ikke slår eller slåss med jenter. Jeg kunne derfor ikke bli sett på som en «trussel» eller en mulig «fiende», i motsetning til en mann. Det at jeg var kvinne gjorde derfor at jeg kunne ta rollen som en uvitende «outsider», mens de kunne innta rollen som læremestre i hvordan og hvorfor ungdom tyr til vold. Det kan også hende at det var lettere for guttene å snakke om følelser, på godt og vondt, til en jente, nettopp fordi jeg ikke fremstod som noen trussel eller rival overfor dem. Jeg opplevde at guttene var hjelpsomme og genuint ønsket å «forklare» meg hvorfor noen gutter/ungdommer kan ty til vold.

Jeg fikk også inntrykk av at noen av informantene ønsket å framstå som mer voldelige og

«gjerne» enn de sannsynligvis er, mens noen gjorde det motsatte og bagatelliserte eller unnskyldte handlingene for å sette seg selv i et bedre lys. Det informantene ønsket å fortelle meg vil være påvirket av hvilket inntrykk de ønsket å gi av seg selv til meg. Svarene deres vil derfor kunne vært noe annerledes om en annen person hadde intervjuet dem. Dette kan være en svakhet ved kvalitativ forskning fordi man sannsynligvis ikke får helt ærlige eller objektive svar. Det er da viktig å være klar over effekten man har som forsker og hvordan dette kan påvirke de dataene man får, og at dataene har oppstått i en sosial relasjon mellom informant og forsker. Informant og forsker påvirker hverandre gjensidig.

2.5.5 Mennesker i periferien?

Mye av forskningen innenfor samfunnsvitenskapen handler om mennesker som befinner seg i periferien av samfunnet. Dette kan for eksempel være etniske og kulturelle minoriteter. I mitt tilfelle har jeg studert personer med minoritetsbakgrunn som har bedrevet kriminalitet. En innvending mot å forske på slike grupper er at det kan bidra til ytterligere stempling av gruppen, som igjen kan føre til utstøting. Forskningen kan også misbrukes, eller bli brukt selektivt slik at vernet om likestilling og andre grunnleggende rettigheter blir truet (Alver og Øyen, 1997, s. 16). Men det står også i NESHS forskningsetiske retningslinjer at forskere har et spesielt ansvar for å bringe fram kunnskap om svakstilte eller marginale grupper i samfunnet (Alver og Øyen, 1997, s. 60). Selv om det er viktig å studere disse gruppene for å få fram ny kunnskap som kan være med på å forbedre deres situasjon, må man gå fram med forsiktighet for at disse ikke skal stigmatiseres ytterligere gjennom smale problemstillinger som kun fanger opp det konfliktfylte og negative (Alver og Øyen, 1997, s. 61).

«Elendighetsforskning» kan ha en viss sementeringseffekt. Jeg har i dette prosjektet forsøkt både å fremstille det negative og konfliktfylte i mine informanternes liv, samtidig som jeg også har forsøkt å fokusere på det positive. Selv om informantene på noen områder kan betegnes som ressurssvake, er de ressurssterke på mange andre områder, noe som ikke må undervurderes. De var blant annet samfunnsengasjerte, opptatt av å ta vare på venner og familie, interessert i musikk og sport og opptatt av spørsmål omkring rasisme og forskjellsbehandling. Oppgaven er ikke ment som en generell fremstilling av voldelige unge menn, men som et innblikk i hvorfor *noen* unge havner i voldelige miljøer – og hvordan man kan komme seg ut av dem.

3. Teoretisk bakteppe

Sosiologer og kriminologer er opptatt av å forklare menneskers handlinger ut i fra blant annet strukturelle forhold. For å forstå hvorfor aktører handler som de gjør, er det viktig å se på hvilke føringer og hindringer man blir pålagt av samfunnet man lever i. Innledningsvis skal jeg se nærmere på hvordan noen samfunnsvitere tolker dagens samfunn, og hvilke føringer de mener samfunnet legger på aktørene. Mange samfunnsvitere har dokumentert hvordan overgangen fra industrisamfunn til det som blir kalt kunnskapssamfunn (Frønes og Strømme, 2010; Klyve, 2009) har ført til et mer usikkert samfunn, hvor mennesker er usikre på egen identitet og framtid (Bauman, 2006; Beck, 1992; Young, 2007). Industrisamfunnet var den opprinnelige formen for modernitet og vokste fram på slutten av 1700-tallet i nordvest-Europa (Aakvaag, 2008, s. 261). I industrisamfunnet, som hadde sin storhetstid i Norge fra 1950- til 70-tallet, tilbød industrien sikre og stabile jobber til ufaglærte menn. Fordi industrijobbene ikke krevde noen formell utdanning, kunne selv de mindre skoleflinke elevene leve i visshet om at det var arbeid som ventet på dem, uavhengig av om de fullførte skolen eller ikke (Christie, 1982a). De stabile jobbene, samt tidlig familieetablering, sikret sosial integrasjon for de fleste. Men utover 70-tallet forandret livsløpene seg gradvis. De unge tok lengre utdanning, noe som førte til senere familieetablering. Levekårene for kvinner forandret seg drastisk, og de opplevde større autonomi og frihet enn før. Gjennomsnittsalderen ved første fødsel gikk ned. For mennene førte overgangen til et mer kunnskapsbasert samfunn at sikkerheten som lå i de stabile industrijobbene forsvant. Etter hvert som fabrikkene ble nedlagt, forsvant også den sosiale integrasjonen og den tydelige mannsrollen disse jobbene førte med seg (Frønes og Strømme, 2010).

I sosiologien er det blitt diskutert at det som før var en gjennomorganisert og fast modernitet har blitt erstattet med en «flytende modernitet» (Bauman, 2006) eller «refleksiv modernitet» (Beck, 1992, Giddens, 1997). Denne moderniteten er i større grad preget av usikkerhet og uforutsigbarhet, hevdes det. Bauman hevder at i den flytende moderniteten har ikke lenger subjektene noen fastsatt identitet, men kan gå inn og ut av sosiale posisjoner etter hvert som det passer seg. Den flytende moderniteten bærer preg av deregulering, desentralisering, destabilisering og uforutsigbarhet (Aakvaag, 2008, s. 279). Young (2007) hevder at den flytende moderniteten fører til en situasjon hvor ingenting er forankret:

«Culture and norms become loosened from their moorings in time and place: normative borders blur, shift, overlap, detach» (Young, 2007, s. 3). Denne usikkerheten kommer blant annet til uttrykk på jobbmarkedet. De gamle industrijobbene har langt på vei blitt erstattet av lavt betalte serviceyrker. Usikre arbeidskontrakter og ugunstige arbeidstider, samt høye krav til utdanning og kompetanse, gir ikke arbeidstakerne den stabiliteten som kreves for å kunne planlegge økonomien og dermed fremtiden. Den nye serviceindustrien legger dessuten vekt på andre typer egenskaper, som språk, sosiale ferdigheter og øvrige kvalifikasjoner. Young diskuterer hvordan tendenser i det senmoderne samfunn fører med seg en form for svimmelhet eller “vertigo”: “Vertigo is the malaise of late modernity: a sense of insecurity of insubstantiality, and of uncertainty, a whiff of chaos and a fear of falling” (Young, 2007, s. 12).

I det senmoderne samfunn er det utdanning og kompetanse som er blitt det sentrale elementet i framtidens produksjonsmidler. Utdanning blir stadig viktigere for å kunne bli integrert i yrkeslivet. I Stortingsmelding nummer 30 (2003-2004) blir kunnskapssamfunnet omtalt slik:

Alle samfunn har på ulikt vis vært basert på kunnskap. Men når vi i dag snakker om «kunnskapssamfunnet», er det fordi kunnskap og kreativitet står frem som de viktigste drivkreftene for verdiskaping i samfunnet, og som stadig mer avgjørende for enkeltmenneskers mulighet til å realisere seg selv. De viktigste innsatsfaktorene i arbeidslivet er ikke lenger kapital, bygninger eller utstyr, men menneskene selv. Statistisk sentralbyrå har anslått at 80 prosent av den norske nasjonalformuen består av menneskelige ressurser. I et slikt lys får menneskenes kunnskap, kompetanse og holdninger en helt avgjørende betydning både for samfunnet og for menneskene selv.
(Stortingsmelding nr. 30, 2003-2004)

Betydningen av utdanning er ikke bare synlig ved at kompetanse er så sentralt i moderne sosialisering og ved hvor mye tid og ressurser som blir lagt ned i barn og unges skolegang. Det blir også synlig når vi ser hvordan marginalisering og sosial eksklusjon er knyttet til

problemer i utdanningssystemet, skriver Frønes og Strømme (2010, s. 23). Videregående skole er det laveste nivå av frivillig utdanning i Norge. Men selv om denne utdanningen i teorien er frivillig, betegnes man likevel som «dropout» eller frafall hvis man ikke fullfører (Frønes og Strømme, 2010, s. 24). Mens man i industrisamfunnet hadde godt betalte jobber for lavutdannede, krever kunnskapssamfunnet utdanning og kompetanse. Frafall i videregående skole, spesielt hvis dette er kombinert med innblanding i kriminelle aktiviteter, blir ofte vurdert som en risikoinndikator på fremtidig ekskludering (Frønes og Strømme, 2010). Utdanning og kompetanse er derfor ikke bare viktig for at samfunnet skal kunne videreutvikle seg, men det er også en viktig faktor når det kommer til inkludering og forebygging av kriminalitet. Personer som ikke lykkes i kunnskapssamfunnet kan lett falle utenfor, og spørsmålet blir da hva vi gjør med disse?

4. Kriminalstatistikken

4.1 Hva sier kriminalstatistikken om vold?

I 2010 ble det anmeldt 25 920 voldslovbrudd i Norge ifølge tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB, 2011). Av disse anmeldelsene hadde 144 av hendelsene skjedd i utlandet, mens de resterende hadde skjedd innenfor landets grenser. Oslo er det fylket hvor det blir anmeldt flest voldshendelser i absolutte tall. I 2010 ble det anmeldt 4 579 hendelser som blir kategorisert som voldskriminalitet. Ser vi på lovbrudd anmeldt per 1000 innbyggere, er det i Finnmark vi finner flest voldslovbrudd. Her blir det anmeldt 9,8 voldslovbrudd per 1000 innbyggere, mens det i Oslo blir anmeldt 7,8 voldslovbrudd per 1000 innbyggere. Begge fylker ligger likevel høyt over landsgjennomsnittet på 5,3 voldslovbrudd anmeldt per 1000 innbygger. Tallet for antall voldsanmeldelser har holdt seg relativt stabilt de siste ti årene om vi tar hensyn til befolkningsøkningen, og ligger på rundt 5,5 per 1000 innbyggere. På grunn av endringer av registrering av visse voldslovbrudd har det blitt mindre legemsbeskadigelse og legemsfornærmelse, mens mishandling i familieforhold har økt betraktelig (SSB, 2010a).

Statistikken for voldsanmeldelser gir likevel ikke et nøyaktig bilde av hvor mye vold det er i samfunnet. Mange voldstilfeller blir aldri anmeldt, og vil derfor ikke bli fanget opp i anmeldelse- eller straffereaksjonsstatistikker. Selvrapporteringsundersøkelser kan gi et

klarere bilde på hvor mye vold man har i et samfunn. I Levekårsundersøkelsene fra 2007 gjennomført av Statistisk sentralbyrå, rapporterer flere unge enn tidligere at de er utsatt for vold. Mer enn hver fjerde ungdom i alderen 16-24 år rapporterer her at de blir utsatt for ett eller flere lovbrudd hvert år. Av disse er det imidlertid en stor økning blant dem som blir utsatt for vold og trusler. Mer enn en av ti ungdom ble i 2007 utsatt for minst ett tilfelle av fysisk vold. Ifølge levekårsundersøkelsen gjelder dette spesielt unge menn i alderen 16-24, der over 14 prosent blir utsatt for fysisk vold i løpet av et år. I denne undersøkelsen står menn bak 80 prosent av alle tilfeller av vold og trusler. Undersøkelsen viser også at menn og kvinner utsettes for forskjellig type vold. Vold mot menn utøves oftere på offentlige steder i ruspåvirket tilstand. Det er også ofte slik at offer og gjerningsperson ikke kjenner hverandre på forhånd. Voldstilfellene mot kvinner skjer i større grad i private bomiljø og i ikke-ruspåvirket tilstand (Levekårsundersøkelsene, 2007).

Tabell 49 Straffede, etter lovbruddskategori, hovedlovbruddsgruppe, kjønn og alder i Kriminalstatistikken 2009 (SSB, 2010b) viser at menn utgjorde 3 851 av de straffede for voldskriminalitet, mens kvinner utgjorde 505. Menn er med andre ord sterkt overrepresentert når det kommer til voldskriminalitet. Aldersgruppen 18-24 skiller seg også sterkt ut. I denne aldersgruppen finner vi 1551 straffede. Dette vil si at blant dem som er straffet for voldskriminalitet er nærmere 36 prosent mellom 18-24 år og totalt sett er 88 prosent av de straffede menn.

Vi kan derfor påstå med stor sikkerhet at den typiske voldsutøveren er en ung mann. Generelt sett er unge menn overrepresentert i kriminalstatistikken når det kommer til alle typer kriminalitet. Kriminaliteten er også ofte knyttet til urbaniseringsgrad og er mest utbredt i grupper av befolkningen med lav utdanning, lav inntekt og blant dem som står uten jobb (Skardhamar et al., 2011).

4.3 Innvandrere og vold

Men hva med etnisitet? Med jevne mellomrom debatteres det om innvandring og kriminalitet har en sammenheng og om hva som kan forklare innvandreres overrepresentasjon i kriminalstatistikken. Statistikk kan lett mistolkes og inneholder mange

feilkilder. Likevel viser ulike studier at innvandrere³ er overrepresentert i kriminalstatistikken (Skardhamar et al 2011, s. 7). Faktorer som kan forklare denne overrepresentasjonen er blant annet befolkningsstrukturen. Som vi har sett begås kriminalitet som regel av unge menn. Et annet viktig moment er sosioøkonomiske forhold og vanskelige levekår. Levekårsproblemer og andre problemer, i tillegg til forbindelser til samfunnet gjennom arbeidsliv og annen sosial deltakelse, har betydning for hvem som havner i kriminalstatistikken (Skardhamar et al., 2011, s. 8). Jeg vil i drøftingsdelen undersøke hvordan disse faktorene forholder seg for mine informanter.

Befolkningsgrupper med høy andel unge menn, som en del innvandrergupper, vil naturligvis være noe overrepresentert i kriminalstatistikken. Hvis man kontrollerer for faktorer som kjønn, alder og bosted forsvinner mye av forskjellene i den registrerte kriminaliteten. Men slike faktorer forklarer ikke hele overrepresentasjonen. Skardhamar, Thorsen og Henriksens rapport fra 2011 «Kriminalitet og straff blant innvandrere og øvrig befolkning» viser at en justering for befolkningssammensetning (alder og kjønn) forklarer 20 til 45 prosent av overrepresentasjonen for de landene med høyest andel straffede sammenlignet med øvrig befolkning (dette gjelder land som Kosovo, Somalia, Afghanistan, Irak og Iran). Rapporten viser derimot at bosted og sysselsetting har liten forklaringskraft på overrepresentasjonen. Ifølge rapporten er det visse lovbrudd hvor innvandrere og norskfødte med to innvandrerforeldre skiller seg ut. Voldslovbrudd er den lovbruddstypen hvor det er størst forskjell mellom innvandrere og den øvrige befolkningen, etter vinningslovbrudd. Blant voldsdømte er 9,5 per 1000 innbyggere innvandrere mot 4,5 per 1000 innbyggere blant den øvrige befolkningen (Skardhamar et al., 2011).

4.4 Høyere oppdagelsesrisiko blant innvandrere?

En mulig feilkilde i rapporten er at innvandreres overrepresentasjon kan skyldes høyere oppdagelsesrisiko fordi de er mer utsatt for kontroll fra politiets side (Sollund, 2007). Det er færre pågrepne og siktede med innvandrerbakgrunn som blir tiltalt og dømt enn blant den øvrige befolkningen (Skardhamar et al., 2011, s. 7; Larsen, 1997, s. 152), noe som kan tyde på

³ Ifølge SSBs definisjon på nåværende tidspunkt vil dette si personer som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre som på et tidspunkt har innvandret til Norge.

at det skal mindre til for å pågripe og sikte denne gruppen enn andre. Det kan også skyldes at personer med innvandrerbakgrunn er mer synlige. Ungdom med innvandrerbakgrunn er mer aktive brukere av Oslo sentrum enn det ungdom med norsk bakgrunn er (ref. i Prieur, 2004, s. 87), som indikerer at når politiet prioriterer Oslo sentrum og visse bydeler, løper de som oppholder seg der større risiko for å bli oppdaget. Liv Finstad (2003) skriver om hvordan politiet bruker et opplært «politiblikk» til å skille kriminelle fra ikke-kriminelle. Politiblikket innebærer visse kjennetegn ved mennesker som politiet har lært å forbinde med kriminalitet. Finstad skriver at politiets kjenninger ofte ser ut slik «folk flest forestiller seg dem: uflidd hår, skjeggstubber, fillete klær, skittent blikk, usunn livsstil» (Finstad, 2003, s. 89). Finstad diskuterer også hvordan hudfarge kan være en påvirkende faktor for at man blir fanget opp av politiblikket:

Tegnene hudfarge og kjenning smelter i særdeleshet sammen når svarte befinner seg på steder, er ute til tider og opptrer på måter som passer med politiets blikk for kjenninger. En svart ung mann på dyr sykkel kan bli en interessant kategori for politiblikket. Han stoppes ikke «bare» fordi han er svart, men fordi han er en svart ung mann på dyr sykkel (Finstad, 2003, s. 93).

Det er altså en mulighet for at innvandrere er overrepresentert i kriminalstatistikken fordi de blir diskriminert i møte med politiet. Ragnhild Sollund (2007) har gjort en feltstudie av relasjonen mellom etniske minoriteter og politiet. Bakgrunnen for prosjektet var påstander om at politiet forskjellsbehandlet etnisk norske og etniske minoriteter, og at dette særlig gjaldt politiets kontrollpraksis (Sollund, 2007, s. 11). Hennes feltarbeid og intervjuer tyder ikke på at politiet *kun* stopper folk på grunn av deres ytre trekk, men at politiet kategoriserer på grunnlag av ytre trekk som utseende, klær og atferd (Sollund, 2007, s. 229). Sollund hevder at forholdet mellom politiet og etniske minoriteter har blitt rasialisert, det vil si at trekk ved en persons utseende eller etnisitet gjøres betydningsfulle i møtet, enten for en eller begge parter (Sollund, 2007, s. 19). På grunn av denne rasialiseringen kan konflikter ligge latent i møtet mellom politiet og etniske minoriteter. Mange av Sollunds minoritetsinformanter tolket sine erfaringer med politiet som utslag av rasisme fra politiets

side, noe jeg kjenner igjen fra mitt eget materiale, mens mange av politiinformantene hadde negative erfaringer fra møter med menn med minoritetsbakgrunn. Man kan derfor anta at begge parter møter hverandre med «høy beredskap», det vil si at de går ut høyt og autoritært i situasjonen og at dette kan medføre ytterligere aggresjon og motstand. Den gjensidige mistilliten fører til at konfliktnivået blir høyere enn nødvendig og at det i stedet for å være et profesjonelt anliggende kan utvikle seg til en personlig konflikt. Mange slike «personlige» opplevelser kan danne grunnlag for stereotypisering og gjensidig mistillit. Man kan anta at gjensidig mistillit og negativ innstilling kan bli til selvoppfyllende profetier i møtet mellom politiet og personer med minoritetsbakgrunn (Sollund, 2007).

4.5 *Selvrapportert kriminalitet*

For at kriminalitet skal fanges opp av statistikken må den på en eller annen måte bli registrert. Fremdeles er det slik at langt fra all kriminalitet blir fanget opp.

Selvrapporteringsundersøkelser kan derfor være et bedre mål på hvor mye kriminalitet som blir begått i et samfunn. Likevel vil det også i slike undersøkelser være mange som faller utenfor, og da spesielt de mest utsatte gruppene. I en undersøkelse (Bakken, 1998) av ungdommers selvrapporterte kriminalitet i Oslo rapporterer innvandrerungdommer med bakgrunn fra ikke-vestlige land at de begår færre kriminelle handlinger enn de etnisk norske. Den største forskjellen er blant jenter, men også guttene med innvandrerbakgrunn har mindre å rapportere enn de med etnisk norsk bakgrunn. Dette gjelder alle typer problematferd bortsett fra vold. Gutter med ikke-vestlig bakgrunn rapporterer om noe mer vold enn gutter med norsk bakgrunn. Blant gutter med innvandrerbakgrunn svarte 14 % at de hadde truet til seg penger eller ting og/eller vært i slåsskamp hvor de selv har brukt våpen de siste tolv månedene. 9 % av de norske guttene svarte det samme. Det viser seg at det kun er for de mest alvorlige av disse forholdene, nemlig slåsskamp med våpen, at innvandrerungdommene er overrepresentert (Prieur, 2004, s. 86). Prieur har gjennomgått materialet til Bakken og kommet fram til at forskjellen mellom kriminaliteten til innvandrerungdom og etnisk norske ungdom skyldes at det er en liten, men hardt belastet gruppe unge menn med innvandrerungdom som skiller seg ut. Overrepresentasjonen er størst blant gutter med afrikansk bakgrunn. Disse er samtidig de som er de mest utsatte for vold (Prieur, 2004, s. 86).

Så har det blitt mer vold i Norge de senere årene? Statistikken gir ikke et reelt bilde av hvor mye vold som finnes i et samfunn, eller om den faktisk har økt. Uansett om volden øker eller ikke er vold et stort problem for dem som blir rammet av den. Den er derfor noe vi bør prøve å bekjempe. For å kunne motvirke vold er det viktig å forstå alle aspekter ved fenomenet, og statistikken gir ikke et helhetlig bilde. Man må også lytte til hva utøverne selv mener er årsaken til at de tyr til vold og hvilken mening de legger i begrepet.

5. Informantenes forståelse

5.1 Voldens mening

Som et innledende spørsmål spurte jeg informantene hva de mente lå i begrepet vold. Ulike mennesker vil ha ulike oppfatninger av hva vold er, avhengig av hvilket ståsted og kontekst man ser fenomenet fra. Selv om mange vil være enig i at det å slå og sparke går under betegnelsen vold, vil likevel konteksten ofte avgjøre om man bruker ordet vold for å forklare hva som skjer. Et eksempel er to venner som «lekeslåss». Disse vil neppe kalle handlingen for vold, selv om lekeslåssingen består av både slag og spark. Et annet eksempel er vold som forekommer innenfor idretten. En boksekamp blir sjelden definert som vold, selv om kampen innebærer å slå motstanderen til blods. På samme måte kan for eksempel gjengvold defineres som en måte å gjenopprette ære – og ikke først og fremst som vold (Næss, 1999). Vold er et verdiladet ord som de fleste forbinder med noe negativt. Dette gjelder også mine informanter som jevnlig hadde begått voldelige handlinger. Jasin svarer slik da jeg spør hva han definerer som vold:

«Vold? Vold, det er når noen gjenger slåss. Vold det er noe som kommer ut fra sånn misforståelser noen ganger. Ordet vold er litt vanskelig for meg egentlig. Jeg har aldri tenkt hva ordet vold betyr for meg. Sånn hva det skal bety for menneskeheten og for meg da. Vi ungdommer, den tida, vi tenker bare vold er sånn å slå, samme som slåsskamp da. Vold er når du slår. Når du får. Så det er egentlig det vold er for meg da.»

Som vi ser har informanten problemer med å operasjonalisere begrepet vold, selv om han er

inne på at vold går ut på å slå. Selv om han forbinder vold med slåssing har han ikke tenkt grundig gjennom hvordan man definerer vold. I løpet av intervjuet brukte han sjelden betegnelsen vold, men uttrykk som slåssing, bråk, tull, å få, å gi og lignende. Dette kan komme av at han selv ved flere anledninger har brukt vold, men likevel ikke ønsker å se på seg selv som en person som utøver vold. Det å ikke definere en handling som vold kan være med på å nøytralisere handlingens betydning. Ordet «slåsskamp» har ikke like mange negative assosiasjoner som «vold». En av de andre informantene forklarer vold slik:

«Vold er at man hører at de har drept ditten og datten.»

Her ser vi at hva denne informanten betegner som vold er veldig snevert. Vold blir her forbundet med drap, som i min informants tilfelle omtrent var den eneste voldshandlingen han ikke hadde begått. Vold kan gi assosiasjoner til det å skade noen, og det å gjøre noen til et offer. Informantene mine så ikke alltid på den eller dem de utførte volden mot som ofre, men snarere noen som fortjente det, eller la opp til det. I slike situasjoner kan det være vanskelig å se på handlingen som vold. Voldelig atferd blir forbundet med noe dårlig og kanskje ondt, og de færreste ønsker å se på seg selv som dårlige mennesker. I *Meningen med volden* av Per Isdal (2000) finner vi et eksempel på en person som rasjonaliserer voldshandlingen ved først å bagatellisere handlingen, for så å legge skylden på offeret. Slike nøytraliserings teknikker (Sykes og Matza, 1957) brukte også mange av mine informanter, noe jeg vil gå grundigere inn på senere.

*Kors på halsen, jeg har aldri vært voldelig. Det ligger ikke for meg.
Riktignok har jeg fikt henne en del og kastet henne rundt når hun har
blitt helt umulig. Så kan jeg holde henne nede på gulvet til hun gir
seg, men heldigvis har jeg aldri tydd til vold (Isdal, 2000, s. 44).*

Det er ikke lett å finne en objektiv definisjon av vold som kan gjelde i alle situasjoner for alle mennesker. Isdal (2000) mener vi likevel bør prøve å forholde oss til én definisjon, selv om vold kan deles i ulike kategorier. Hans definisjon av vold inkluderer både fysisk, psykisk, seksuell, materiell og latent vold. Han er opptatt av at en definisjon av vold bør knyttes til

handlingen i seg selv og dens konsekvens, og ikke handlingens mening (Isdal, 2000, s. 36).

Mange som bruker vold, og kanskje spesielt de som bruker vold til å oppdra barn, vil mene at volden blir gjort i god mening og ikke for å skade. Krigshandlinger blir også ofte beskrevet som nødvendige og gjort i god mening, men ifølge Isdal bør vi også definere slike handlinger som vold. Selv om volden blir utført med en «god hensikt», kan konsekvensene for offeret bli like alvorlige som om volden var ment for å skade. En god definisjon av vold kan derfor, ifølge Isdal, være:

Vold er enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får den personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil.

(Isdal, 2000, s. 36)

Denne definisjonen fokuserer på vold som en måte å få gjennom sin vilje, og er derfor nært knyttet til makt. Men bak noen voldshandlinger ligger det ingen tanke om å skade, smerte, skremme eller krenke, men kanskje heller en tanke om å beskytte seg selv og sine. Volden kan selvfølgelig likevel ha en skadelig effekt. Men for den som utøver volden kan den ha mange ulike betydninger. Volden kan være et resultat av frustrasjon og avmakt (Klyve, 2009), eller den kan være en måte å oppnå status og symbolsk kapital i visse miljøer (Sandberg og Pedersen, 2007). Den kan være en form for hevnaksjon og en måte å gjenopprette ære eller maktbalanse (Næss, 1999). Den kan bli sett på som selvforsvar i form av en forestilling om at det enten var «han eller meg» (Sollund, 1999). Uansett hvilken mening volden har sett fra utøveren sin side, er det viktig å ikke undervurdere hvilken effekt den har på offeret. For å kunne forebygge voldshandlinger, er det da også viktig å forstå hva utøveren legger i handlingen.

5.1.1 Voldens kontekst

Samtidig som forskjellige personer vil ha ulike oppfatninger av hva vold er, og hva som defineres som legitim og illegitim vold, vil også forskjellige samfunn ha ulike oppfatninger av hva som er legitim og illegitim vold. Knut Kolnar (2006) bruker begrepene peripetal og

sentripetal vold for å beskrive dette skillet, og kopler vold opp mot maskulinitet. Begrepene beskriver bevegelsene volden setter en person i. Den sentripetale volden er den som bekrefter en positiv maskulinitet, for eksempel heltevolden. Slike voldshandlinger beveger gjerningsmannen mot et sosialt sentrum – han blir til en legitim maskulin størrelse. Den peripetale volden derimot er ikke offentlig godkjent og sanksjonert, den er straffbar. Slike voldshandlinger blir sett ned på, og fører derfor gjerningsmannen ut i periferien i samfunnet. Dette er vold som er utført i feil kontekst, og som dermed kan marginalisere utøveren. Den peripetale volden kan bli knyttet til begreper som feighet, ondskap og æresløshet, og kan derfor bli knyttet til umandighet (Kolnar, 2006, s. 222). Ulike kulturer og samfunn vil kunne ha ulike oppfatninger av hva som er sentripetal og peripetal vold. Rashid forteller at vold blir sett på med andre øyne i hjemlandet enn i Norge. Dette var en kulturforskjell det tok tid for ham å bli vant med. En handling som kunne sendt ham i en sentripetal bevegelse i det miljøet han kom fra, kan sende ham inn i en peripetal bevegelse i det norske storsamfunnet:

«Det er kulturen vi kommer fra. Fordi mange kulturer.. sånn som Somalia og mange.. Afghanistan. Dem har med seg kulturen dems i Norge. Og norsk kultur er.. man slåss ikke. Så begge kulturene kræsjer [Fordi det er mer vanlig?] Det er mer vanlig at man slåss i hjemlandet mitt. Hvis en er frekk mot deg så dere slåss og dagen etter dere glemmer hverandre. Og dere er blitt venner for da, dere finner ut om, hvor aggressiv en person er.»

Kategoriene sentripetal og peripetal vold er begreper for å beskrive to idealtyper, men i virkeligheten er volden sjelden kun sentripetal eller kun peripetal. Kreftene fungerer om hverandre, og man kan risikere at den volden som gir en status og prestisje i et miljø, kan sende en ut i periferien i et annet miljø. Med andre ord vil en handling som bekrefter ens status og mannlighet i et miljø kunne gjøre deg til feiging i et annet. Vold er ofte et uttrykk for å stabilisere og gjenopprette et (mannlig) jeg som har blitt krenket, skriver Kolnar (2006, s. 223). På individnivå kan derfor volden få positive effekter – man gjenoppretter en ubalanse og får ut frustrasjon (Isdal, 2000).

Men for at volden skal sette en i en sentripetal bevegelse må det finnes tilskuere som anerkjenner volden som sentripetal. Mine informanter forteller at det i noen sammenhenger

var et poeng å gjøre volden synlig, noe jeg kommer tilbake til i kapittelet om voldens tilskuere. Rashid fortalte at det ikke var lett å flytte til et nytt sted uten å kunne språket eller de sosiale kodene. Da kunne det å tømpe seg og vise seg fram som en som tør mye, være det som satte ham i en sentripetal bevegelse.

«Jeg trodde at jeg skulle bli en bedre person gjennom guttegjengene jeg var med. Og jeg ville alltid bli den tøffeste i gruppa [...] Jeg trodde alltid når jeg var yngre, at når en gutt 16-, 15-åring er med ti andre gutter som vil vise seg frem så må du gjøre all galskap rundt gutta, sånn at du skal få respekt. De tenker bare han der er gæærn, han slåss, han beveger seg ikke, han gir seg ikke.. han kan vi stole på.»

Hakim opplevde også at det var vanskelig å være ny i landet som ungdom med et behov for å bli anerkjent og sett. I ungdomskonteksten ble det sett på som kult å slåss, og det var derfor en måte å få venner og status. Å være i en ny kontekst hvor man ikke kjenner de sosiale kodene, kan gjøre det enda viktigere å stå fram på en bestemt måte.

«Når man er ny i et land, som fjorten år gammel, allerede fjortis. Du skal være tydelig synlig, men da må man liksom prøve hardt for å bli synlig og.. være en del av gjengen og.. være den kule. Og da går det galt.»

Selv om informantene har vært med på grove voldshandlinger, er de klar over at volden kan få konsekvenser, både for dem selv og ofrene. Hakim forteller at han i ettertid har tenkt mye på ofrene og hvordan de taklet det, selv om han under selve hendelsen var tøff, hard og brutal. Inger-Lise Lien (2011) tar opp hvordan følelser og følelsesuttrykk kan blokkeres i visse kriminalitetssituasjoner. Det er ikke slik at kriminelle eller voldsutøvere ikke har følelser, men det er ikke alltid hensiktsmessig at disse kommer fram i alle situasjoner og kontekster. Hun skriver at evnen til å blokkere ut følelser kan lede til stolthet. «Den kan også lede til en dualistisk og partikularistisk tenkemåte som blir støttet opp ved en sfæredelt livsstil innenfor ulike sosiale avdelinger» (Lien, 2011, s. 130).

Hun eksemplifiserer dette ved å vise til «Khalid Mohammed» som rett etter at han hadde

utøvd vold mot personer i kjelleren sin, kunne gå opp i stua og være en kjærlig familiefar. Han opererte med et todelt system der det var greit å utøve vold i en kontekst, men ikke i en annen. Med Kolnars begreper kan man si at volden var sentripetal i den ene konteksten, mens den ville vært peripetal i den andre konteksten. Lien skriver videre at personen «som utøver vold, må tone seg inn mot den situasjonen som er der, blokkere sin empati og demonisere offeret før han eventuelt raner eller terroriserer det» (Lien, 2011, s. 130). Ved å skape avstand til offeret og blokkere følelser blir det lettere å utføre handlingen. Dette er en del av den kriminelle emosjonologien, skriver Lien. Innenfor denne emosjonologien ligger en rekke normative instruksjoner som alle er kontekstbaserte. «Emosjonologien representerer et slags skript som forteller aktørene hvilke følelser som bør rettes mot hvem, og på hvilken måte» (Lien, 2011, s. 131). Når Khalid Mohammed går ned i kjelleren finnes det et skript som gjør det mulig for ham å opptre med stor brutalitet. I stua derimot finnes et helt annet skript, og disse to kontekstene holdes atskilt med en «usynlig informasjonssperre» (Lien, 2011, 131). Lien mener at en slik forståelsesmåte er optimistisk, fordi det betyr at en person kan forandre seg ved å skifte kontekst. Kommer man seg ut av gjengen, vil man heller ikke eksistere innenfor et normsystem som instruerer til brutalitet.

5.1.2 Å nøytralisere handlingene

Det å ikke anerkjenne de handlingene man faktisk gjør som vold, kan være en måte å rasjonalisere eller nøytralisere handlingen på. Informantene var enige om at vold som et fenomen, løsrevet fra en sammenheng, var galt. Likevel kom det frem i intervjuene at i *den* og *den* spesielle situasjonen kan det være helt nødvendig å utøve vold. I de situasjonene, eller innenfor de kontekstene, er vold plutselig ikke like galt lenger. Sykes og Matzas (1957) nøytraliserings teknikker kan hjelpe oss til å forstå hvordan slik vold legitimeres. De opererer med fem ulike typer nøytraliserings teknikker som de mener er med på å muliggjøre avvikende atferd (delinquency). De mener at slike teknikker beskytter lovbrøyteren mot selvforakt. Ved å rettferdiggjøre de kriminelle handlingene, som de egentlig vet er gale, blir ikke deres eget selvbilde skadet. En av disse teknikkene går på «benektelse av skade». Loven har et skille mellom lovbrudd som er *mala in se* og *mala prohibita*, det vil si mellom handlinger som er gale i seg selv og handlinger som er ulovlige, men ikke nødvendigvis umoralske. Sykes og Matza hevder at lovbrøyteren kan bruke samme type skille når han

evaluerer «uriktigheten» i hans oppførsel. Uriktighet kan bli et spørsmål om noen faktisk har blitt skadet på grunn av hans oppførsel. Gjengslagsmål kan for eksempel bli sett på som en privat krangel hvor alle involverte er innforstått med de eventuelle konsekvensene, og dermed ikke som en *voldshandling* der noen blir skadet.

En annen nøytraliseringsteknikk går på «benektelse av offeret». Denne tankegangen går ut på at utøveren tenker at skaden som er blitt påført var en slags rettfærdig gjengjeldelse eller straff. Han kan innrømme at selve handlingen er gal, men ikke i lys av omstendighetene. Sykes og Matza mener Robin Hood kan være et eksempel på en kriminell som blir beundret for sine handlinger fordi folk flest ser en viss rettfærdighet i hans handlinger, og anerkjenner da ikke dem han stjeler fra som ofre. En av mine informanter fortalte at han og vennegjengen hans ved en anledning dro til Holmenkollen for å rane andre ungdommer. Der og da fikk de ikke dårlig samvittighet fordi de legitimerte handlingen med at de hadde dårlig råd og ønsket seg ny jakke, ny mobil og nye sko. I Oslo har Holmenkollen lenge vært et symbol på rikdom, og det var nok ikke uten grunn av ungdommene dro dit for å rane. På forhånd hadde de hatt et «rådsmøte» i kantina på skolen og nøye planlagt hva målet for dagens ranstokt skulle være. Holmenkollen var derfor et bevisst valg. Handlingen kan i deres øyne bli sett på som en moderne Robin Hood-handling, i stedet for et lovbrudd eller en voldshandling.

På ungdomsklubben opplevde jeg ofte at guttene gikk i forsvar når man konfronterte dem med voldshandlingene deres. Det var sjelden de som hadde gjort noe galt, det var «de andre» som hadde satt i gang alt sammen. Lisa opplevde også at ungdommene bagatelliserte volden de utførte. Hun forteller om en episode der en annen guttegjeng kom opp til ungdomsklubben for å ta noen av guttene som pleide å henge der:

«Jeg tror det er veldig mange koder som vi som utenforstående ikke forstår. Som når du sier at veldig mange ikke oppfatter slåsskamper som vold. Det jeg har hørt er at beef [konflikt med andre grupper] er liksom ikke noe stress, for har du fortjent bank, så har du fortjent bank. Og de ser ikke på det som en voldshandling. Han gjorde jo bare det han måtte, han måtte jo stoppe kjeften på han andre for eksempel. Og da blir jo ikke det vold, det blir nesten ikke slåsskamp heller. Det er bare det at han gjorde det han måtte, og ferdig med det. Det er

det vi hører ganske ofte da. At ved å slå så er man ferdig med det. Så vi etterlyser jo kanskje den der, men er du egentlig ferdig med det? Er du sikker på at den personen eller kompisene ikke kommer til å ville gjøre noe mer senere? Og da er det sann igjen da, bare å slå så er vi ferdig med det. Så jeg tror vold er en del av hverdagen for mange, fordi det er den måten de løser konflikter på og jeg tror de har opplevd tilfeller der ting faktisk har stoppet opp.»

Når ungdommene oppdager at ting faktisk stopper opp når de tar i bruk vold, lærer de også at vold kan brukes som en måte å få gjennom viljen sin. Dette kan gi en følelse av makt og kontroll. Vold fungerer godt som en konfliktavleder, ved at den retter fokuset fra den opprinnelige konflikten over på volden (Isdal, 2000, s. 167). Volden løser likevel ikke konflikten som ligger til grunn, den bare stopper den. Noen ganger for godt, noen ganger kun for en liten stund.

5.2 Vold som makt, eller reaksjon på avmakt?

Max Webers (2000) klassiske definisjon av makt går ut på muligheten til å få gjennom ens egen vilje i det sosiale samkvem, og det selv om andre i det kollektive liv skulle gjøre motstand. Denne definisjonen kan knyttes opp mot Isdals definisjon av vold, som jeg har nevnt tidligere. Vold kan brukes til å få en annen person til «å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil», og kan derfor gi makt. Vold kan føre til at omgivelsene underkaster og tilpasser seg voldsutøveren, noe som gir ham en rekke fordeler. Slik vold har en hensikt, den skal prege et forhold mellom to eller flere personer (Giertsen, 1997, s. 192). Personer som står i fare for å bli offer for volden vil kunne tilpasse seg kun av frykten for gjentatt eller framtidig vold. I selve voldsøyeblikket vil volden gi en følelse av makt og kontroll for utøveren, samtidig som den fjerner avmakt (Isdal, 2000, s. 164). Utøveren får sin vilje, uansett hva den andre personen måtte mene eller ha lyst til. Volden vil derfor også kunne gi utøveren en følelse av mestring. Hvis han følte seg svak eller befinner seg i en situasjon hvor han ikke finner ord, kan volden fungere som en måte å vinne tilbake kontrollen og oppnå konkret mestring (Isdal, 2000, s. 166).

«Framfor å være kjent for å snakke godt for seg og være en respektert person, så er det minst like greit å være respektert bare fordi folk er redde [...] Og så er det på en måte en

brannslukkingsgreie da, at du føler deg bedre rett etter. Så hvis du gjør det mye nok, så føler du deg kanskje bedre, flere ganger. I løpet av kort tid.»

Vold kan gi utøveren en god følelse der og da. Dette kan henge sammen med at volden er en reaksjon på avmakt som har vokst fram i løpet av lang tid. Avmakt kan defineres som:

«en tilstand knyttet til faktiske, biologiske, opplevelsesmessige eller følelsesmessige forhold som karakteriseres ved at behov, målsettinger eller forventninger ikke oppfylles, ved at en hindres i å gjøre noe en vil, eller ved at en opplever sitt liv eller sin integritet truet eller angrepet.» (Isdal, 2000, s. 114).

En opplevelse av avmakt kan være knyttet til et lavt selvbilde. Personer med lavt selvbilde kan være svært avhengig av tilbakemeldinger fra omgivelsene, og vil derfor lettere oppleve avmakt når han eller hun ikke mottar dette (Isdal, 2000, s. 117). Som Lisa nevner fungerer volden som brannslukking, noe som impliserer at brannen allerede har herjet en stund. Dette stemmer overens med en forståelse av vold som avmakt. Isdal skriver at «vold blir makt som botemiddel for avmakt» (2000, s. 110). Mange av informantene mine befant seg nettopp i en slik avmaktssituasjon, i forhold til blant annet skole og arbeidsliv, noe jeg diskuterer nærmere senere i oppgaven.

5.2.1 Vold som beskyttelse mot vold

Informantene forteller om eldre personer i miljøet som over lang tid har bygget seg opp som personer med mye makt og innflytelse. Jasin forteller om en konflikt som løste seg da noen av de «store gutta» fra gjengmiljøet i Oslo gikk inn og meklet. Han forklarer at de kunne dette fordi de hadde respekt blant de yngre, men innser at det også var et visst aspekt av frykt med i bildet.

«[de som kan mekle i konflikter er de] som får respekt og gir respekt. Og så at folk er redde for dem. Da blir det ferdig hvert fall. Det skjedde en gang bråk, [...] mot [...]. Da ble saken ferdig på grunn av noen gutter som er venner av meg. Fra moskeen. Noen satt i moskeen og

begynte å banne der og sånn. Og så hørte de gutta det da. De som er store gutta, fra [gjengen]. De satt og hørte det. Midt i moskeen. De har skjerpet seg, noen av dem da. Så.. de ble ferdig med saken og sånt da. Bare fordi de er redd for dem. Begge sider [...] Med reddheten, saken blir ferdig fort.»

Personer i miljøet som over lengre tid har vist at de er tilbøyelige til å bruke vold, har opparbeidet seg respekt og makt de kan bruke for å løse framtidige konflikter. Det ironiske er at den makten de bruker for å hindre vold, nettopp er bygget opp ved bruk av vold. Lien (2011) beskriver hvordan vold kan skape muligheter for karriere i distribusjonssystemet (i narkotikabransjen), fordi den reduserer motpartens posisjon og motvilje (s. 118). Hun refererer til Steward og Strathern (2000) som mener vold kan betraktes som en måte å ødelegge sosial orden, men også en måte å skape sosial orden. I eksempelet ovenfor er det nettopp gjengen som har opparbeidet seg makt gjennom blant annet vold, som er med på å opprettholde sosial orden. Jasin ser at dette er en form for makt som ikke er spesielt fortjent, men at det er noe enhver kan oppnå hvis man er villig til å bruke vold. Det kan tenkes at de høyere oppe i hierarkiet var klar over det samme og at en grunn til at de hindret voldelige konflikter var for å opprettholde sin egen mektige posisjon. Samtidig kan ryktet som voldelig være med på å forhindre framtidige voldelige angrep fra andre. Ens egen vold kan dermed fungere som beskyttelse mot andres vold.

5.2.2 Makt på falske premisser

«Det er ikke egentlig noen som er stor her i verden. Du kan gjøre noe [vold], jeg kan også gjøre noe. Alle kan gjøre noe, ikke sant. Alle har hender. For eksempel han henter våpen, jeg kan også, alle kan hente våpen.»

Jasin mener alle kan utøve vold, og at derfor alle som er villige til å bruke vold i prinsippet kan oppnå makt. Følelsen av at alle plutselig hører på en og gjør som en sier, kan for mange være noe av det forførende ved voldsbruk (Katz, 1988). Man transformerer avmakten til makt. Rashid forteller at mange av lillebrødrene til vennene hans nå har begynt å etablere seg som «gjenger» fordi de ser hvilken effekt dette får på omgivelsene. De ser at det er den som styrer i gruppen som har makt og ønsker å oppnå det samme.

«Fordi mange av brødrene våres som er yngre tenker bare broren min, han gjorde det samme. Han lagde en gruppe, han styrte en gruppe. Du kan også gjøre det samme. Alle vil styre, i gruppen liksom [...] Det er jeg som har makten, skjønner du. Alle har lyst til å bli leder.»

Informantene forteller at de likte følelsen av makt og spenning som fulgte med det å ha et rykte på seg som voldelig. Samtidig forteller de at de følte avmakt i møte med offentlige instanser i storsamfunnet. Bourgois (1996) gjorde feltarbeid blant unge puertorikanske menn i Harlem og fant at mennene opplevde å leve i et samfunn som ikke lenger hadde behov for dem. Arbeidsmarkedet trengte ikke arbeidskraften deres og kvinnene trengte ikke inntekten deres. I tillegg levde de i periferien av et samfunn som var fiendtlig innstilt til deres kultur. Derfor konstruerte de tøffe, harde maskuliniteter, hvor ett av virkemidlene for å oppnå makt var å bruke vold. Bourgois tolker dette som et søk etter respekt, i et samfunn som ikke lenger hadde behov for dem. Volden de utførte mot familien og andre ga dem en viss følelse av makt og kontroll i en ellers usikker hverdag. Dette kan være én måte å tolke vold utført av menn i avmaktsposisjoner.

5.3 Informantenes habitus

Usikkerhet og fremmedgjøring kan være med på å forme aktørers habitus. Sollund (2001) mener Bourdieus (2002) *habitus*-konsept kan være fruktbart for å forstå hvorfor noen menn tyr til vold. Habitus er et sett tillærte disposisjoner for å handle på bestemte måter. Disse disposisjonene er blitt inkorporert og kroppsliggjort, og er derfor ubevisste. Disposisjonene kan aktiveres i ulike situasjoner, men de *må* ikke benyttes. Man kan heller se på dem som et sett med ressurser eller et repertoar av handlemåter som kan aktiveres i nye situasjoner.

Habitus betegner en socialiseret krop, en struktureret krop, en krop, der har tillagt sig strukturerne i den verden, den lever i. De ydre strukturer er blevet til indre strukturer, i form af mentale skemaer for opfattelse og inddeling af verden, for perception og klassifikation
(Prieur og Sestoft, 2006, s. 39).

En persons umiddelbare handlingsreaksjon vil være formet av individets habitus (Sollund, 2001, s. 85). Men når en person forandrer sin sosiale kontekst, vil ikke nødvendigvis hans mentale strukturer samsvare med de nye omgivelsene, noe som kan medføre en utfordring. «By reconstructing the individual's life situation prior to the act of violence, and his background, it is possible to gain some understanding of why it happened» (Sollund, 2001, s. 86). Sollund intervjuet menn med flyktningbakgrunn som hadde begått voldelige handlinger i Norge. Hun mener man må se på aktørenes livssituasjon både forut for volden og i det øyeblikket volden skjer. Intervjuene hennes viser at det å bevege seg fra en kontekst til en annen som flyktning kan være vanskelig, og at denne erfaringen koplet med personens *habitus* kan være viktig for å forstå hvorfor volden skjedde (Sollund, 2001, s. 100).

Bortsett fra den etnisk norske informant var alle informantene mine født i utlandet, og kommet til Norge som flyktninger fra krig. Noen av dem kom til Norge som små barn, mens noen kom til Norge som tenåringer. I Norge vokste de opp i Oslo sentrum eller omkringliggende drabantbyer, og det er hovedsakelig i Oslo deres habitus har blitt formet. Det er hjemstedene de føler tilhørighet til, ikke nødvendigvis Norge eller hjemlandet. Denne tilhørigheten til hjemstedet fant også Viggo Vestel (2004) i sin studie av flerkulturell ungdom på «Rudenga». Det at ungdommenes sosiale kontekst har vært med på å forme deres handlingsmønstre eller habitus, kan eksemplifiseres med at Leo, den etnisk norske informanten, mener det er en selvfølge for han og kameratene at de havner i slåsskamper fordi de har vokst opp i et miljø som har vært preget av mye vold. Hans oppfatning av miljøet skiller seg ikke fra oppfatningen til informantene med innvandrerbakgrunn. Han tar ikke utgangspunkt i seg selv som norsk, men som en person vokst opp i et visst miljø i Norge. Et annet eksempel er Rashid, som trekker fram migrasjonen som en faktor. Han mener det kan være vanskelig for en del innvandrere å tilpasse seg livet i Norge fordi man ikke bare har flyktet fra krig, men fra en helt annen kultur. Hakim kopler også voldelig oppførsel til bakgrunnen en kommer fra:

«Det er på grunn av dårlig miljø, kriminalitet, dårlig inntekt, både hos dem og familien. Noen

har kommet rundt samme alder som meg til Norge, sleit litt med skolen, ble mobba første året på skolen, gjort alt for å bli synlige da, på en måte.»

En persons habitus er formet av tidligere erfaringer som er blitt integrert og kroppsliggjort. Habitus formes under de økonomiske og strukturelle forholdene mennesker lever under. Guttene jeg intervjuet hadde en bakgrunn preget av blant annet oppvekst i ressursvake familier og/eller bakgrunn som flyktninger. Noen av dem beskriver at de tyr til vold fordi det er det de er vant til. Men innenfor de strukturelle og økonomiske begrensningene, er de likevel handlende aktører som også aktivt velger og velger bort alternative løsninger. Habitus er nemlig ikke uforanderlig, selv om dette kan være en treg prosess. Habitus er i utvikling hele livet, selv om den gamle habitusen hele tiden vil påvirke den nye (Prieur og Sestoft, 2006, s. 42). Konteksten volden blir utført i er med på å definere omfanget av handlingen. Samfunnets føringer for når vold er godkjent eller ikke kan bli en del av personens habitus og handlingsmønster. Når man da bytter kontekst vil de gamle handlingsmønstrene sitte igjen, noe som kan føre til at man må omvende seg og tilpasse seg den nye konteksten. Bourdieu (2002) kaller dette for Don Quixote-effekten, det vil si at det er diskrepans mellom aktørens forventning til verden og dens faktiske strukturer:

«Men i Norge da er man, man kan diskutere, snakke sammen. Og fordi.. og hvis en norsk [...] og begge vi klikker, han går. Men jeg står der fortsatt og jeg vil slåss fordi det henger i kulturen egentlig. Det.. Man kan lære sånn fordi.. man kan lære sånn litt hele tida faktisk.. Så.. jeg husker første gangen, andre gangen jeg dro tilbake til Somalia. Det var da jeg følte meg norsk. Fordi folk merka med en gang at jeg er fra utlandet.»

Det å forandre kontekst eller livsbetingelser kan skape grunnlag for en ny form for habitus. Dette kommer tydelig fram i Rashids sitat, der han forklarer hvordan hans tidligere impuls til å slå henger igjen, selv om han nå befinner seg i et miljø der det ikke er normalt å bruke vold. Litt etter litt lærte han nye måter å takle konflikter på, i møte med den nye konteksten som hadde andre forventninger til ham.

6. Forestillinger om «de andre»

6.1 Nærhet og avstand

Christie (1982b) hevder at løse og fjerne samfunn, slike som vi finner i større byer, kan være voldsfremmende fordi mennesker lettere kommer på avstand. Når mennesker kommer på avstand, slutter de å se hverandre som helheter, skriver han. Mennesker som ikke kjenner hverandre har heller ingen kjennskap til hvordan den andre parten tolker situasjoner. Slik kan det oppstå fiendebilder av «den andre», som i sin ytterste konsekvens kan føre til at vold mot disse andre blir legitimert. I Christies (1972) undersøkelse av fangevoktere i konsentrasjonsleirer i Nord-Norge under krigen så han på hvilke prosesser som førte til at fangevokterne brukte vold og til og med drepte noen av de serbiske fangene. Han finner at forskjellen mellom de fangevokterne som ble mishandlere og dem som ikke ble det ikke var spesielt store. En forskjell han fant var at mishandlerne og drapsmennene var yngre enn de andre, og at de kanskje av denne grunn oppfattet fangene på en annen måte enn flertallet. Men først og fremst fikk de ingen nærhet til fangene, og oppfattet dem i mindre grad som medmennesker. Christies konklusjon ble at mennesker går lenger i umenneskelighet jo fjernere den andre parten står fra dem selv. Avstanden kan fungere som en nøytraliseringssteknikk (Sykes og Matza, 1957).

Ungdommene jeg intervjuet hadde, som tidligere nevnt, en sterk tilknytning til hjemstedet de hadde vokst opp på. Et sterkt samhold og en sterk tilknytning til hjemstedet kan skape og opprettholde en følelse av et «oss» og «dem». En slik forestilling kan være med på å skape avstand mellom grupperinger som egentlig er forholdsvis like hverandre, og dermed tilrettelegge for voldelig atferd. Lisa la merke til at ungdommene hadde en sterk tilknytning til stedet de var fra:

«Det vi hvert fall vet da, er at de har nok ikke den tilknytningen til hele bydelen, men at de har en veldig sterk tilknytning til [hjemstedet]. Jeg ser jo på veldig mange bilder der de lager den [forbokstaven til stedet] med fingrene sine og det er liksom [stedet]-gutta for life. På en måte så syns jeg den tilknytningen, den stoltheten da, er veldig positiv. For det er ingen tvil om at de er ganske lojale mot sin barndom og sitt nabolag og sånt. Samtidig så tror jeg de ofte kommer i klinsj, spesielt med ungdom fra de nærmeste nabobydelene våre da. Der de

igjen kanskje blir mer sånn nei, vi verner om vår bydel.»

Fais var stolt av stedet han kom fra og klar for å beskytte stedet mot uvedkommende som prøvde å ta over. Det var likevel ikke lett å få ham til å fortelle hvem disse uvedkommende var. Enhver som ble oppfattet som en *anomali*, kunne bli potensielle uvedkommende. Dette ga ham et varsomt blikk. Han forklarer hvordan stedet hans og nabostedene alltid stod sammen mot fiender fra andre steder i byen, og beskrev hvordan dette samholdet oppstod:

«Jeg husker da vi var små så pleide vi alltid å krysse t-banesporet for vi orka ikke å gå hele veien rundt [...] og [...] for å komme ned til [...]. Så vi pleide alltid å krysse banen. Så var det noen rasister som stod på andre siden og plaffa på noen som gikk over, og traff dem.. Og knerta dem, de døde. Og etter det så samla nabostedene seg [...] Hvis vi er så mange, de tør ikke å komme. Vi gjemte oss bak [kebabsjappa], [kebabsjappa] det, det er en stor stolthet for oss ennå. Hver gang vi går forbi der så, tårene renner, noen tårer, når jeg går forbi der jeg begynner å gråte nesten. Fordi hver gang jeg ser der så husker jeg når vi var barn og.. var der. Når vi var redde for å bli knivstukket og gikk med knokejern i hånda for å [trekker pusten] holde seg trygg og alt det der, så.. hver gang jeg går forbi der..»

Historien bærer preg av å være en opprinnelsesmyte. «Kebabsjappa» i området bærer preg av å være et symbol på samholdet mellom nabostedene, og Fais ga uttrykk for å være følelsesmessig involvert. Han var villig til å kjempe for stedet sitt. Opprinnelsesmyter kan fungere som måter å forklare hvordan en nåværende sosial situasjon har oppstått, ved å henvise til en spesiell hendelse i fortiden. Men opprinnelsesmyter oppstår alltid *ad hoc* til de virkelige begivenhetene, og er derfor ikke objektive beskrivelser. De er ikke nødvendigvis en reell gjengivelse av de virkelige hendelsene, men har en sosial funksjon ved at de glorifiserer en spesiell gruppe, eller at de rettferdiggjør en gruppes status. De kan med andre ord være med på å naturalisere sosiale forskjeller (Malinowski, 2002, s. 183). I Fais' tilfelle fungerte historien som en måte å forklare hvorfor nabostedene kjempet sammen mot ytre fiender.

«Ti stykker kan komme mot meg, men bare jeg hører [hjemsted]-ordet så kan hundre komme mot meg. Jeg føler meg stolt når jeg sier [hjemstedet]. For jeg veit at det stedet har hjulpet

meg. Til den jeg er i dag.»

Det var mye som skurret ved historiene til Fais. Noen av historiene bar preg av såpass grov vold at de sannsynligvis ville fått stor mediedekning, noe jeg ikke fant eksempler på. Jeg fikk ofte følelsen av at han prøvde å framstille seg som en «gangster» som hadde sett og opplevd det meste – blant annet drap. At det foregikk en *krig* mellom vennegjengen hans og nynazister i nabolaget var nok sannsynligvis en overdrivelse fra hans side. Det kan ha vært et forsøk på å krydre historiene og få fram sitt «ville gangsterliv». De andre guttene jeg intervjuet fra samme nabolag hadde en annen oppfatning av hvor tøft miljøet var. Fais hadde nok av ulike grunner et behov for å overdrive farligheten og betydningen av nabolaget sitt i intervjuet med meg, selv om det ikke var tvil om at han hadde opplevd mye. Det er interessant hvordan Fais hadde et ønske om å fremstå som «gangster» og male et bilde av det området han bodde i som et voldelig og farlig miljø. Forestillingen om at de hadde reelle fiender, kom blant annet til uttrykk ved at det var visse områder i Oslo de ikke kunne dra til i frykt for å bli angrepet.

Gjennom den sterke tilknytningen til hjemstedet hadde Fais og de andre informantene en forestilling om at alle som kom fra hjemstedet delte visse verdier det var verdt å opprettholde. Personer fra andre deler av byen ble dermed en trussel mot disse verdiene. Ungdommenes «imagined community» (Anderson, 1983) ga grobunn for en slags nabolagsnasjonalisme. Det å skape sosiale grenser kan gi en følelse av identitet og samhold, men blir ofte kontrastert med det som finnes utenfor grensene. Det utenfor grensene kan bli oppfattet som en trussel mot ens egen opprettholdelse (Barth, 1982). En effektiv måte å beskytte disse grensene var å fremstå som gangstere. Konstruksjonen og glorifiseringen av gangsterlivet kombinert med de reelle omstendighetene ungdommene lever under kan bli en farlig kombinasjon fordi de er med på å forsterke og bekrefte hverandre.

6.2 Annerledesgjøring

Informantene omtalte noen ganger majoritetsbefolkningen som «dere» nordmenn, og sin egen gruppe som «oss utlendinger», «oss somaliere» og lignende. Lisa forteller også om en «oss» og «dem»-mentalitet blant ungdommene. Hun sier at det sjelden blir et voldelig utfall

av verbale konflikter som oppstår mellom venner i ungdomsmiljøet. Men i konflikter hvor partene ikke kjenner hverandre like godt, kan det oftere få et voldelig utfall. Jeg spør om det kan ha noe med nærheten til de man krangler med:

«Ja, det tror jeg absolutt. For det er det der fiendebildet da. Du har kanskje ikke noe fiendebilde av kompisen din, men du har kanskje skapt et større fiendebilde av en person ut i fra hvordan den kler seg, ut i fra hvordan den snakker, hvor den er fra, og litt sånne ting [...] Veldig mange har jo diverse forestillinger. Så det er det som er ulempene da, at når du ikke kjenner noen så tillegger du jo den personen eller den gruppen så utrolig mye. Som kanskje ikke stemmer. Og dermed overbeviser du deg også selv på en lettere måte, for å kunne skade dem. Fordi du har ingen emosjonelle bånd til dem, og så skaper du så mange bilder og tanker i hodet ditt at det til slutt bare er: hah, jøss, da er det greit at jeg gjør det da, jeg gjør jo alle en tjeneste da. Så jeg tror det har mye med, som du sier, om man kjenner hverandre og hva den tilknytningen er da. Så.. det er veldig mange tilfeller der hvor kompiser kan hakke veldig mye på hverandre, men at det ikke trenger å resultere i noe fysisk.»

Jock Young (2007) skriver om hvordan annerledesgjøringsprosesser, som er med på å skape et skille mellom «oss» og «dem», kan være med på å bygge opp under kriminalitet og vold. I hele vesten har den økonomiske globaliseringen medført masseinnvandring fra land i den tredje verden, samt tidligere Sovjetunionen. Dette har vært ledsaget av ekskludering og «annerledesgjøring» av immigrantpopulasjonene, som igjen har ført til en tilstand av usikkerhet. «The disembeddedness of late modern society, the shock of pluralism, the fear of the ever possible loss of status or of downward mobility generates a vertigo of insecurity» (Young, 2007, s. 141). For noen kan løsningen på en slik følelse av mangel på stabil identitet eller rotfeste være nasjonalisme, fundamentalisme eller rasisme (og for menn også hypermaskulinitet). De konstruerer, eller «finner opp», en fastsatt identitet basert på en kulturell essens som hele tiden blir rekonstruert, bekreftet og gjenoppdaget. En slik essensialisering av en selv, av ens egen gruppe og likemenn, blir hele tiden akkompagnert av essensialisering og nedvurdering av «de andre». De som ikke er som «oss» blir sett på som demoner, en fiende mot «vår» kultur (Young, 2007, s. 141). Slik kan man dehumanisere store grupper av mennesker, basert på en logikk som går ut på at hvis de ikke er som oss og støtter

våre verdier må de være dårligere mennesker – ergo de fortjener ikke å bli behandlet på samme måte som oss.

Dehumanisering refererer til avvisning, delvis eller helt, av menneskeligheten til en person eller en gruppe personer. Man kan snakke om grader av dehumanisering, for eksempel ekstreme eller "milde" former for dehumanisering. Ekstrem dehumanisering forekommer for eksempel i folkemord og tortur, mens "mild" dehumanisering forekommer i det strukturelle; som sosial, politisk og økonomisk marginalisering (Oliver 2011, s. 86). Selv om det går an å diskutere grader av dehumanisering, vil det å forestille seg eller behandle et annet menneske eller gruppe som mindre menneskelig, ikke helt menneskelig eller som undermenneske, være dehumanisering. De dehumaniserte kan man med god samvittighet ekskludere, fordi man gjør det for et større moralsk gode (Katz, 1988). Moralsk eksklusjon eller dehumanisering kan også representere en form for projeksjon: vi projiserer egenskaper vi misliker eller ikke kan akseptere ved oss selv over på andre. På denne måten bekreftes vår egen menneskelighet, kontrastert med den innbilte umenneskeligheten til den andre gruppen (Oliver, 2011, s. 89).

Dehumaniserte grupper blir gjerne kjennetegnet ved en eller få stereotyper, ofte negative, som dominerer måten man tenker om dem. En slik essensialistisk tankegang fører ikke i seg selv til vold, men den kan fasilitere vold. Dehumanisering tillater nemlig aktørene å se den andre som en «outsider», i periferien av menneskeheten. Når slik dehumanisering blir knyttet til en forestilt trussel, når den andre blir sett på som årsaken til ens egne problemer, kan denne essensialiseringen gi plass til nedvurdering og vold (Young, 2007, s. 157). Volden oppstår når de dehumaniserte andre blir sett på som en trussel for en selv. Altså vil volden du utfører mot disse personene oppfattes som legitim, framfor den volden de ville utført mot deg. Men slike annerledesgjøringsprosesser er gjensidige. Hver side skaper forestillinger om dehumanisering, hevder Young (2007, s. 158).

Slik dehumanisering ser man ofte gå utover ulike innvandrergupper, og per i dag spesielt muslimer, hevder Young. Innvandrere får blant annet skylden for å dra med seg narkotika og kriminalitet fra hjemlandet sitt. Store deler av verden er låst fast i en formening om at

narkotika og kriminalitet skaper sosiale problemer i samfunnet, og at vi derfor må bekjempe kriminalitet («war on crime»). Snur man tankerekken på hodet kunne man tenkt at sosiale problemer fører til narkotikamisbruk og kriminalitet, og at det derfor er *samfunnet som skaper sosiale problemer* en må gjøre noe med. «Innvandrerene» eller «muslimene» får skylden for problemene i samfunnet, i stedet for å tenke at sosiale problemer som fattigdom, lite eller ingen utdanning, dårlig levestandard, forskjellsbehandling og lignende, bygger opp under problemene. Ironien ved slik annerledesgjøring er at når innvandrergruppene blir assimilert i majoritetskulturen, vil de også oppleve høyere grad av relativ deprivasjon og utilfredshet i forhold til sin egen økonomiske situasjon. Dette kan igjen føre til høyere grad av kriminalitet og essensialiseringsprosesser (Young, 2007, s. 143). Men i stedet for å essensialisere oppover, vertikalt, mot dem det kan tenkes har skyld i deres misnøye, skjer essensialiseringen horisontalt: etnisk gruppe mot etnisk gruppe, gjeng mot gjeng, ett område mot et annet (Young, 2007, s. 52, Katz, 1988 s. 121).

6.2.1 «The magic of othering»⁴

Flere av informantene nevner rasisme som en årsak til at de har havnet i voldelige slagsmål eller episoder. Hvis en person kommer med rasistiske tilnærminger kan dette legitimere vold. Slike tilfeller har kunnet være at noen ropte «svarting», «pakkis» eller lignende rasistiske slengbemerkinger. Slike bemerkninger blir sjelden ilagt noen betydning hvis det kommer fra noen i vennegjengen. Kommer det fra noen fremmede kan det derimot være en kilde til konflikt.

«Så var det en norsk mann som kom bort til dama mi og begynte å snakke til henne. Så begynte jeg å se på han. Dama mi trakk seg unna han. Hun sa 'unnskyld, ikke snakk til meg'. Så gikk jeg bort til han og sa 'unnskyld er det noe du vil?'. Og når jeg er drita pleier jeg å være litt bråkmaker så.. han svarte jo med stygg stemme, 'ja, din jævla svarting' og da.. poff, slo det inn i meg. Så han gutten lå i grøfta. Jeg tror han lå i grøfta med brekt bein, jeg tror det! [...] Det gikk litt for fort. Pleier å komme etter sånn tre minutter, så pleier å komme 'den jævla svartingen' [...] Hvis du har vært i utlandet og dere hadde blitt plaget som faen for at dere var

⁴ Uttrykk lånt fra Jock Young (2007) *The Vertigo of Late Modernity*.

hvite og plutselig kommer en jævel og bare 'jævla hviting'. Skjønner, da skjønner du at kroppen rister.»

Andre ganger kan det å stemple andre som rasister unnskyldte voldelige handlinger – selv om personene ikke nødvendigvis har gjort noe som kan oppfattes som rasisme. Ved å transformere de andre til rasister, blir også voldshandlingene plutselig forvandlet til noe som forsvaret et større gode (Katz, 1988). Annerledesgjøringen fungerer som en form for magi som forvandler onde handlinger til gode.

«Så var det den norske gjengen, en fra gjengen deres stjal øl fra butikken. Og noen gutter fra gjengen vår så det. Så tenkte de, åh de her norske, de stjal ølen, vi tar det fra dem. Det gikk, men de norske, de nektet å gi seg. Og da ble det slåsskamp, og så henter de folka sine og så henter de gutta [som stjal ølen] oss. Og så lurte noen hvorfor skjer det? Så ble grunnen: de er rasister. Og da ville alle hjelpe oss. Fordi de er rasister.»

Det å stemple «de andre» som rasister kan skape en avstand som gjør det mulig å skade disse, uten å få dårlig samvittighet: Fordi disse «andre» er rasister er det jo egentlig de som er de slemme, og det er egentlig «de» som trækker på «oss». Ergo kan vi trække på dem tilbake, de fortjener jo ikke noe annet. Dette kan nøytralisere handlingen fordi man legger skylden over på de andre, og gjør seg selv til et offer (Sollund, 2007). Dette kan være et eksempel på at man dehumaniserer en gruppe mennesker basert på noe essensielt annerledes ved denne gruppen. Dehumanisering og annerledesgjøring henger også tett sammen med temaet for neste kapittel, nemlig gjengdannelse.

7. Den problematiske «gjengen»

7.1 Gjeng, eller...?

Begrepet «gjeng» har lenge vært omdiskutert i kriminologien, og det er ikke lett å orientere seg i virvaret av ulike definisjoner og bruksområder. I USA har man lenge brukt begrepet gjeng, mens man i Europa har vært mer forsiktig med å ta i bruk begrepet. Likevel kan det virke som om begrepet er på fremmarsj også her (Hallsworth og Young, 2004; 2008).

Kriminalitet og vold blant ungdom blir noen ganger forklart ved at ungdommene er del av en kriminell delkultur eller subkultur, det vil si gjenger med spesielle verdier, praksisformer og stilmessige uttrykk (Prieur, 2004, s. 95). På mange måter passer mine informanternes fortellinger inn i en slik delkultur-forestilling, da de forteller om en indre justis og æreskodeks som på mange måter skiller seg fra storsamfunnet. Fire av dem forteller at de har vært del av en «slags gjeng», og at gjengtilhørigheten da stod sterkt. Likevel virker det som om båndene innad blant «gjengenes medlemmer» var forholdsvis løse, og at de på mange måter kan beskrives som en stor guttegjeng som har gått på skole og vokst opp sammen. Det som har skilt dem fra andre vennegjenger er at de har hatt en opplevelse av et skille mellom gjengen og de utenfor.

Hallsworth og Young (2008) problematiserer bruken av begrepet gjeng på unge, voldelige menn, og diskuterer hvorfor det kan være problematisk å konstruere bilder av gjenger. For det første har man i Storbritannia (men det er tenkt å gjelde også i Norge) ikke kommet fram til noen felles definisjon av hva en gjeng faktisk er. Ulike studier bruker ulike definisjoner. Likevel har ingen av studiene kunnet vise at gjenger er et utbredt fenomen i Storbritannia (Hallsworth og Young, 2008, s. 178). De skriver videre at en av grunnene til at gjenger har blitt en kilde til bekymring er at de ofte blir assosiert med vold og kriminalitet, og at sjansen for at man begår vold og kriminalitet øker når man blir del av en gjeng (ibid). Men det å betegne all vold og kriminalitet begått av gjengmedlemmer som et *gjengproblem* er med på å skyve andre problemer og forklaringsmodeller til side, mener Hallsworth og Young. Mye av volden og kriminaliteten som blir begått av gjengmedlemmer er ikke nødvendigvis gjengrelatert, men kan være et personlig anliggende for en som er medlem av en gjeng. Det kan være vanskelig å skille mellom den volden som er kollektiv, altså gjengrelatert, og den volden som er individuell eller personlig. Opererer man med gjengbegrepet kan andre forklarende faktorer som fattigdom og andre sosiale problemer komme i skyggen (ibid, s. 191). Hallsworth og Young mener at man må fokusere på de bakenforliggende grunnene til at gjenger oppstår, i stedet for å fokusere på gjenger som voldskonstituerende.

Noen av gjengene informantene beskriver er også definert som gjenger av politiet. De er derfor grupper politiet aktivt setter inn ressurser for å bekjempe. Politidirektoratets

handlingsplan "Bekjempelse av kriminelle gjenger" fra 2006 definerer en gjeng som: En gruppe (ofte aldersavgrenset) som holder sammen over tid, utøver straffbare handlinger og/eller ordensforstyrrende og aggressiv atferd i det offentlige rom. Gjengen har et eller annet symbolsk uttrykk for gruppetilhørighet som for eksempel navn, symboler, klesstil, språk osv. (Politidirektoratet, 2011). I Gjengrapporten fra 2011 blir gjengers utvikling videre omtalt slik:

«Det er en glidende skala fra kameratgrupper til etablerte gjenger, men de kriminelle gjengene har ofte passert tre merkesteiner. Den første merkesteinen er at gruppen får en kriminell orientering, gjerne voldelig, selv om kriminaliteten bare opptar en liten del av gruppens samlede aktivitet og tidsbruk. Den andre er at medlemmene begynner å betrakte seg selv som en gjeng – som en enhet – som står i en motsetning til andre, oftest andre gjenger. Når grupperingens problematiske atferd medfører at lokalsamfunnet behandler dem som en kriminell gjeng, krysses den tredje merkesteinen: Gjengen ser seg selv som en gjeng og blir ansett som en gjeng. Stadiene i forvandlingen har også blitt beskrevet som vennegjenger, urogrupper, kriminelle nettverk og etablerte gjenger.» (Politidirektoratet, 2011)

Noen av mine informanter hadde vært gjennom noen av disse stadiene. De hadde hatt tilknytning til grupperinger som både media og politiet har omtalt som gjenger. Informantene mine hadde likevel en litt annen oppfatning av seg og vennene sine. For dem var det mer snakk om en vennegjeng som hang sammen. De så på seg selv som en gruppe individer som, fordi de har gått på samme skole eller vokst opp i samme nabolag, hadde blitt en gruppering av et slag og at de av tilfeldige grunner havnet i bråk med andre grupper fra andre «gater». Det er likevel ingen tvil om at noen av disse konfliktene var seriøse, og at det gikk ut over bevegelsesfriheten til hele gruppen, og ikke bare de enkelte individene som hadde noe uavklart med andre. Kjersti Varang (1999) beskriver en lignende tendens i sin hovedoppgave om hvordan en vennegjeng konstruerte en gjengidentitet ved at de en dag bestemte seg for å begynne å kle seg likt og kalle seg «Los Muchachos». Det var først når de selv begynte å kalle seg for en gjeng at andre begynte å oppfatte dem som en gjeng, og

definerte dem som et gjengproblem. Det å ikke definere seg som en gjeng kan dermed være en måte å ikke komme i kontrollapparatets søkelys.

«Vi var sånn gjeng liksom, vi var kjent hos to gjenger da. Både [...] og [...]. Så var vi lillegruppen dems. Vi var bare somaliere, som var samme alder, født 90-92, sånn 16-17-18-åring. Og da var det sånn, ingen går i mot dem. Vi hadde ikke noe sånt gjengmedlemskap, eller navn eller man må kreve noe for å være medlem. Men vi var en vennegjeng som drev med slåsskamper, ran, heldigvis var det ikke noe narkotika, men det var ofte ran og slåsskamper. Og virkelige slåsskamper. Alvorlige skader. Våpenbruk. Stjeling. Både butikker og overalt. Og faktisk de tre største sakene som vi hadde hos politiet da.. taxi, sånn løpetaxi og bilstjeling, og sånne store, grove ran og tyverisaker, og store slagsmålssaker. Sånn som bruker både ulovlige våpen og.. masse skader og.»

En annen informant forteller at han hadde konflikt med Grønlandsgutta, en gjeng som blir omtalt i politiets gjengrapport (2011):

«Jeg slåss mye med Grønlandsgutta. Fordi jeg bodde på Holmlia og det var sånn Holmlia mot Grønland, Furuset. Sånn gate fra gate og hver gang når jeg kom til byen. Og Grønlandsgutta, fordi de bor i byen, så hver gang jeg kom på Grønland så måtte jeg løpe.. [De ville ikke at dere skulle komme dit?] Ja, fordi når de så en av oss, så måtte de løpe etter oss. De jagde oss. Og jeg gikk aldri alene på byen. Fordi det kommer til å skje noe når jeg er alene. Når jeg er med gutta så var vi mer.. vi hadde baller nok til å slåss. Fordi det er liksom de Grønlandsgutta tok piller... og når de drikker seg fulle, tar piller.. og de går med ti stykker, de ser deg alene, de slår, de banker deg. Dagen etter, de sier unnskyld.»

Denne episoden kunne lett blitt tolket som et «gjengoppgjør», men det at motparten dagen etter sier unnskyld viser at hendelsen ikke nødvendigvis er et planlagt og organisert angrep fra den ene siden. Informanten gir et bilde av den andre gjengen som hissig når de drikker og tar piller, men at de angrer dagen derpå. Dette viser at ikke alle konfrontasjoner mellom «gjengene» var gjengrelatert, men at det også kunne være tilfeldige, impulsive handlinger. Informanten forteller om hvordan konflikten mellom de fra Holmlia og de fra Grønland

startet, igjen en slags opprinnelsesmyte, noe som vitner om at de hadde behov for å gi konfliktene mening.

«[...] og så var det en hel gjeng med pakistanere som stod bak oss. Og de ville komme helt først i køen. Og jeg, en kompis av meg, han kompisen av meg jeg gikk med, vi var begge aggressive. De dytta oss helt foran og til slutt vi klikka, vi sa bare hva er det med dere, skjønner du. Og.. når jeg så de var flere jeg tenkte bare, jeg sa til han somaliske, bare slapp av. Rolig. Ikke gjør noe. Han hørte ikke, han bare ga han første som stod i nærheten av han [et slag]. Og så kommer det fler og fler og vi måtte løpe til Holmlia. Vi tenkte bare hva skal vi gjøre fordi det var bare han og jeg som var fra Holmlia. Og de fleste gutta vi kjente hverandre, men vi var aldri slåss-type-greier. Og så eneste løsningen vi kom på var å samle alle gutta. Og starte en gjeng. Og gå til Grønland og slåss. Med Grønlandsgutta. Og da liksom, det var da hele greia starta. Bare fordi at han ga første slaget til..»

På grunn av konflikter med guttegjenger på ulike sider av byen følte noen av guttene seg utrygge hvis de gikk alene. Dette førte igjen til at de gjorde seg sterkere som en gruppe eller gjeng. Gruppetankegangen stod sterkt, og guttene kunne risikere bank fra rivaliserende grupper bare fordi de tilhørte et visst sted eller en viss gruppe. De kunne risikere å måtte ta på seg straffen for andres ugjerninger, bare fordi de var tilknyttet en spesiell gruppe eller gjeng.

«Som alltid, hvis en av oss gjorde noe så måtte han si fra til resten av gutta, jeg gjorde det, jeg slåss med en av de fra Grønland. Sånn at dere vet det. Pass på dere, ikke gå alene ute på byen. Si fra, fordi, hver gang, en av oss skulle kjøpe seg no klær på byen så måtte alle vi gutta henge etter. Gå med han. Vi måtte være sånn fem stykker for å gå med han i byen og handle. Tilfelle det skjer noe, tilfelle de [møter hverandre på byen].»

«Den som er fra Romsås og den som er fra Stovner. De liker ikke hverandre. Plutselig, er du fra Romsås, uten at du har gjort noe mot meg, jeg har bare hørt at de ikke liker hverandre, plutselig liker jeg deg ikke. Fordi du er fra Romsås. Du har ikke noe mot meg, personlig, men området du kommer fra, liker jeg ikke. Og det er derfor jeg skal angripe deg. Og da er det

sånn, okay. Så fortsatt er det sånn.»

7.2 Fordeler ved gjengen

I gjengforskning blir det ofte lagt vekt på at gjenger har en indre justis og at lojalitet innad i gruppen er en norm som står høyt (Lien, 2006). Blant mine informanter ble det fremhevet at det var viktig å støtte ”gutta” uansett hva, og at man aldri skulle tyste på hverandre, for eksempel i politiavhør. Samholdet ble fremhevet som en fordel ved gjengen. Det var også andre fordeler knyttet til det å operere i en gruppe som var kjent for å bruke vold, for eksempel når de begikk ran. Da kunne det være nødvendig å ty til vold for å skremme offeret til å gi fra seg tingene. Noen ganger trengte de ikke en gang å bruke vold, men kun spille på frykten for vold hos offeret. Trusler om vold kan være et effektivt virkemiddel for å få det som man vil (Isdal, 2008). For å oppnå denne effekten måtte de fremstå som farlige for ofrene. Både det å se ut som en gangster eller ha rykte på seg for å være gangster kunne skape denne effekten. «Vi var jo ganske kjent blant ungdommer i Oslo», hevdet en av informantene. Han fortalte om en fest i Bærum hvor de spilte på den frykten andre hadde for dem. Denne frykten ble opprettholdt ved hjelp av en *gangster-stil*. Stilen sendte ut signaler til potensielle ofre at de ikke burde «kødde med oss».

«Vi er jo fra Oslo, tøffe. Vi var sånn, vi herma skikkelige etter den derre black, american gangsta-stilen i USA. Vi er jo det, alle andre later som, vi er black gangsters. De andre bare later som. De kan være vill mafia, det gir vi faen i, men gangstere skal vi få lov til å være.»

Stilen deres symboliserte at de var «gangstere». Samtidig som dette kan være et effektivt virkemiddel i for eksempel et ran, kan det også være en måte å forsvare seg selv mot angrep fra andre. Hallsworth (2005) skriver om hva som blir ansett som «a suitable victim», blant unge ranere han har intervjuet. De forteller at personers sosiale presentasjon har mye å si for hvem som blir oppfattet som et passende offer. Klesstil var blant de faktorene som gjorde at en kunne utmerke seg som et lett bytte. De som *ikke* kledde seg i de riktige klærne eller hadde den riktige stilen, utmerket seg som personer som ikke fortjente respekt. *De ba om å bli ofre*. Personer som ville unngå å bli ofre måtte derfor adoptere stilen til sine potensielle gjerningsmenn (Hallsworth, 2005, s. 118). Ved å imitere gangsterstilen kan man selv unngå å

bli et «passende offer», og det kan derfor fungere som en forsvarsmekanisme mot vold. Leo mente det var mange som prøvde å kopiere gangsterstilen, uten egentlig å være gangstere.

«Jeg syns man burde velge sin egen stil jeg. Ikke gå og ta stilen til alle andre. Det er bedre å være seg selv. Enn å late som man er en man ikke er [...] Det er ganske mange som later som. Kjøper det og det og bare ser hvor fin jeg er. Men egentlig så liker de sikkert ikke klærne selv en gang.»

Hvis noen hadde sittet i fengsel kunne de også spille på dette. Det å ha sittet i fengsel kunne gi andre et inntrykk av at du var tøff og «gæærn» og kunne brukes til å gjøre motstandere redd. En av informantene hadde opplevd å bli slått til av en annen guttegjeng. Ved en senere anledning møtte han på den samme gjengen, men denne gangen hadde han med seg venner som hadde sittet inne. Da var ikke den andre gjengen like villige til å slåss:

«Men tøffe gutta som kom fra fengsel nå og hadde sittet inne to-tre år, den tiden der, til nå, er med meg da.. jeg trenger ikke gjøre en dritt liksom, de kan bare jule dem opp for meg. [...] De gærne gutta fløy på, og da ble det en politisak også, men det slapp jeg unna heldigvis.»

En annen fordel med å operere i gruppe var at noe av det personlige ansvaret for handlingen forsvant. Som gruppe kunne de tillate seg å gjøre litt mer, samtidig som noe av ansvaret forsvant. Det var gruppen som stod ansvarlig, ikke de personlig. Samtidig ble det vanskeligere å bli tatt for handlingen fordi vitnene ikke kjente igjen gjerningsmennene, eller så forskjell på dem. Det at de var flere la grunnlag for en kultur hvor vold og kriminalitet var akseptert. Lien (2011) skriver om hvordan det blant kriminelle gjenger kan utvikle seg en subkultur med et rettferdiggjørelsessystem som begrunner systemet. Gjengmedlemmene trenger kameratene sine som «moralske terapeuter som støtter kriminaliteten» (ibid, s. 149). Volden blir av kameratene innen samme subkultur rettferdiggjort og normalisert, og dermed opprettholdt.

7.3 Ulemper ved gjengen

Gjengtilhørighet fører også til en rekke ulemper. Blant mine informanter var det en viss frustrasjon knyttet til det å bli dømt for det de andre i gruppen gjorde. Det å ha et gjengnavn

knyttet til seg gjorde at de automatisk kom i søkelyset når noen andre i gjengen hadde gjort noe. Tilknytningen til gjengen kunne sitte igjen lenge.

«For det er liksom, det er irriterende når du er midt på jobb, plutselig du blir ringt opp av politiet, du har avhør. Plutselig du blir mistenkt for noe, selv om du aldri var til stede. Bare fordi navnet ditt er til stede fortsatt. På grunn av gjengene.. de gjør noe, de slåss, de kan drepe noen, plutselig du er anmeldt for å drepe en person du har aldri møtt.»

«Vi krangla mye [...] Vi ble egentlig aldri enige om å løse hvordan vi ville ha det. Men jeg sa til alle Grønlandsgutta dagen etter, fordi jeg gikk på samme skole med dem. Så sa jeg til han bare den dagen dere kommer til meg, jeg sa bare, jeg er alene, jeg heter [...], jeg er ikke andre personer. Og hvis en av Holmlia gjør dere noe, gå til han, ikke gå til meg. Jeg sa bare, det skal ikke gå utover meg.»

Informantene forteller at det var frustrerende å ikke bli sett på som individer, men bare som en del av en gruppe. Gruppetilhørigheten gjorde livet vanskelig for dem på flere måter, ikke bare når det kom til bevegelsesfrihet og risiko for å bli utsatt for vold. En av informantene forteller at han ble venn med en fra en annen gjeng. Dette skjedde tilfeldigvis fordi de gikk i samme klasse. Han forteller at mange fra de ulike gjengene gikk på samme skole, og at for hans tilfelle ble det da vanskelig å opprettholde fiendebildet. Når de kom nært inn på hverandre begynte de å oppfatte hverandre som mennesker og individer, og ikke bare som deler av en fiendtlig gruppering. Dette samsvarer med det Christie fant blant fangevoktere i norske konsentrasjonsleirer (Christie, 1972).

«Men jeg ble kompis med han fordi jeg og han, vi slåss aldri. Selv om vi var fra forskjellige grupper. Han kom fra Grønland, jeg kom fra Holmlia. Men tilfeldigvis gikk vi i samme klasse. Og vi måtte bare bli kjent med hverandre: 'hei, hva skjer..'. Og jeg sa til han bare: 'kompis', jeg sa bare, 'vi to går samme klasse. Og vi er kompiser. Skal vennskapet gå over fordi to kompiser eller to gjenger slåss. Og fordi jeg kommer fra der og du kommer fra der?'. Han sa bare 'nei'. Så vi gikk sammen til kantina, spiste mat. Snakka sammen. Og alle vi, guttene mine, de ble sure. Og gutta hans ble sure. Vi sa til dem bare, 'vi er venner, vi går i samme klasse, skjønner

du.. hva kan vi... vi må snakke sammen. Vi må..’ Fordi det kan hende at det skjedde noen ganger at vi måtte jobbe i samme gruppe. Og jeg og han måtte være samme gruppe, skjønner du. Og til slutt vi fant ut at det er ikke noe vits, gjenger er ikke noe for oss.. fordi jeg gikk i klasse med han i tre år. Og jeg kan ikke ignorere han i tre år. Når det er sånn 365 dager. Og vi skal være i samme klasse åtte timer hver dag. Uten helgene. Det går ikke å ignorere og... han har aldri sagt noe stygt til meg [...] For det er liksom, du må aldri dømme en person ut fra at han kommer fra en gate. Skjønner du. Eller han bor der, han er med de gutta der.»

Gjengtilknytningen hindret informanten i å være venner med personer fra andre steder i byen. Samtidig gjorde denne erfaringen at han fikk lyst til å bryte med gjengen, og han innså at man ikke kan dømme folk basert på hvor de kommer fra. Avstanden som tidligere hadde fungert som en nøytraliseringsteknikk for vold, ble etter hvert brutt ned når partene kom nær hverandre og lærte hverandre å kjenne.

8. Sensitivitet overfor fornærmelser

8.1 Ære og krenkelser

Ære er en faktor som ofte blir trukket fram når en skal prøve å forklare voldshandlinger, og kanskje spesielt når det gjelder menn og unge fra innvandremiljøer. Inger Lise Lien og Thomas Haalands (1998) studie blant ungdomsgjenger i Oslo på 90-tallet viste at ære og frykt for krenkelse var noe av det som stod helt sentralt blant guttene de intervjuet. Mine informanter nevnte også at voldelige konflikter oppstod på grunn av en forestilling om krenket ære. Hvis en persons ære hadde blitt krenket, kunne det bli aktuelt å bruke vold for å gjenopprette denne æren. Hvor ærefull volden blir, er nært forbundet med konteksten volden blir utført i. Vold kan gi heltestatus hvis den blir brukt i riktig kontekst, som for eksempel i krig, i overvåking av lov og orden eller når det gjelder beskyttelse av familie, kvinner, venner og barn (Kolnar, 2006, s. 227). De fleste samfunn har en idé om ære og dette er stort sett forbundet med noe positivt. Ære handler om respekt og egenverdi, både i egne og andres øyne. Det kan bli forbundet med noe nobelt og heltemodig. Men det som blir oppfattet som ærefullt varierer historisk og kulturelt. I noen samfunn kan vold og overgrep bli sett på som ærefullt i visse sammenhenger, men ikke i andre (Wikan, 2008). For

mennesker som ikke lever etter samme æreskodeks kan dette virke uforståelig og absurd, men for menneskene som lever etter den oppfattes dette helt logisk. For eksempel kan man ved å begå æresdrap høste ære i andres øye – og dermed gjenopprette sin egen eller sin families ære.

Nisbett og Cohen (1996) argumenterer for at et ideologisk rammeverk som æreskodeks kan føre til mer vold i et samfunn. Dette kan skje ettersom ære kan gjøre at en blir *hypersensitiv* overfor fornærmelser. Æreskodeks «viser til et bestemt sett av minimumsregler og standarder som gjelder innen et visst samfunn, for at mennesker skal kunne ha eller høste ære» (Wikan, 2008, s. 14). Det ideologiske rammeverket gir en forståelse av egen sårbarhet og antyder hvordan en skal reagere på en eventuell krenkelse. Personer som er sensitive for fornærmelser kan lettere bli sinte, noe som igjen kan resultere i vold. I samfunn med svak statsdannelse kan familier og klaner i større grad måtte ta loven i egne hender – noe som kan føre til en æreskodeks som gir instruksjoner om å forsvare familien og være sensitiv overfor fornærmelser. Dette kan igjen føre til en lavere terskel for å ta i bruk vold (Lien, 2011, s. 48). Ære blir da også nært forbundet med det å ta hevn, fordi hevnen fører til at æren blir gjenopprettet. Jasin forteller om en konflikt hvor han følte at han var nødt til å ta hevn. Kameraten hans hadde blitt angrepet og slått til blods med batongkøller, mens han hadde vært for redd til å gripe inn. I ettertid angret han på at han ikke hadde klart å forsvare kameraten sin og ville hevne seg.

«Det var sånn at jeg skulle ta hevn for vennen min da. For at jeg ikke gjorde noe den dagen. At jeg var redd. At jeg skulle også... for han blødde mye. Han ble slått ved siden av hjernen og.. huet og sånt. Blødde mye. Han er ennå syk, han glemmer mange ting. Hvis man sier til han husker du det og det, han sier jeg husker ikke no.»

Han samlet sin gamle gjeng og var klar for å hevne vennen. Før det gikk så langt var det noen som stoppet ham, og de fikk ordnet opp ved at noen eldre gutter meglet for dem. Likevel slet han fortsatt med dårlig samvittighet fordi han aldri fikk hevnet kameraten sin. Det at han ikke hevnet fikk også konsekvenser i vennegjengen, og vennskapet med kameraten som ble banket opp tok slutt:

«Vi snakker ikke med hverandre lenger egentlig. Det har skjedd mye rart etterpå. Alle kalte meg svaking og sånt, på den tida. For at de gutta stoppa saken og at det ikke skal skje noe mer og sånn. For jeg lovet alle gutta hans og gutta mine at jeg skulle ta hevn for han. Fordi at han var på mine egne hender da. Den dagen. Hvis det skjer noe med han så er det jeg som har ansvaret for han. Så skjedde det, alle kaller meg svaking, alle sier at du stakk fra det stedet, og du gjorde ikke noe og sånt. Det var derfor jeg fikk dårlig samvittighet for det der.»

Den indre justisen i vennegjengen gikk ut på at man forsvarer vennene sine og hevner dem hvis det skjer noe med dem. Da Jasin valgte en løsning som ikke var forenlig med dette synet ble han frosset ut og kalt «svaking». Jasin forklarte selv sine handlinger med at hvis han hevnet vennen ville saken bare bli større og større. Den andre gjengen ville da bli nødt til å ta hevn og det ville dermed aldri stoppe. Det å skape «balanse i æresregnskapet» (Kolnar, 2006) blir til en uendelig prosess, og blir ikke spesielt konstruktiv i lengden. Det ville blitt en ond sirkel som ingen tjente på. Men i det han valgte den utveien, valgte han også å bryte med vennegjengens normer og verdier. Å være svak er ofte forbundet med skam, og det var nettopp «svaking» Jasin ble kalt da han ikke tok hevn.

Begrepene sentripetal og peripetal vold kan være fruktbare når man skal forsøke å forstå vold som springer ut av en forestilling om æreskrenkelse. I æressaker kan volden fungere kreativt i det den gjenoppretter maskulinitet og «skaper balanse i æresregnskapet» (Kolnar, 2006, s. 225). Det å lykkes med å ta hevn og gjenopprette ære kan sette en person i en sentripetal bevegelse innad i slekten, lokalsamfunnet eller vennegjengen. Lykkes man ikke kan maskuliniteten reduseres og man settes i en peripetal bevegelse mot periferien av fellesskapet. Samtidig kan en slik hevntankegang komme i konflikt med storsamfunnets syn på hva som er rett og galt. Selv om man innad i sitt miljø oppnår stor respekt og får gjenopprettet sin ære gjennom en voldshandling, vil man kunne risikere fengsel og utstøting i storsamfunnet fordi man har brutt dets lovverk.

I en utvidet samfunnsmessig kontekst ville volden kunne sette Jasin i en peripetal bevegelse. Her ser vi at en og samme handling kan føre en person inn i en peripetal og en sentripetal

bevegelse, dog i forskjellige kontekster. Som Jasin forteller er det ikke lett å bestemme seg for hvilket miljøets normer og regler en skal følge, siden det å bryte med begge kan få fatale konsekvenser. Jasin og personer i samme situasjon befinner seg i en slags «catch-22», hvor uansett hva de foretar seg vil medføre tap på en eller annen måte. Det å ha en fot innenfor to ulike slike sfærer, kan være følelsesmessig utfordrende og forvirrende.

8.1.1 Andres ære

”Når en bror lider, lider jeg. En skade mot en bror er en skade mot meg” forklarer en av de drapstdømte informantene til Larsen (1992) i retten. Hun intervjuet personer fra to motstridende gjenger i Oslo på 90-tallet. I materialet kom det fram at det ikke bare er ens egen ære som skal beskyttes, men også æren til vennene, familien og slekten. Larsen (1992) skriver at æreskampen er kollektiv, og når en i gjengen rammes, rammes alle. Hun fant også blant sine informanter at det var en æressak å støtte og stille opp for vennene sine. Blant mine informanter ble ofte æresbegrepet dratt inn når det var snakk om kvinnelige familiemedlemmer eller kjærester. Dette gjaldt ikke bare ungdommene med innvandrerbakgrunn, men også de etnisk norske i miljøet. Hakim forteller at ble angrepet av en «norsk gjeng» fordi de mente han hadde rørt dama til en av dem.

«Han bare: hvorfor rører du dama mi? Jeg bare: hvilken dame? Hallo? Og vi er drita og jeg bare aaa, kom deg vekk liksom. Jeg begynte å bli litt frekk og sånn [...] Og gutta mine bare hva skjer, hva skjer, hva skjer. Og da var det sånn rett før jeg får slaget, plutselig. Og da gutta mine bare fløy på dem, bam, bam, bam. Jeg tenkte, okey, greit. Jeg tenkte hvor kom det fra, hele tiden jeg tenkte på det. Hvorfor ble akkurat jeg av alle mennesker anklaget, de sier du rørte dama mi, helt uten videre.»

For Hakim var denne hendelsen krenkende, spesielt fordi han ble anklaget for noe han ikke hadde gjort. Ved en senere anledning tok han hevn da han tilfeldigvis møtte på den samme gjengen. Han følte at han ikke bare kunne la seg bli krenket, han måtte vinne tilbake æren. Når noen har krenket ens «ære», kan det bli veldig personlig og nødvendig å gjøre opp for seg gjennom å hevne handlingen. Andre typer konflikter informantene mine hadde vært med på hadde startet enten fordi en gutt hadde slått eller snakket

nedsettende om en jente som var søster eller venninne til noen av guttene.

«Kan det være andre ting som utløser konflikter?»

«Ære også. At du for eksempel snakker til søsteren hans. Uansett om søsteren hans liker deg, så er det du som har lagd problemer for deg sjøl. Selv om du går med henne som en venn, han kommer til å banke deg.»

Aslan forteller at han ikke pleier å blande seg opp i andres konflikter, bare når det er «sånn ekte konflikt». Da jeg spør hva slags ekte konflikter dette dreide seg om, svarer han kort:

«Jeg var i en slåsskamp for et par år sia tror jeg. Det var en gutt som slo en jente, ikke sant. Og jenta var søstra til kompisen min. Og derfor vi begynte å bråke.»

For Aslan var dette betegnelsen på en ekte konflikt, og derfor kunne den heller ikke ignoreres. Å ignorere en slik konflikt kan bety at man mister ære – og man får heller ikke muligheten til å gjenopprette den æren som er blitt krenket. Fais fortalte om en hendelse som førte til at han fremdeles hater alle som er fra den delen av byen. Han mente personene fra dette stedet ikke er ordentlige menn. På spørsmål om hvordan han kan ha så mye i mot et sted som ligger på andre siden av byen svarer han:

«For deg når du hører ordet så er det bare et sted, men du veit ikke hva dem har gjort mot oss.»

«Nei, det vet jeg ikke helt...»

«Nei, det hele starta med at en jente, muslim-jente, dem hadde pult henne. Og tatt jomfrudommen hennes.»

«Og det starta alt?»

«Henne jenta var imamen sin datter. Da tror jeg ikke vi klarte å holde oss lenger. For dem hadde gjort mere ting mot oss, dem hadde sendt på Facebook; 'fuck [stedsnavn]'. Da klarte vi ikke å vente lenger, da gikk vi opp og så med en gang vi gikk opp så var vi smarte, vi gikk ikke inn i skolegården og.. som de gjør. De går liksom inn på [stedsnavn] og alt det der, går inn på skolen og bare: «åh, [stedsnavn]!» skriker og alt det der. Vi gikk rolig. Ingen visste hvem vi

var. Og vi plukka en etter en ut. Plukka først sjefen, så sønnen. Plukka en etter en ut. Ga de et par.. De fikk noen arr. Jeg tror de har arr ennå. De fikk noen arr bak på ryggen så fikk han ene arr her [viser på kroppen]. Så tok jeg han ene, jeg brakk nesa hans og så tok jeg og lagde noe her [viser på kroppen] på han.»

Fais uttrykker stolthet over det de gjorde mot den andre guttegjengingen. En rekke fornærmelser i form av frekke kommentarer på Facebook, kombinert med det at noen hadde hatt sex med imamens datter (som kan ha vært et rykte, eventuelt en konsekvens av et kjærlighetsforhold mellom to personer), førte til at de ikke lenger klarte å "holde seg". Fais uttrykte at "du veit ikke hva dem har gjort mot oss", som om handlingene de andre hadde utført var ment som en krenkelse mot alle fra den opposisjonelle gruppen. En hypersensitiv fortolkning av fornærmelser kombinert med en ære/hevn-tankegang og en følelse av et kontrastert "oss" og "dem", krevde at de handlet som de gjorde. Blant guttene fantes det en viss grense for hvor mange krenkelser de kunne tåle, og når denne grensen var nådd ble det helt naturlig å ty til vold.

Dette samsvarer med Elisabeth Næss (1999) studie av «K-gjengen» som beskriver hvordan deres oppfatning av vold var nært knyttet opp mot ære. Det å tørre å slåss, tåle juling og ikke stikke av, viste at du var en person som stilte opp for kameratene dine. Dette gir respekt innad i miljøet, og viser at du er en person med æren i behold. Utenforstående som for eksempel sprer rykter eller snakker nedsettende om gjengen eller gjengens familie, krenker gjengens ære og ber dermed om å bli tatt. Gjennom slåssingen bekrefter man sin rolle eller status innad i gjengen. Stiller man ikke opp for vennene sine, bryter man en imperativ norm som alle kjenner konsekvensene av å svikte (Næss, 1999).

8.2 «Blikking»

«Jeg husker en kompis av en som gikk i klassen min, som var fienden min, som kom fra Grønland. Han slåss fordi folk så på han. [Bare tilfeldige folk?] Bare tilfeldige folk. Han ville ha respekt.»

Frykten for krenkelser kan som nevnt resultere i en hypersensitivitet overfor fornærmelser.

Denne hypersensitiviteten eller hyperårvåkenheten kan føre til at man tolker andres oppførsel som en provokasjon og en krenkelse. Et tilsynelatende uskyldig blick kan tolkes som en invitasjon til bråk. Informantene mine nevner «blikking», det vil si å se på noen med et provoserende eller stygt blick, som en utløsende faktor når det kom til vold.

Et blick kan lett mistolkes fordi den som leser blikket tolker det ut fra sin egen erfaring og bakgrunn. Geertz (1973) bruker termene «tynn beskrivelse» og «tykk beskrivelse» om ulike typer beskrivelser av et og samme fenomen. Et eksempel han bruker er blunking. Man kan forklare blunking ved å beskrive det som at en person lukker det ene øyet og åpner det fort igjen. Men dette vil bare være en tynn beskrivelse fordi den ikke tar hensyn til hva denne blunkingen symboliserer. Blunking kan tolkes på mange forskjellige måter: det kan være en ufrivillig sammentrekning, det kan være et konspiratorisk signal til en venn eller det kan være flørting. Den sosiale meningen man legger i blunkingen avhenger av hvilket ståsted eller kultur man ser det fra. For «å lese» blunkingen riktig må man gjenkjenne den sosiale koden blunket symboliserer og sette det inn i riktig kontekst. Dette kan man kalle en tykk beskrivelse av handlingen.

Contracting your eyelids on purpose when there exists a public code in which so doing counts as a conspiratorial signal is winking. That's all there is to it: a speck of behavior, a fleck of culture, and – voilà! – a gesture (Geertz, 1973, s. 6).

Når ungdommene jeg intervjuet forteller om «blikking» betyr ikke dette et hvilket som helst blick. Hvis noen «blikker» deg blir dette tolket som en provokasjon, en trussel og en oppfordring til bråk. I deres «tykke beskrivelse» av blikket ligger en tolkning om at blikket er ment som en æreskrenkelse – noe som ikke kan ignoreres.

«Og alt som går av slåsskamper her i Oslo nå, er takket være blikking. Bare hvis du ser på han: hvorfor blikker du meg? Hva vil du? Vil du ha noe? Kom, la oss gå ut. [Men hvordan vet man hva som er stygt blick og ikke...] Nei, uansett, bare hvis du ser på han. Kanskje du likte jakka hans for eksempel. Nei, han tar det som blikking. Det er det som er dumt egentlig, med

oss ungdommer på den tida her. Det er bedre å gå og se ned. Uansett hva folk sier om deg da.»

Blikking kan dermed få en disiplinerende funksjon, ved at folk heller velger å se ned i frykt for bråk. Fenomenet kan dermed fungere som en sosial kontrollmekanisme. Men tolkningen av blikket behøver ikke være riktig, som en av informantene mine også påpekte. Forskjellen mellom «blikking» og det at noen ser på deg (fordi du har fin jakke for eksempel) er ikke alltid like åpenbar. Det er her hypersensitiviteten kommer inn. For noen spiller det ingen rolle om blikket er ment som «blikking» eller ikke – bare det å bli sett på blir tolket som en fornærmelse. En av informantene mine forteller om en episode som utviklet seg fra «blikking» til det han kaller «skyteepisode». Han og noen av vennene hans var på en bensinstasjon da de oppdaget noen som så ut som «rasister» som begynte å «blikke» dem.

«Så samla det seg en haug med folk og begynte å blikke oss. Så tenkte jeg, så sa jeg til gutta, hei gutta, nå burde vi passe oss for nå tror jeg dem samler seg. Så tok gutta telefonen, så ringte vi alle sammen og samla dem.»

Blikkene ble tolket som en indikasjon på at noe var på gang og at de nå måtte passe seg. De samlet sammen så mange de klarte og gikk mot den andre gjengen. Informanten min bestemte seg for å snakke med personen han oppfattet som lederen i den andre gjengen for å forsøke å løse situasjonen.

«Han så skikkelig nazi ut og så... jeg tror han var bossen. Han så i hvert fall ut som bossen. Han ble i hvert fall ikke redd. De andre ble jo redde, men han ble hvert fall ikke redd, så da tar jeg han som en boss. Da gikk jeg bort til han, prøvde først å snakke til ham, men.. han gikk jo sånn her mot meg og holdt lomma sine og da... jeg kan ikke si at hjertet ikke dunka. Selvfølgelig dunker hjertet ditt når du veit at en kniv kommer til å komme inn her. Så jeg... det.. den lada jeg, den som lå bak meg, jeg lada den opp og var klar. Så når han så at jeg tok opp.. hånda mi bak meg lissom, da ble han sånn småredd, og tenkte en kniv hjelper ikke mot det han har bak seg. Så gikk han smått tilbake, så sa jeg til han vil du virkelig gå den veien der eller vil du bare legge det bak deg og komme deg ut av stedet mitt så kan vi snakke... så kan

du gå et annet sted og prøve å ta over [...] Så jeg spurte han, kompis, la oss legge det bak oss. Jeg er ikke redd. Du er ikke redd. La oss bare fucke i det så tar vi og kjører vår egen vei. Så når jeg snudde meg, så hørte jeg et spytt. Og da tenkte jeg jackpot, da gikk jeg rett fram. Og så når jeg gikk rett fram så lukka jeg øya og da veit jeg hva gutta gjør. For når dem hører et spytt mot meg så tror jeg ikke dem slapper av, for alltid det er jeg som går inn i slåsskampen og... slåss for de.. Så jeg snudde bilen og kjørte, med en gang jeg snudde bilen og kjørte så hørte jeg bare en eller annen lada og skjøt, skjøt mot dem. Så det ble en skyteepisode, så det.. det går bra, det er sånt som skjer.»

Et blikk, som nødvendigvis ikke er ment som en fornærmelse, kan utvikle seg til grove voldshandlinger. «Det er sånt som skjer» sa informanten min, men mange slike hendelser kunne trolig vært unngått, hadde det ikke vært for hypersensitiviteten for fornærmelser og de alt for tykke beskrivelsene av en handling eller et fenomen. Ved flere anledninger sa informantene mine at det ikke er de som legger opp til bråk – det er det *de andre* som gjør. Helst ville de sluppet, men som regel føler de at de ikke har noe valg: «det er sånt som skjer». En slik fatalistisk tankegang er med på å bygge opp under følelsen av maktesløshet.

«Vi har jo lagd flere sanger om det, vi prøver å jobbe oss ut av... Vi prøver å få det til, men... Det går ikke. Det kommer ingen vei, vi må bare slåss for det. Vi har prøvd å snakke, men hver gang vi snakker så blir det bråk.»

Jasin vil helst ikke ha bråk når han går i byen eller andre steder. Han innser at et blikk ikke nødvendigvis er ment som et «stygt blikk», men kan fortsatt bli provosert hvis noen ser på ham. Hypersensitiviteten har blitt en del av hans habitus, men han klarer å overstyre trangene til å slå.

«Hva tenker du hvis noen ser på deg da? Eller blinker deg?»

«Jeg gjør ikke noe. Og jeg sier inni meg hva, hvorfor blinker han meg og sånt. Men jeg går ikke mot han og sier hei, kompis, hvorfor blinker du meg. Vil du ha noe [slag] og sånn. Det gjorde jeg kanskje før, men ikke nå lenger.»

Når et blikk får den betydningen at det er en stor fornærmelse, vil blikking bli oppfattet som noe respektløst. Respekt er viktig i ungdomsmiljøene jeg hadde kontakt med. Det å hele tiden kreve respekt og anerkjennelse fra omgivelsene kan gjøre en var på tilnærmelser fra andre. Hvis man hele tiden «leter» etter tegn på fornærmelser og krenkelser, er det lett å gå i bekreftelsesfellen, det vil si at man bare ser og hører det som bekrefter ens egen oppfatning.

Lisa har også lagt merke til fenomenet blant ungdommene hun arbeider med. Hun har også vært i kontakt med kollegaer som jobber med ungdom fra andre steder i byen som bekrefter at blikking har blitt et fenomen blant ungdommer.

«[...] og blikking visstnok, er et tema. Som veldig mange er opptatt av, som veldig mange opplever i hverdagen. Og at et blikk er så mye verre enn så mye annet. Så det gjør ingenting å få ropt ord etter seg. Men hvis det er et blikk som kommer, da kan det fyre opp veldig mye hos folk.»

Hun ser også problemet i at folk kan tolke et blikk vidt forskjellig, og at dette kan være en kilde til konflikt:

«[...] kanskje den personen gjorde noe som fikk oppmerksomheten min da, men at jeg bare kaster et blikk fordi jeg ikke vet hva det faktisk inneholder. Jeg vet ikke hva det innebærer da. Mens den andre personen vet hva blikking er, og tror at jeg også har den samme informasjonen. At 'shit! Jeg ble blikka! Faen, jeg må gjøre noe'. Så det er igjen den spekulasjonen i at alle vet hva du vet. Og dermed så, siden jeg ikke vet hva blikking er, får jeg et blikk så er det bare sånn okay, jeg fikk et blikk. So be it. Men hadde jeg visst at et blikk kan bety, at blikking er så mye mer, så kanskje jeg hadde vært litt mer betenkt på okay, hva er greia, er det håret mitt, er det.. hva er cluet.»

8.3 Voldens tilskuere

Flere av informantene nevnte hvordan slåsskamper kunne bli arrangert og avtalt over mobiltelefon, Facebook eller andre sosiale medier. Det å være tilgjengelig til enhver tid var viktig for ikke å gå glipp av noe. Næss (1999) fant også dette hos sine informanter, som alltid

hadde mobiltelefon eller personsøker tilgjengelig i tilfelle det skjedde noe. Facebook, Twitter og lignende sosiale medier er forholdsvis nye fenomener som fører med seg nye problemstillinger. Noen av disse skal jeg gå inn på i dette kapitlet.

Som jeg var inne på i kapittel 8.1 Ære og krenkelser, vokser mange konflikter fram på grunn av en forestilling om å beskytte eller gjenopprette sin eller andres ære. Å bevare ære handler om å beskytte sitt rykte og å bevare ansikt. Det å miste ansikt innad i vennegjengen kan, som vi har sett, sette en i en peripetal bevegelse ut i periferien. Men for å miste ansikt må det også være et publikum som kan få dette med seg. Erving Goffman (1992) skriver om hvordan rollespill, selvpresentasjon og inntrykksmanipulering spiller en stor rolle i sosial samhandling. Goffman sammenligner sosial samhandling med teateret og påstår at hvilken rolle man spiller, altså hvordan man velger å presentere seg selv, ikke bare er avhengig av hvem man spiller mot, men også av hvilket publikum man har. Vi ønsker at andre skal få et bestemt inntrykk av oss, og vil derfor spille ut forskjellige roller i ulike situasjoner. Vi opptrer ikke først og fremst for oss selv, men for aktørene som iakttar oss.

Når en person befinner seg i andres nærvær, er det karakteristisk at han lar sin aktivitet bli preget av tegn som på en dramatisk måte retter søkelyset mot og bekrefter forhold som ellers kunne tre i bakgrunnen eller fordunkles. Dersom en persons aktivitet skal få betydning for andre, må han nemlig utfolde denne aktiviteten slik at den under interaksjonen uttrykker det han ønsker å formidle.
(Goffman, 1992, s. 34).

Dramaturgien i den sosiale samhandlingen utspiller seg ved at aktørene i situasjonen opprettholder en felles foretrukket definisjon av situasjonen. Goffman bruker begrepet *front stage* om det som blir foretatt for å opprettholde et felles inntrykk i en situasjon. *Back stage* refererer til det som blir holdt tilbake fordi det er uforenelig med *front stage*. Når en person blir vanæret av en motpart gjelder det å ikke miste ansikt foran sitt publikum. Lien og Haaland (1998) viser til et eksempel hvor Walid, en av guttene de intervjuet, banket opp en full mann som hadde vært frekk mot ham. I utgangspunktet var ikke en «fyllick» en

likeverdig partner som det var verdt å bry seg om, men fordi halve skolen stod og så på kunne ikke Walid bare snu seg og gå sin vei. Hadde han gjort dette ville skolen sett på ham som feig. Walid innrømmet at uten tilskuere ville han bare gått sin vei uten å gjøre noe stort ut av det.

Det at et publikum blir vitne til en krenkelse kan altså ha betydning for hvor mye man føler seg tråkket på. I tillegg vil behovet for hevn være avhengig av andres forventninger. Blant mine informanter trekker flere fram fornærmelser på Facebook som utløsende for konflikter. På Facebook ble disse fornærmelsene eller krenkelsene synlig for mange flere tilskuere enn de ville blitt hvis krenkelsen ble utført i skolegården eller på gata. Ungdommer fra en side av byen kunne skrive «Fuck [stedsnavn]!» og lignende på veggen til en ungdom fra andre siden av byen som en invitasjon til bråk. På Facebook har man gjerne flere hundre venner, og det er derfor et nokså stort publikum som blir vitne til krenkelsen. Å ignorere denne invitasjonen kan bety sosialt "selvmord" for den det gjelder, men dette henger igjen sammen med hvor sensitiv man er overfor krenkelser. Aslan opplever at venner av ham ringer ham opp fordi det er «bråk», på grunn av hendelser på Facebook. Selv mener han at dette ikke er ordentlige konflikter og bryr seg ikke så mye om det.

«De ringer meg og sier: 'Aslan, kom! Det er bråk'. Jeg sier: 'hva er problemet', ikke sant. De: 'han gutten han, vennen, han ene snakka stygt om meg på Facebook'. Jeg sier: 'fuck det', og legger på.»

Fais derimot var sensitiv overfor det minste tegn på krenkelse. Dette kan ha sammenheng med at han hadde blitt krenket og nedverdiget ved flere anledninger tidligere i livet. Han hadde opplevd å miste ansikt foran venner og familie på grunn av en eldre gutt som hadde plaget ham i oppveksten. Han oppsøkte senere mobberen og banket ham opp. Denne voldsepisoden ble filmet og lagt ut på Facebook:

«Jeg gikk opp til huset hans, banka på. Jeg husker jeg banka ikke på med fingern, jeg var redd for fingeravtrykket. Så jeg banka på med balltreet. Så kom han ut, så sier jeg til han hvorfor, hvorfor fucker du med familien min, ditten og datten. Han bare, hva faen, din jævla

pakkis. Jeg sa, kom ut så skal jeg vise deg pakkis. Så når jeg gikk ut så var det flokk bak meg også stod jeg bak og holdt balltreet og slo han her og her [viser på kroppen], så han gikk jo ned i bakken så.. brakk nesa, jeg brakk kjeven hans, så brakk jeg beinet hans, så stakk jeg.. så ble jeg tatt av politiet. På kamera. For noen hadde filma og satt det ut på Facebook. Heh.»

Fais forteller at han prøvde å være forsiktig så han ikke la igjen fingeravtrykk. Likevel valgte de å filme hele seansen. Når jeg spurte Fais hvorfor de filmet svarte han at «det var bare for å vise folk at han var feig. Ikke noe annet. Det var bare derfor». Det å fange den andres ydmykelse og feighet på film betydde tydeligvis mer enn ikke å bli tatt for ugjerningen. Det kan selvfølgelig diskuteres hvem som var mest «feig»; personen som ble banket opp av en gjeng, eller gjengen som gikk løs på én person. For guttene ble kanskje filmingen en måte å forevige det øyeblikket hvor de hadde overtaket og kontroll, uansett hvor selvdestruktivt dette måtte vise seg å være. Ved å legge ut filmklippet på Facebook fikk de vist et større publikum at det ikke lønner seg «å kødde med dem». Filmen viste publikummet det bildet de ønsket å vise av dem selv, altså som personer med kontroll og makt. På denne måten opprettholdt de en felles foretrukket definisjon av situasjonen. Facebook kan fungere som personenes *front stage*, hvor inntrykk manipuleres og formes etter publikummet. Men publikummet går glipp av hva som egentlig foregår *back stage* (Goffman, 1992).

Den teknologiske utviklingen fører med seg et helt nytt og større publikum, og guttene bak denne hendelsen hadde et behov for å vise «alle» at «her ser dere en feig person». I tillegg fikk de bekreftet sine egne posisjoner som handlekraftige og sterke menn. Det er likevel ikke sikkert at det publikummet som fanget opp filmen opplevde situasjonen på samme måte som Fais og vennene hans – noe de fikk erfare når politiet opprettet straffesak. Utgangspunktet for konflikten var en æreskrenkelse. Personen det gjaldt hadde snakket stygt om familien til Fais og han ønsket hevn for dette:

«Han var jo gammel, han var jo eldre enn meg, men jeg fikk han til å ligge nede for det. Han hadde full respekt, men han fikk ikke noen folk bak seg da jeg fikk ham ned. Da begynte jo alle å le av han. Han var rundt.. jeg tror han er 29 nå [...] Husker han banka på døra mi hver

dag og kasta stein på døra og.. stein på vinduet og alt det der.»

På grunn av hendelsen ble maktbalansen snudd. Han som tidligere hadde full respekt og som hadde plaget familien til Fais var plutselig svak og lå nede. Han klarte ikke å forsvare seg og «alle begynte å le av han». Han ble ikke bare ydmyket av dem som var til stede, men også av vennene på Facebook. Uten et større publikum kunne ikke Fais ha oppnådd samme effekt. De kunne valgt å la være å filme og dermed unngått at politiet fanget opp bildene. Men da ville noe av poenget med hendelsen ha forsvunnet. Voldshendelsen måtte bli sett for å ha en den ønskede sentripetale effekten. For Fais var det viktigere å bli anerkjent og respektert av vennegjengen enn å respektere storsamfunnets lover og regler. Det endte med at Fais ble ekskludert fra samfunnet i to måneder i form av fengsling, noe han hadde et ambivalent forhold til:

«Mens jeg satt inne så angra jeg.. Nei, men jeg var stolt. For at jeg gjorde det jeg gjorde der.»

Lisa hadde også lagt merke til hvordan ungdommene var opptatt av at voldshandlingene deres skulle være synlige nettopp for å spre frykt, oppnå makt og opprettholde et visst rykte.

«Jeg tror også det kan være litt skremselspropaganda da, at vi vet jo at mange slåsskamper gjerne skjer i offentlighet. Det er ikke noe kult å bare ambushe noen i bakhagen og så grisebanke han. Men at det skjer på fester eller utenfor fester eller på t-banen og sånn, fordi de gjerne vil ha vitner, og det er kanskje også en del effekt i det at andre blir så redde for dem. Og de syns det er greit. Det er helt greit at folk rundt går rundt og er livredde. For da vet de at det ikke blir noe bråk. Og så er liksom den maktbalansen helt skiftet da. At du kan ha voksne mennesker som er livredde 16-17-åringer. Og det tror jeg mange synes er fett.»

Facebook-kommentarer kan bli ilagt ekstra betydning, nettopp på grunn av synligheten. Krangler som utarter seg på Facebook kan derfor utvikle seg i det uendelige fordi det er mulig for så mange å blande seg inn. Det at kommentarer og lignende som er gjort i affekt er

skriftlig gjør også at det blir vanskeligere å gå tilbake på det man har skrevet. En muntlig kommentar «forsvinner» og blir lettere glemt, men en skriftlig kommentar på internett kan bli stående for alltid. De kan av den grunn få større kraft og tillegges større verdi. Samtidig er det også lettere å skrive ting på Facebook enn å si noe direkte til en annen person, fordi man da kan gjemme seg bak skjermen. Da kan det også være lettere å skrive ting man egentlig ikke mener. Man kan altså uttrykke seg sterkere med skriftspråket, samt at mediet gir det større betydning.

«[...] og når du vet at det er mange tilskuere og noen har disset deg på den verste tenkelige måten, da tror jeg du er ganske ivrig på å gjøre noe tilbake da, som gjør at hvis du har blitt ydmyket, så gjør du kanskje noe for å stoppe munnen på den andre personen. Og da igjen så får de kanskje mer respekt for deg, de som egentlig lo av deg på grunn av forrige kommentar.»

Samtidig som Facebook kan brukes til å skape og formidle konflikter på en annen måte en tidligere, kan Facebook også være en måte å føre ungdommer nærmere hverandre. Blant mange ungdommer (og voksne) kan det å ha mange venner på Facebook være en måte å vise omverdenen hvor «populær» en er, og en måte å oppnå respekt og anerkjennelse. Lisa påpekte hvordan Facebook kan være med på å gjøre «gjenger» mindre attraktive for ungdommene, fordi det å ha mange venner utad betyr mer enn å være del av en gjeng med mange ytre fiender. Det er vanskelig å beholde sine 1200 venner på Facebook hvis man til stadighet er i konflikt med andre:

«Men jeg tror også samtidig at gjengdannelse for våre ungdommer kanskje ikke er like interessant per nå. Fordi, jeg vet ikke, jeg tror de er mye mer mobile nå for tiden og at de er kanskje.. noen er kanskje mindre avhengige av å være med gruppen hele tiden og så heller gjøre ting med sine nye venner enn sine andre venner. Så, jeg tror det har mye å si for dem å kjenne flest mulig. Og da blir det også fryktelig vanskelig å bare tilhøre en gruppe også [...] Våre ungdommer kan jo ha sånn 1200 venner på Facebook, ikke sant. Så jeg tror de er mye mer opptatt av å være der det skjer, eller kjenne flest mulig, fremfor å bare operere i en gruppe da, eller i en klikk. Men at de har sine gutta, som de har vokst opp med, det tror jeg

fortsatt betyr veldig mye.»

9. Marginaliserte og stigmatiserte menn?

9.1 En ordentlig mann

Jeg intervjuet mine informanter i en periode hvor de gikk fra å være gutter til menn. Å finne ut hva denne rollen som mann går ut på kan være krevende. For hva innebærer det egentlig å være en mann? Kolnar (2006) skriver at det i ulike tidsepoker er ulike *mannsikonografier* som dominerer. Disse ikonografiene inneholder bilder og forestillinger om hva kulturen anerkjenner som legitim og forbilledlig maskulinitet, altså måter å være mann på. Maskulinitetsforskeren Connell (1995) mener det i alle samfunn finnes mange ulike maskuliniteter. Den hegemoniske maskuliniteten er den som okkuperer den overlegne posisjonen i samfunnet (for eksempel hvite overklasse menn), og den som andre maskuliniteter definerer seg i forhold til. Man kan si at det er den mest sosialt akseptable måten å være mann på. I tillegg til denne maskulinitetsformen finnes det også underordnede eller marginaliserte maskuliniteter (for eksempel kriminelle og homofile). Dette er maskulinitets- eller mannlighetsformer som skiller seg fra den hegemoniske og sosialt anerkjente mannlighetsformen. Mange studier tilskriver minoritetsetniske menn slike marginaliserte og underordnede posisjoner. Dette er fordi de kan ha en væremåte kombinert med verdier og normer som står i opposisjon til den hegemoniske maskuliniteten (Sandberg og Pedersen, 2006, s. 146).

Jeg ønsket å finne ut hvilke maskuline verdier informantene mine stod for, altså hva de tenkte var en riktig måte «å gjøre» mannlighet på og om denne mannligheten stod i opposisjon til den hegemoniske maskuliniteten. Miljøet guttene jeg intervjuet var en del av la visse føringer for hva som var godtatt og ikke godtatt maskulinitet. I noen sammenhenger uttrykker guttene at vold kan være koplet til det å være tøffe menn. De har likevel et visst ambivalent forhold til denne tankegangen, og dette kom fram når jeg spurte dem om hva som kjennetegner en bra/dårlig mann. Familiene deres uttrykte også misnøye med livsstilen deres, noe som påvirket hvordan de tenkte omkring seg selv og handlingene sine. Jasin forteller at moren hans hadde påvirket ham i en positiv retning:

«Moren min ville at jeg skulle forandre meg. Hun ville at sønnen skulle bli som andre gutter som blir ferdig med skole og forandrer seg, ikke at sønnen hennes er en gangster og sånn da. Så de [politiet] ga meg hvert fall en siste sjanse som jeg er på nå da. Og de har også sagt at du har forandret deg mye og sånn. Så det takker jeg for.»

Utsagnet viser hvordan Jasin posisjonerer seg som en som skilte seg fra andre gutter, altså de som ble ferdig med skole og forandret seg til noe bedre. Han virker klar over at han som gangster skilte seg fra de fleste andre gutter, og at dette gjorde ham til en avviker. Selv om han var del av en subkultur med et normsett og verdisyn som skilte seg fra storsamfunnets, var han likevel klar over at det å være gangster var avvikende i negativ forstand i resten av samfunnet. Dette bildet av seg selv deler han med flere av de andre guttene jeg intervjuet. De var fullstendig klar over at det de drev med ble oppfattet som dårlig, og i mange tilfeller kaller de også seg selv for dårlige personer.

Fais uttrykker at det ikke er spesielt positivt for en mann å være voldelig. Han har en tydelig forestilling om at en mann skal stille opp for familien sin, vise respekt, men samtidig ikke finne seg i alt.

«Jeg er iraker. Som sagt, en mann. I mine øyne, en mann skal stå for det... Han mener det han sier, og står for det han mener. Og en mann skal alltid stå der for familien sin. Når familien hans detter ned, skal han reise de opp igjen. Det er en mann i mine øyne. Og en mann skal ha respekt for alle.. liksom alle, han skal ha respekt for alle og de som ikke respekterer han skal han ikke ha respekt for. [Så hva skal han gjøre da, hvis noen ikke..?] Da, da skal han bare snu seg og si du jeg syns ikke du er noe koselig så jeg hakke lyst til å ha kontakt med deg. Han snur seg og hvis de andre begynner å yppe mot han, så har han lov til å gjøre noe. Sånn er en mann i mine øyne. At han passer på familien sin og tar det helt chillern.»

Samtidig som guttene har vært eller er del av ganske voldelige og kriminelle miljøer, poengterer likevel flere av dem at voldelig oppførsel ikke gjør en til en «ordentlig mann». Det er først og fremst det å oppføre seg, gjøre det bra på skolen eller i arbeidslivet og vise

respekt for andre mennesker som guttene omtaler som gode, maskuline egenskaper, altså egenskaper som sammenfaller med den hegemoniske maskuliniteten. Selv Fais som fremdeles på mange måter glorifiserer gangster-livet, hevder at det å ikke være en ordentlig mann er:

«En mann er en tulling hvis... Å ikke være en mann i mine øyne, hvis du ikke er mann da leker du svær. Tror du er boss. Går rundt og plaffer på folk og dytter til folk og... Ikke passer på seg selv, ikke passer på familien sin, gir blaffen i moren og faren sin og.. Loker hele tida [...] De tar livet useriøst. Går rundt og paffer weed og tror han er noe. Det er useriøst.»

Dette sier han til tross for at han senere i intervjuet flere ganger, både direkte og indirekte, nevner at han selv nettopp gjør mange av disse tingene. Han nevner for eksempel at hans «fiender» fra andre siden av byen oppfører seg på denne måten, men han tenker ikke over at de kanskje kan ha den samme oppfatningen av ham (han uttrykte i hvert fall ikke dette). Larsens (1992) studie viser at begge de motstridende guttegjengene hun studerte tilla den andre gruppen motsatte egenskaper og verdier enn sine egne. De konstruerte begge et bilde av de andre som onde eller dårligere mennesker. Begge gruppene rettferdiggjorde egen vold på dette grunnlaget (Larsen, 1992, s. 106).

Blant mine informanter var det også en forestilling om at de andre «overdrev». Janteloven stod sterkt, og det ble gjentatte ganger nevnt at man skulle ikke tro man var noe. Leo nevner dette spesifikt på spørsmål om hva slags type menn som irriterer han:

«De som er veldig rappkjefta. Og de som later som de er noe de ikke er da. At de tror de er sjef for en eller annen svær gjeng så de kan liksom gjøre hva de vil. Og tro at vi andre ikke kan si noe tilbake og sånne ting.»

Aslan nevner at en ordentlig mann burde ha mål for fremtiden, noe han deler med de andre guttene:

«Han må ha mål for å jobbe, familie, ikke sant. Ikke no' sånt tull⁵. Jeg vet ikke, jeg er ikke så god på det der. Hehe [...] En dårlig mann er for eksempel de som ikke er interessert i skole. Det er først det ikke sant, og så senere ingen har respekt for han og sånn.»

Aslan poengterer at en person som gjør det dårlig på skolen, kan risikere å ende opp uten respekt senere i livet. Selv visste han ikke hva han skulle gjøre med fremtiden og hadde ikke gjort det spesielt bra på skolen. Han hadde ikke brydd seg så mye om skolen da han var yngre, noe han angret på nå. Da han var i hjemlandet ønsket han å bli advokat, men nå visste han ikke lenger. Flere av guttene uttrykte en usikkerhet i forhold til fremtiden.

«De drømmene, de var i hjemlandet. Når jeg kom hit, da du kan velge masse forskjellige ting, ikke sant. Så jeg vet ikke.»

Jasin mener han har ødelagt mange muligheter for seg selv i Norge, på grunn av alle politisakene sine. Han vurderer å flytte tilbake til Irak for å studere.

«[...] Etter det som skjedde med politisakene mine og sånn. Det er litt vanskelig å få jobb og sånt da. Takket være de gamle sakene mine og barnevernet-sakene og de der politisakene. Så.. sånn som det har ødelagt litt for karrieren min her i Norge.»

Guttene jeg intervjuet fremstod som ganske tøffe gutter med mye av det Sandberg og Pedersen (2006) kaller gatekapital, det vil si det som gir status, prestisje og respekt på gata. Hardhet, tøffhet og virilitet blir ofte forbundet med maskulinitet (Sandberg og Pedersen, 2006), og det opplevde jeg også at de jeg intervjuet var opptatt av. Likevel ga de uttrykk for at det egentlig ikke var slike "tøffe" menn de ønsket å være. Når de snakket om fortiden sin ga de uttrykk for at de den gangen var dårlige personer, men at de nå hadde blitt bedre mennesker. Deres forståelse av hva det innebar å være en god eller dårlig mann samsvarte på mange måter med hva resten av samfunnet ser på som gode og dårlige menn. Jeg spurte Jasin hvordan han ville beskrive seg selv:

⁵ Intervjuobjektene brukte ofte betegnelsen "tull" når de beskrev bråkete eller voldelig oppførsel.

«Jeg tror jeg er snill [ler]. Jeg tror, jeg er ikke sikker. [Du er ikke sikker?] Jeg har hørt fra mange mennesker at de sier du er snill. Vi kan si snill, en da. Så, høflig, to da. Mot store og så mot barn, uansett om han er eldre enn meg, uansett om han er yngre enn meg. Og så er jeg respektfull da. Hvis jeg gir respekt så trenger jeg også respekten tilbake. Mange som sier det at.. jeg har blitt forandra nå da. Før så hadde jeg sagt dårlig, dårlig, dårlig [ler].»

Rashid fortalte at han pleide å omgås dårlige venner som påvirket ham i en negativ retning, at han var en aggressiv person og at han har gjort mange «dumme ting» og mye «tull». I dag angreir han og prøver å fortelle andre unge at de ikke burde gjøre det samme som ham:

«Jeg kan bare si noen ting til dem, jeg kan ikke forandre dem, det er de som kan forandre seg selv. Men når jeg har sett feil de har gjort, så merker jeg at det jeg sa til dem var rett egentlig. Fordi jeg vet mange av de som jeg har snakket til har forandret seg. Og grunnen til at de stoppa er på grunn av at de har sett virkeligheten. Hva verden er. Så de kommer til meg, de sier bare du hadde faktisk rett. Hvordan visste du det der. At jeg kom til å bli sånn. Jeg sier bare, jeg har vært i verre situasjon enn du er i dag. Og jeg kom meg unna. Så jeg sier bare, det er akkurat som om jeg har skrevet en bok. Og jeg vet hva handlingen er. Det går ikke å lure meg.»

Hakim hadde også en formening om hva det vil si å være en "ordentlig gutt":

«Når jeg dro til byen så dro jeg med to kompiser, eller det er yngre generasjonen da, kaller dem for lillebrødrene. De er godgutter faktisk, de er ikke noe sånn tull. Det er derfor jeg liker dem mye bedre enn de andre på alderen deres, fordi de er skikkelig ordentlige gutter.»

Guttenes utsagn kan tolkes dit hen at de egentlig ikke synes det å rane, stjele og slåss er noe en ordentlig mann bør gjøre. Til tross for et ganske tøft, macho-image uttrykker de anger og forakt for seg selv for noen av handlingene de har utført mot andre mennesker. De uttrykker glede og stolthet over at de nå har kommet ut av miljøet og fokuserer på aktiviteter som musikk, idrett, utdanning eller jobb. Deres maskuline verdier skiller seg dermed ikke nevneverdig fra den hegemoniske maskuliniteten. Ugelvik (2008) beskriver hvordan

mannlighetsarbeid kan beskrives som å klatre opp til en fjelltopp, hvor toppen er den hegemoniske maskuliniteten. Guttene jeg intervjuet har prøvd å nærme seg den hegemoniske maskuliniteten så godt de kunne, selv om de på mange måter var satt i en marginalisert maskulinitet. Deres marginaliserte maskulinitet stod derfor ikke i opposisjon til den hegemoniske, slik Sandberg og Pedersen (2005) beskriver. Man kan heller si at de har operert med to maskulinitetsformer, avhengig av hvilken kontekst de har befunnet seg i. Som tidligere nevnt har konteksten i guttenes øyne hatt mye å si for når og hvor vold kan og ikke kan brukes. Det at de i det ene øyeblikket mente vold var noe ærefult og riktig, men i neste øyeblikk mente at det var forkastelig og feil, kan ha noe med hvilken kontekst de forbandt den med. I kontekster hvor æren står på spill, kan volden forsvares, og bli sett på som noe som er forventet av dem som menn. I andre kontekster vil volden bryte med det bildet de har av en "ordentlig mann".

For eksempel kan volden for en marginalisert maskulinitet ha en sentripetal virkning i en lokal kontekst. Det vil si at utøveren, for eksempel et medlem i en gjeng, bekrefter maskulinitet og status gjennom volden. Det innebærer at han graviterer mot et lokalt sentrum. Samtidig som volden er mannlighetskonstituerende i en lokal kontekst, så er den marginaliserende i en større sammenheng. Han fratas som oftest muligheten til å få et reelt feste i et prestisjeskapende felt i samfunnet (Kolnar, 2005).

Mitt inntrykk er at volden har kunnet fungere som en måte å oppnå status og prestisje, men likevel ikke som spesielt positivt når det kommer til å være en ordentlig mann. Deres forståelse av en «ordentlig mann» er en som er rolig, flink på skolen og holder seg unna bråk, altså i mange tilfeller det motsatte av dem selv.

9.2 Et kriminelt stempel

Stemplingsteori i sosiologien går ut på at hvis andre ser på deg som for eksempel kriminell, vil man etter hvert begynne å se på seg selv som kriminell. Aksepterer man denne rollen vil da også mange av motforestillingene mot kriminalitet falle bort. Stempelet kan føre til en

endring i selvbildet (Hauge, 2001, s. 100).

«Vi snakka om kriminalitet, og vi er jo somaliere, vi får ikke jobb, vi får ingenting, vi er stempla i det.. mørke lyset. Og da er vi i det mørke lyset uansett hva vi gjør. Og da er det like gjerne å gjøre det, om du gjør det eller ikke, ingen bryr seg. Du er kriminell. Så gjør det, helst. Da tjener du, selv om du taper. Da, du tjener på det og taper på det, det er begge sider. Faktisk det er sånn... det er folk som gjør at folk driver med sånt.»

Mange av guttene forteller at de har opplevd diskriminering og rasisme, både på skolen, i arbeidslivet og på gata. De føler seg i mange sammenhenger stemplet som annerledes, fordi de har et annerledes navn og et annerledes utseende enn det som er standarden i det norske samfunnet. Goffman (2009) argumenterer for en sosialkonstruktivistisk forståelse av identitet og selv, ved å påstå at menneskers identitet ikke er noe naturgitt, men er noe som skapes i en sosial kontekst. Goffmans stigma-begrep kan forstås som en diskrepans mellom en persons tilsynelatende og faktiske sosiale identitet (Jacobsen og Kristiansen, 2009, s. 20). Goffman forklarer det slik:

Mens den fremmede er til stede i vores nærhed, kan det vise sig, at han besidder en egenskab, der skiller ham fra andre personer i den kategori, hvori han kunne tænkes indplaceret, og det af en mindre ønskværdig slags – han kan i ekstreme tilfælde vise sig at være en person, der er helt igennem ond, farlig, eller svag. Han reduceres derfor i vores bevidsthed fra at være et helt og almindeligt menneske til et fordærvet, nedvurderet menneske. At blive stemplet på denne måde indebærer et stigma, især når den pågældende derved bringes i meget stærk miskredit; af og til bliver det også kaldt for en svaghed, en brist, et handicap. Det indebærer en særlig uoverensstemmelse mellem den tilsyneladende og den faktiske sociale identitet (Goffman, 2009, s. 44).

I antikkens Hellas ble begrepet *stigma* brukt om legemlige tegn som skulle avsløre noe

umoralsk ved bærerens sosiale status. Tegnene ble da skåret eller brent inn i kroppen til den det gjaldt, og viste at bæreren var kriminell, slave e.l. (Goffman, 2009, s. 43). Dagens forståelse av stigma er ikke helt det samme, men handler mer om synlige kjennetegn hos en person som plasserer denne personen i en viss kategori. Personer som viser egenskaper eller atferd som ikke passer inn i de kulturelt godkjente kategoriene, kategoriseres og bedømmes som annerledes og potensielt avvikende: de får et stigma knyttet til seg. Goffman skiller mellom tre former for stigma: 1) 'De kroppslige vederstyggeligheter', som går på fysiske misdannelser, 2) 'karaktermessige feil', for eksempel viljessvakhet eller «unaturlige» lidenskaper og 3) 'de tribale' eller slektsbetingede stigma, som rase, etnisitet og religion. Goffman mener slike stigma vil kunne få de som møter innehaveren til å se bort fra hans øvrige egenskaper og kvaliteter, og kun se de stereotype egenskapene han innehar i form av sitt stigma. Stigmaet avviker fra vår forestilling om en normal person, og gjør innehaveren dermed til noe uønsket (Goffman, 2009, s. 46), en *anomali*. I verste fall kan en person med et stigma knyttet til seg lettere bli diskriminert og dermed få begrensede utfoldelsesmuligheter.

Vi oppstiller en stigmatheori, en ideologi for at forklare hans underlegenhet og overbevise os selv om den fare, han udgør. I nogle tilfælde rationaliserer vi en modvilje, som i virkeligheden udspringer af andre skel, for eksempel sociale klasseforskelle [...] Vi er tilbøjelige til at tillægge folk en hel række defekter på basis af den oprindelige og samtidig tillægge dem visse ønskværdige, men uønskede egenskaber, ofte av overnaturlig art, såsom en 'sjette sans' eller 'synskhed [...] Vi kan endvidere opfatte den pågældendes defensive reaktion på sin situation som et direkte udtryk for hans defekt og derefter betragte både defekt og reaktion som en retfærdig straf for noget, han selv, hans forældre eller hans slægt har gjort, og dermed føle os berettiget til at behandle ham, som vi gør (Goffman, 2009, s. 46-47).

Det å knytte sosiale stigma til en gruppe mennesker kan bli sett på som en form for undertrykkelse eller symbolsk vold (Bourdieu, 2002). Undertrykkelsen går på at en gruppe mennesker blir nødt til å tilpasse seg en annen gruppe menneskers perspektiv, et perspektiv

som de nødvendigvis ikke har på seg selv. I noen sammenhenger vil den stigmatiserte gruppen internalisere det stigmaet de har blitt tillagt, og tilegne seg en devaluert selvforståelse og en forståelse av seg selv som avvikende (Jacobsen og Kristiansen, 2009, s. 24). Hvis man stempler personer som avvikere kan altså dette bli til en selvoppfyllende profeti (Merton, 1968) ved at personen som blir stemplet eller får et stigma knyttet til seg til slutt identifiserer seg med denne rollen.

Lisa forteller om en episode der en ungdom hadde gitt uttrykk for at det ikke var noen vits å gå på skolen fordi han som utlending uansett ikke ville få jobb. Han hadde lest artikler om at personer med innvandrerbakgrunn ikke får jobb like lett som andre, og hadde selv blitt avvist i jobbsammenheng. Han knyttet derfor dette til etnisitet, og ikke for eksempel manglende kvalifikasjoner. Lisa hadde da ymtet frampå at det også kunne være andre ting som spilte inn, men han var fast bestemt på at det hadde noe med navnet og hudfargen hans å gjøre, og at hvis folk oppfattet ham som en gangster kunne han like gjerne være gangster. Dette er en holdning som jeg fant blant mange i ungdomsmiljøet, og da spesielt blant informantene med somalisk bakgrunn. Andre studier har også fanget opp denne tendensen, hvor unge med somalisk bakgrunn føler seg spesielt stigmatiserte i det norske samfunnet, gjennom media (Engebrigtsen, 2009) og i møte med politiet (Sollund, 2007). En reaksjon på denne følte diskrimineringen er at de like gjerne kan leve opp til de forventningene samfunnet har til dem og bli kriminelle. Da vil de i hvert fall få utbytte av det.

«Når vi er en gjeng, selv om vi ikke har gjort noe.. folk gjør deg kriminell [Fordi de tror du er kriminell bare ved å se på deg?] Ja, ikke sant.. ja og da er du liksom dritt uansett hva du tror du er, hvorfor skal jeg ikke gjøre det [være kriminell]. Det er jo.. jeg er det uansett. Hos politiet, hos andre folk. Jeg leste i avisen her om dagen i Dagbladet at en jente ble ranet av somaliere. Seks somaliske gutter, 17 år gammel jente. Og da tenker jeg: da gjør folk faktisk, media, politiet, andre folk, gjør folk [somaliere] kriminelle. Hva er vitsen med å si somaliere? Eller pakistanere? Eller arabere? Eller norske? I en sånn situasjon [...] Men når man nevner navnet somalier, jeg tenkte det når jeg så avisen, jeg bare okey, selv om jeg ikke er kriminell, jeg er jo somalier, jeg er innblanda i dette her. Like gjerne at jeg gjør det enn at jeg ikke gjør det. Det er ingen som har respekt for meg. At jeg gjør en god jobb, at jeg driver med ting som

er bra for det norske samfunnet, som somalier, så er jeg en somalier som driver og raner og er dritt [...] Uansett hva jeg gjør, så har man ikke respekt. Uansett hva jeg gjør så er vi kriminelle, jeg mangler bare straffen. Ikke sant. Og da er det liksom... mange tenker.. vi diskuterte det og mange mente det er like gjerne å gjøre det. Noen som allerede er kriminelle mente det faktisk.»

Fremstillinger av innvandrere påvirker ikke bare hvordan majoritetsbefolkningen tenker om innvandrere, men også hvordan minoritetsbefolkningen tenker om seg selv. Hakim føler at han som somalier er stemplet i det norske samfunnet, og at uansett hvor hardt han prøver vil han likevel bli sett på som en kriminell somalier. Ada Engebrigtsen (2007) skriver også om hvordan hennes somaliske informanter følte seg avvist i samfunnet på grunn av en offentlig definisjon av dem som fremmede og bråkmakere (Engebrigtsen, 2007, s. 73). Hennes informanter tolket ofte politiets oppmerksomhet som en form for stempeling av deres annerledeshet i negativ forstand (ibid). Sollund (2007) finner igjen noen av de samme holdningene i sitt materiale, der hun har intervjuet unge med minoritetsbakgrunn møtte med politiet. Hakim og vennene hans fulgte med i media og plukket opp saker som omhandlet somaliere. Hakim utdannet seg til å bli barne- og ungdomsarbeider, og hadde fått beskjed av skolen om at det å være gutt med minoritetsbakgrunn var ettertraktet i arbeidslivet, spesielt innenfor den sektoren han hadde valgt. Han hadde blitt fortalt at han levde i et meritokratisk samfunn, hvor alle hadde like muligheter hvis de jobbet hardt nok. Likevel opplevde han å ikke få lærlingplass til tross for en god CV⁶ og mange iherdige forsøk på å levere søknader. Han så at vennen hans med nordisk utseende fikk jobb med en gang, til tross for at han ikke hadde like god CV som Hakim. Etter mange forsøk på å få lærlingplass var det like før han ga opp:

«Jeg bare faen ikke om jeg får jobb. Og da stakk jeg og søkte noen andre steder. Og da får jeg ikke fortsatt, fortsatt. Og da sier jeg til læreren, hva er det de krever egentlig? Dere snakka om utenlandsk ungdom. Jeg har det. Dere snakka om lite fravær. Jeg har det. Jeg har ikke noe strykfag, får seksere på eksamen. Jobberfaring. Hva er det jeg mangler? De bare jammen, jammen, jammen. Og da skjønnte jeg okey, du bor faktisk.. det her er Norge, Hakim. Du er ikke

⁶ Han hadde tatt diverse kurs, bl.a. gatemegling gjennom Røde Kors og hadde relevant arbeidserfaring.

i hjemlandet. Du må gjøre mye ekstra for at du skal måle deg med en gutt som [vennen]. Og da var det sånn, okey, hva mer kan jeg gjøre da, faen!»

Tipset han fikk fra lærerne på skolen var å utvise tålmodighet. Frustrasjonen Hakim følte lot seg dårlig kombinere med tålmodighet. Gjentatte nederlag i skolesammenheng og i arbeidslivet kan føre til at man bygger opp frustrasjon. I en presset situasjon kan det være fristende å la frustrasjonen gå ut over *noen*. Isdal (2000) skriver at vold ofte kan være riktig reaksjon på feil tid og sted og mot gal person. Med dette mener han at den volden man utøver kan være en reaksjon på urettferdighet man har opplevd tidligere i livet. Dette kan for eksempel være en som har blitt misbrukt som barn som tar igjen på personer som minner om overgriperen når han blir eldre. Det å gjentatt bli avvist på bakgrunn av at du er somalier kan også føre til sinne og frustrasjon. Det er ydmykende å gang på gang føle at man ikke blir respektert. Frustrasjonen er først og fremst rettet mot et diskriminerende samfunn, men kan i verste fall gå ut over enkeltpersoner man har bygget et fiendebilde av. Det kan være lettere å ta igjen på noen som befinner seg i en svakere posisjon enn en selv. Jasin fortalte at hvis man for eksempel er sur på familien en dag, kan det føles bedre å ta det ut på noen andre.

«Hvis man ikke har slått én i dag, man tar det ut på andre personer og sånn. For eksempel hvis man er sur på familie og sånn, hvorfor kan jeg ikke ta det ut på noen jeg ikke kjenner. Så det er derfor noen, de gutta, er blitt litt avhengig av det.»

Frustrasjonen de føler er legitim, måten frustrasjonen kommer ut på og mot hvem, er likevel illegitim.

9.2.1 Terroren i Oslo

Noen av informantene nevnte at de mottok negative reaksjoner 22. juli 2011, rett etter bombingene av regjeringsbygget. Det var mange muslimer i sentrum rett etter bombingene fordi det skjedde samtidig som det var fredagsbønn i byens moskeer. Noen av informantene fortalte at de fikk slengt rasistiske skjellsord etter seg fordi de gikk i muslimske klær. En av informantene uttrykte forståelse for dette, i og med at det var første gang Norge opplevde noe slikt og at landet var i sorg. Han så på det mer som en reaksjon på sjokk enn som

rasisme. Den samme informanten hevdet også at han ikke hadde opplevd noe rasisme rettet mot seg, og var forsiktig med å bruke ordet rasisme når han snakket om urettferdig behandling han hadde møtt på skolen eller hos politiet. Han ønsket ikke å bli stemplet på bakgrunn av hvor han kom fra, og ønsket derfor heller ikke å stemple andre. En annen informant reagerte med sinne på kommentarene han fikk slengt etter seg.

«Vi hadde vært i moskeen, jeg og to andre kompiser, før fredagsbønnen og visste jo ikke at dette skulle skje, hadde vi visst hadde vi ikke tatt på oss disse klærne. Og så tenker vi, vi bor i Norge, selv om det har skjedd, det er ingen som kommer til å plage oss liksom, det er jo Norge. Hadde det vært England eller Amerika, jeg hadde vært redd og tatt av oss.. hadde vært klar for å få kritikk og juling og alt og bli mishandla som har skjedd 11. september. Men her, tenkte det er Norge, vi gikk faktisk for å se hva som hadde skjedd i regjeringskvartalet. Og da var det, det starta med noen narkomane da. Som sier 'terrorister!' Uten at de visste hvem som hadde gjort det. 'Terrorister! Kom dere ut av landet!' Jeg tenkte, åh, jævla narkomaner. Så går vi. 'Hey, svartskaller, kom dere.. dere ødelegger landet vårt!' Vi begynner å tenke ok, det var like før vi skulle slå tilbake, men tenkte ok, nå har det skjedd noe stort.»

På vei tilbake fra regjeringskvartalet opplevde de at flere ropte nedsettende kommentarer, både unge og voksne. En guttegjeng «blikka» (se kapittel 8.2 «Blikking») dem og kalte dem diverse nedsettende ting, mens noen eldre damer ropte at det var de som var skyld i det som hadde skjedd. De ble etter hvert mer og mer sinte og frustrerte over å bli sett på som syndebukker for noe de ikke hadde noe med å gjøre. De begynte da å rope «Osama, Osama, Osama!» for å ytterligere terge på seg folk.

«Uansett hva som skjer, det er et fritt land, vi får lov til å gå med hva vi vil, samma det. Vi skal ikke ta det av oss. Hva faen, skal vi dø, så vil vi gjerne dø for hvem vi er. Tenkte fuck det. Fuck Norge, fuck politiet. Fuck samfunnet. Synd at det har skjedd faktisk, det var sånn jeg tenkte, følte, synd at det har skjedd. Synd, uansett om vi har blitt behandla dårlig, synd [...] Og vi ble skikkelig irritert, og vi tenkte okey, nå blir det krig i Norge, utlendinger mot etniske norske, da er det krig, liksom.. og da var vi klare for å krige vi også. I stedet for å få slag.. fuck det. Vi er ofre rett og slett.»

Etter hvert som det begynte å gå opp for dem hva som faktisk hadde skjedd den dagen, begynte de også å innse hvor alvorlig det egentlig var.

«Så kommer nyheten om at det var faktisk en mann som drev og skøyt på Utøya, og da ble jeg faktisk litt bekymra for mine venner som var der. Da tenkte jeg stakkars, det var liksom gøy å være i byen. Spille tilbake mot folk som er der [...] Og da tenkte jeg herregud, herregud. Og så fulgte jeg mer med i media, og da gjorde det vondt. Etter hvert. Da gjorde det vondt. Da var det sånn å fy søren. Måtte det skje med Norge.»

Da det etter hvert kom fram at det var en etnisk nordmann som hadde stått bak terrorhandlingene ble Hakim lettet over å høre at det ikke var en muslim. Han innså at hvis det hadde vært en muslim ville det blitt vanskelig å være muslim i Norge.

«Da jeg faktisk fant ut at det var Anders Behring Breivik, da var det ikke noe å glede seg for. Selvfølgelig ikke. Det var ikke noe sånn, åh yes, glede. Men det føltes litt bedre enn å høre at det var en muslim.. det hadde ikke vært noe bra for folk som er utlendinger, og heller ikke bra for Norge. Norge hadde ikke vært.. liksom.. Dagen etter folk gikk og holdt hverandre sammen og gråt sammen og.. moskeene ble besøkt og.. alt var.. samfunnet var ett. Det var ikke noen utlendinger, det var ikke noen muslim, det var ingen kristen, det var ingen jøde, det var ikke noe religion, ikke noe minoritetsbakgrunn, alle var ett, og alle hadde én mening. Mot dritten der. Hele landet stod for det. Og det var fantastisk, måten folk sørga med hverandre og.. alt var bra, både Facebook, ungdommer, eldre generasjoner.. [...] du tenker langsiktig også. Så det påvirka bra i samfunnet. Men hadde det vært en utlending, det kunne ha delt samfunnet i to.»

Hakim så for seg at muslimer kunne blitt enda mer stigmatisert etter 22. juli hvis det hadde vært en muslim som hadde begått terrorhandlingen, og uttrykte lettelse for at dette ikke var tilfelle. Han følte allerede at muslimer og spesielt somaliere ble stemplet i det norske samfunnet og at dette stempelet gjorde det vanskeligere for dem å bli anerkjent og sett på som individer. Stempling og stereotypifisering kan føre til ekskludering,

mindreverdighetskomplekser og skam. Hakim nevnte at han følte at somaliere var blitt satt «i det mørke lyset», og som en effekt av dette at alle med et somalisk utseende blir bærere av negative egenskaper som knyttes til somaliere som gruppe. Hakim etterlyste en mer nyansert tankegang når det kommer til somaliere. Etter 22. juli var det ingen andre enn gjerningsmannen som fikk skylden for handlingen, og Hakim skulle ønske folk tenkte det samme når en somalier eller en annen innvandrergruppe gjorde en gal handling.

«En nordmann gjorde det, vi utlendinger ble glad for at det ikke var en utlending, norske samfunnet var også glad for at det ikke var en utlending, fordi mange hadde gjort masse dritt mot utlendinger, og da hadde utlendinger slått tilbake. Og det hadde vært kaos, og da er det bra.. ok han gjorde det, han fortjener straffen, ingen andre får skylda. Punktum. Ingen fordømmelser, ingen som får ansvar for handlingen hans. Og folk skulle ha tenkt akkurat sånn. Når en somalier gjør noe, så er det han som må få skylda. Når en pakistaner gjør noe, i stedet for å sette alle i bås.. det er mange som gjør det liksom, setter alle i bås...»

9.2.2 Tolkninger av stigmaet

En konsekvens av stigmatisering, det å bli tilskrevet en negativ status, kan være at den stigmatiserte gruppen gradvis internaliserer stigmaet – stigmaet blir til en selvoppfylgende profeti (Merton, 1968). Noen av mine informanter uttrykte at dette var tilfelle. De mislikte å bli satt i bås på bakgrunn av etnisitet, hudfarge eller alder. Men samtidig som de mislikte å bli stemplet som kriminelle eller voldelige, brukte de også stigmaet for å unnskyldte diverse nederlag. En tankegang som gikk igjen var at "hvis jeg ikke får jobb, er det fordi jeg er utlending". På denne måten brukte de stigmaet som en unnskyldning for et nederlag, og slapp dermed å ta nederlaget personlig. En annen tankegang gikk, som nevnt, ut på at «siden samfunnet allerede ser på meg som en kriminell, kan jeg like gjerne være en kriminell». Blir man først stemplet kan man like gjerne godta stempelet. Slik kan en unnskyldte de kriminelle handlingene sine ved å legge skylden på samfunnet: «det er folk som gjør folk kriminelle», som en av informantene påpekte. Man projiserer skylden for sin egen utvikling på noe man ikke har kontroll over selv. Samtidig er det ingen tvil om at det å bli utsatt for faktisk diskriminering, og det å føle seg stigmatisert er en påkjenning. Guttene jeg intervjuet kunne også oppleve en form for «dobbel stigmatisering», både fordi de er av en annen etnisk

bakgrunn enn majoriteten, men også fordi de er fra et område eller bydel i Oslo med et dårlig rykte. Lisa forteller om en hendelse der en ungdom på klubben hadde mottatt negativ oppmerksomhet fordi hun var fra et spesifikt område i Oslo.

«[...] men der fikk hun veldig mye oppmerksomhet for at hun kom fra [stedet], og er ikke du fattig da og.. da er du sikkert sånn gangsterbabe og.. henger sikkert bare med de og de og de, og blablabla. Så da uttrykte hun stor fortvilelse da, for at det faktisk var så mye fordommer der ute, bare fordi hun kom fra et spesifikt sted i Oslo. Og det tror jeg hun aldri hadde tenkt over når hun skulle begynne på den skolen. At noen kunne ha så vonde tanker om henne, uten å kjenne henne en gang [...] Bydelen vår topper jo noen statistikker som kanskje ikke er så hyggelige å toppe. Så i stedet for å kanskje spørre hei, hvem er du og.. hvordan menneske er du? Så sier de heller kanskje å ja, du heter det og det og det ja, og du kommer fra det og det stedet ja...»

Alle informantene mine hadde følt seg stigmatisert og diskriminert ved en eller flere anledninger. Men der informantene med innvandrerbakgrunn ofte ser deres «utlendinghet», som bakgrunn for stigmatiseringen, tolker den etnisk norske informanten den stigmatiseringen han hadde opplevd som stigmatisering av *ungdom generelt*. Dette er en av de få forskjellene jeg fant i hans fortellinger kontra informantene med innvandrerbakgrunns fortellinger. Han hadde opplevd at han og vennene hans (mange med innvandrerbakgrunn) hadde blitt stoppet av politiet uten at de hadde gjort noe kriminelt:

«Jeg hadde ikke gjort noe. Det var noen som var på Lambertseter-senteret som hadde skyti med softgun, inne der. Så kom det plutselig masse politifolk med skjold og alt sånt mot oss og sa 'ta opp henda av lomma, få se på henda deres'. Og så skulle de ransake meg, så sa jeg 'jeg har rettigheter, jeg skal se på den filmen [fra overvåkningskameraet] før dere får ta i noen av lommene mine og.. jeg skal.. ha bevis for at det var meg før dere får sjekke meg'. Men da trua de med å kjøre meg til politistasjonen og kaste meg i cella og.. masse sånt, hvis jeg ikke lot de sjekke meg [...] Det skjer ikke så ofte at man blir stoppa. Bare hvis det har skjedd no saker i nærheten, så stopper de vel de fleste ungdommer [...] Jeg føler at de liksom er ute etter ungdommen. Sånn.. et eller annet de er ute etter dem. Hvis det er en førtiåring som har gjort

et eller annet et sted og så har vi gjort noe på et annet sted, men han førtiåringen gjorde noe ti ganger verre enn oss, så kommer de heller til oss, fordi vi er ungdommer.»

Ulike mennesker kan tolke en og samme situasjon vidt forskjellig. Politiet ville kanskje ha tolket situasjonen over som helt normal rutine når det har vært en skyteepisode i nærheten. Leo tolker situasjonen som om politiet er ute etter *ungdom* spesielt. Hadde jeg spurt en av de andre ungdommene som var til stede, ville de kanskje ha tolket situasjonen som rasisme, fordi politiet valgte å stoppe en gjeng med *utenlandsk* ungdom. Opplevelsen av stigmatisering fra omgivelsene henger sammen med hva man legger i de ulike handlingene man oppfatter som stigmatisering. Tolker man rasisme inn i handlinger som har *potensiale* for å være rasistiske, kan de også lettere *oppleves* som rasistiske eller stigmatiserende på en eller annen måte, uten at de nødvendigvis er det.

Det er likevel ingen tvil om at følelsen og opplevelsen av å bli stigmatisert kan oppleves som vond. Har man først blitt stemplet som kriminell kan det føles som om man har lite å tape på å fortsette i samme spor, samtidig som man kan tjene på det i form av de fruktene kriminaliteten bærer med seg. Det kan føre til at man distanserer seg fra de man tror stigmatiserer og dømmer en, noe som er med på å skape avstand og en forestilling om et «oss» og et «dem». Under en samtale med en politistudent innså en av ungdommene jeg intervjuet at stempling går begge veier. Han var irritert over at alle politimenn «var rasister» og lot frustrasjonen sin gå ut over studenten. Etter hvert innså han at politistudenten ikke hadde en rasistisk tankegang, og utbrøt «oi, nå gjør jo jeg det samme mot dere som dere gjør mot oss.» Politistudenten syntes også det var godt å få et annet bilde av ungdommene enn det han fikk «på gata». Historien illustrerer hvor viktig det er at man bygger ned fiendebilder man har av hverandre, og at dette krever dialog og en vilje til å snakke sammen – ikke fordømmelse og distanse.

10. Voldens opp- og nedturer

10.1 Den forførende volden

Dårlig økonomi, dårlig miljø og andre såkalte risikofaktorer brukes ofte for å forklare voldelig

og annen type antisosial atferd. Men det finnes også teoretikere som hevder at vold og kriminalitet har en rekke pull-faktorer, som trekker personer til seg. Pull-faktorer kan dreie seg om ulike ressurser som det er mulig å tilegne seg innenfor en kriminell livsstil (Lien, 2011, s. 51). En teoretiker som diskuterer voldens og kriminalitetens tiltrekningskraft er den amerikanske sosiologen Jack Katz. I *Seductions of Crime* (1988) forsøker han å trenge inn i den kriminelles psyke for å forstå hva som får ham eller henne til å ta i bruk kriminelle virkemidler. Katz legger vekt på kriminalitetens forførende sider. Han har undersøkt den «levde sensualiteten» bak blant annet kaldblodige og tilsynelatende uforståelige mord, og argumenterer for at en del drapsmenn dreper for å forsvare det de mener er et større moralsk gode. Det kan være personer som dreper med den hensikt om å gjenopprette sin egen eller andres ære: drapet fremstår dermed som moralsk riktig og en måte å gjenopprette orden. Slike rettfærdiggjorte drap kan være en måte å overskride en ydmykelse (Katz, 1988).

Katz hevder at gateslårskamper mellom ungdomsgjenger deler en del likhetstrekk med denne typen drap. De tar ikke med fremtidige konsekvenser i beregningene og handler om å ydmyke motparten, samtidig som de handler om å gjenopprette en balanse. Slike slåsskamper kan føre til symbolske belønninger, i form av respekt og rykte eller gatekapital, men utøverne blir ofte ikke værende igjen lenge nok til å se motpartens skader. Ens egne skader og arr vil derimot være synlige i lang tid, og vil kunne symbolisere en form for stolthet, en bragd. Flere av mine informanter viste fram arrene sine i løpet av intervjuene, eller pekte på steder av kroppen hvor de hadde blitt knivstukket. De innrømmet at det fantes gode sider ved volden:

«Heh, jeg har slutta med alt annet piss jeg, det er det eneste jeg ikke kommer til å slutte med. Når jeg gir et slag så får jeg den følelsen jeg fikk når jeg var ung, jeg var... åååh [smiler]. Det er den chillern følelsen, heh.. [...] Herregud, det er deilig ass».

Isdal (2000) beskriver også hvordan vold kan oppfattes som godt for utøveren. Voldens umiddelbare konsekvenser er alltid gode, skriver han. Går man inn i selve voldsøyeblikket og studerer volden fra utøverens posisjon vil man finne en rekke positive effekter. Dette kan være fysisk avspenning, følelsesmessig utladning, makt, kontroll og en mestringsfølelse.

Utsagnet til informanten over bekrefter også dette. Han beskriver at volden gir han «den chillern følelsen», altså en følelse av avspenning og ro. Fysisk avspenning er regnet som den kanskje mest virksomme konsekvens på atferd (Isdal, 2000, s. 163). Jasin nevner at vold kan bli en avhengighet fordi det føles godt, og sammenligner vold med det å ta seg en røyk.

«Samme som en røyk. Jeg røyker en. Jeg røyker to, tre, fire. Jeg blir avhengig, ikke sant. Slåssing er det samme som en røyk for meg.»

Isdal (2000) skriver også at vold virker på lik måte som røyking, vet at man helt konkret slapper av. Den positive effekten av både vold og røyk, det at man slapper av, gjør at sannsynligheten for at man vil gjøre dette igjen øker.

Volden kan også gi en følelse av at man handler og får til noe, altså en mestringsfølelse. Fais nevner at når han går inn i en slåsskamp så leker han «superhelt». Fais og gjengen hans slåss for å beskytte området sitt mot uvedkommende og for å drive ut krefter som prøver å ta over, blant annet «rasister». Dette stemmer overens med Katz' observasjoner om volds- og drapsmenn som rettferdiggjør handlingene sine ved å vise til et større gode. Fais sammenligner situasjonen med en krig og kaller personer som mister livet i denne «krigen» for soldater. Måten han beskriver situasjonen han er i minnet mer om et dataspill, og han hadde ingen eksempler på venner som faktisk hadde dødd i «krigen». Det å ha et fiendebilde, fiktivt eller ikke, kan likevel være viktig når man skal gå ut og "leke superhelt", fordi det kan rettferdiggjøre de voldelige handlingene.

Det er forståelig at det å leke superhelt i et krigsspill kan være morsomt og spennende. Kriminaliteten kan bli en form for underholdning. Det at noen av informantene mine valgte å ta opp slåsskamp på film og avtale slåsskamper på Facebook og/eller andre sosiale medier kan også vitne om dette. Å gå inn i en slåsskamp ble en måte å overskride en grense, det ga adrenalinkick og en følelse av kontroll i en ellers usikker hverdag (Young, 2007). Gjennom kriminelle aktiviteter opplevde ungdommene å leve «on the edge» (Lyng, 2005). Stehen Lyng kaller denne formen for risikotaking for «edgework»⁷. Det å leve på grensen mellom det

⁷ Handler som utløser adrenalin og endorfiner. De risikofylte aktivitetene som går inn under betegnelsen

lovlige og det ulovlige kan gi en følelse av velbehag: det er noe forførende og spennende ved å overskride fastsatte grenser. Risikofylte aktiviteter kan, for noen, oppleves som gøy, selv når man risikerer sitt eget liv. For informantene mine var likevel spenningen knyttet til volden i mange tilfeller ambivalent. Flere av guttene hadde selv opplevd å bli skadet i slåsskamper etter oppgjør med andre «gjenger», eller sett vennene sine bli skadet.

«Det var spennende å gi. Men det var ikke spennende å få. [Hvordan var det det føltes? Når du gikk inn i en slåsskamp eller slo?] Første gang er det sånn som, hvis de er mange, mer enn oss så får vi litt dårlig følelser da. Mens [ler] hvis vi er fler enn dem så får du sånn bedre følelse, nå kan vi banke dem, nå kan vi gi dem og sånt»

Volden kan gi en mestringsfølelse hvis de føler at de har overtaket. Samtidig er det ikke like spennende når de selv får bank. Selv om informantene mine fortsatt er unge, forteller flere at spenningen forbundet med volden har begynt å avta. Spenningen var størst når de var unge. De forklarer at det vanligvis begynner på ungdomsskolen hvor man ser opp til de eldre, tøffe guttene, og ønsker å etablere en «gangsterstil». Etter hvert som de ble eldre innså de likevel at livsstilen de søkte ikke nødvendigvis stod til forventningene.

«Når jeg var liten så husker jeg, jeg så alltid opp til de store gutta som gikk rundt med gunner og alt det der. Jeg likte stilen dems, jeg ville bli som dem. Og se hvor jeg er i dag! Det er ikke så lett. Det er ikke så lett som jeg trodde. Men jeg har det koselig for det.»

Eldre, kriminelle forbilder hadde en livsstil som utad virket forlokkende på de yngre som studerte dem. «De store gutta» utstrålte mye av den gatekapitalen som guttene selv ønsket å oppnå: status, respekt, penger og makt, og ikke minst et liv fullt av spenning.

10.2 Illegitime midler for legitime mål

De materielle godene guttene oppnådde ved for eksempel å rane noen kunne være en sterk drivkraft for å bli i det voldelige miljøet. Flere av guttene kommer fra mindre ressurssterke

familier, og har under oppveksten opplevd å ikke ha råd til de samme tingene som jevnaldrende. En av informantene forteller at grunnen til at han begynte å stjele og rane var på grunn av den dårlige økonomiske situasjonen hjemme. Han var vitne til at de andre på fotballaget fikk nye klær og nytt utstyr hele tiden, mens han måtte bruke de samme skoene i flere år. Han følte at han var dårligere enn dem, og valgte å heller henge med de «gjerne» gutta.

«[...] hos meg var det sånn, bruker samme sko og samme joggebukse tre år på rad. Og det var dritt når vi skulle reise så hadde jeg sååå lite lommepenger, mens de hadde så mye penger til å drive med så mye tull. Og jeg hadde ikke det. Og da var det sånn, jeg tilpassa meg ikke der. Og tilpassa meg litt bedre med de gjerne gutta fordi.. jeg er jo... de er ikke noe særlig bedre enn meg. Og faktisk da, jeg kan være litt over dem. I stedet for under dem. Mens da [i fotballen] var jeg bare under dem. Og da ble jeg lei og orka ikke spille fotball mer.»

Hallsworth (2005) fant den samme tendensen blant sine informanter. «In their exposure to the consumer society, young people learn from a very early age that wellbeing and success in life are contingent upon the possession of desirable goods» (Hallsworth, 2005, s. 123).

Fattigdommen ga ungdommene en følelse av å være ekskludert. Behovene for ting oppstod fordi de sammenlignet seg med personer som hadde mer enn dem, ikke fordi de var faktiske behov. Disse uoppfylte "behovene" for forbrukervarer utløste lysten til å stjele eller rane for å tilegne seg disse tingene. Merton (1968) var tidlig inne på hvordan en tilstand av anomie kan oppstå når det er en diskrepans mellom de kulturelle målene i et samfunn og midlene for å oppnå disse målene. Hvis man ikke har de legitime midlene for å få oppfylt sine behov, vil man ta i bruk illegitime, hevdet han. Det å ikke være i en underlegen posisjon eller annerledes enn andre jevnaldrende var viktig for ungdommene jeg intervjuet. De fant ut at de kunne unngå dette blant annet ved gå inn i en slåsskamp for å hevde seg fysisk, eller ved å tilegne seg penger og gjenstander gjennom vold for å få de samme tingene som «alle andre». Lisa opplever også at statusgjenstander kan være en viktig drivkraft for ungdommene.

«Det er ingen tvil om at penger, dollartegnet, er primus motor for mange av dem, virkelig. Og.. jeg vet ikke om den fysiske pengene er så viktig, men det er kanskje tingene man kan

skaffe da, i forbindelse med disse pengene. Vi ser jo at det er dyre mobiler, dyre jakker, dyre klokker, dyre sko, som veldig mange er superstolte av. Og jeg tror genuint på at de føler seg bedre i det de tar på seg en ny jakke, eller i det de tar på en ny klokke. Hvert fall hvis hverdagen ellers er ganske kjip. La oss si at det går litt dårlig på skolen da, men så har de allikevel tilgang på penger og de får seg ting. Da er det kanskje lettere for andre å tenke, shit ja, han der har lyktes. Men så vet man jo egentlig ikke hvordan de har det...»

Penger var absolutt en pull-faktor som kunne være med på å rettferdiggjøre kriminelle handlinger, selv de som innebar at informantene tok i bruk vold. Når man først har fått smaken av raske penger kan det være vanskelig å gå tilbake til en vanlig jobb hvor man kanskje tjener tusen kroner i løpet av en lang arbeidsdag. Næss (1999) fant også eksempler på dette blant sine informanter. Raske penger og dyre vaner ble en viktig del av informantenes image og ga dem selvtillit. Pengene kunne tjenes raskt og brukes raskt. Samtidig ga planleggingen av de kriminelle aktivitetene en følelse av fellesskap.

«Fordi.. skal jeg være ærlig? Det er godt å være kriminell. Det er så deilig. Faktisk.. vi snakka i stad om billetter til Somalia, ikke sant [...] Så satt vi og venta på han mannen mens han sjekka billetter og sånn. Og da så jeg hvor mye billetten kosta. Den tiden jeg var kriminell... vi kunne dra til Spania, gratis på en måte. Brukte 30 000 kr uten videre, pengene betydde ingenting for oss. Det kommer inn og ut, og du lever livet. Selvfølgelig, det har sine konsekvenser, men akkurat der og da, når du har det så er det godt. Når jeg tenker meg gjennom, så er det deilig. Akkurat nå så har jeg økonomisk krise for å... så tenkte jeg ja, faktisk hadde jeg vært den alderen så hadde jeg kjørt på og.. på en dag så tjener du 50 000. og da har du 50 000 i lomma. Bare noen timer for å drive med litt kriminalitet, ta litt, ofrer deg selv, tør å ta sjanser. Så tjener du så mye, men blir du tatt så blir det ikke noe av det.»

Informantens beskrivelse av ranet er at han ofrer seg og tør å ta sjanser. Ifølge Lyngs edgework-teori innebærer nettopp edgework-aktiviteter å ta sjanser, å utfordre seg selv, å overskride sine egne, men også samfunnets grenser. Samtidig som aktivitetene ga adrenalinkick og en følelse av kontroll, kunne ranene også gi dem statusgjenstandene de traktet etter: merkeklær, mobiler, smykker, klokker osv. Vestel (2004) skriver at klær er et

tegn som aldri sover. Selv når bæreren av klærne gjør andre ting, vil klærne tale for seg selv. Klærne symboliserer hvem man ønsker å være og fremhever ens personlighet (Vestel, 2004, s. 272). Det å gå i billige, slitte klær iscenesetter deg som en person med dårlig råd eller dårlig smak, noe ungdommene ville unngå for alt det var verdt.

Etnografiske studier fra USA, som Carl Nightingales (1993) studie av en svart ghetto i Philadelphia og Philippe Bourgois' (1996) studie av puertorikanske cracklangere i East Harlem, konkluderer med at innbyggernes følelse av fremmedgjøring blir forsterket av deres omfavelse av den amerikanske mainstream-kulturen. Det er altså ikke nødvendigvis den absolutte fattigdommen som betyr noe, men den relative fattigdommen. Young (1999) følger i Mertons fotspor, og hevder at kriminalitet oppstår der det finnes kulturell inkludering og strukturell ekskludering. Han mener vi lever i et bulimisk samfunn, som i det ene øyeblikket er glupsk og altetende, og i det neste avviser og spyr ut igjen. Gjennom massemedia blir individer inkludert i forestillinger om «det perfekte liv», om hva det vil si å være suksessfull. Masseutdanning forbereder barn og unge på et liv i arbeid, hvor man blir lært opp til at så lenge man jobber hardt nok kan man få suksess i livet (Young, 1999, s. 395). Det skal mye til før å isolere seg fra de kulturelle verdiene man blir servert gjennom media og utdanningssystemet. Samtidig som unge vokser opp med en tro på at de lever i et meritokratisk samfunn, hvor alle har like rettigheter, og hvor du kan nå så langt du vil bare du jobber hardt nok, opplever de at de blir utsatt for strukturell ekskludering. Ved å være inkludert i de kulturelle verdiene i samfunnet, føles det verre å være ekskludert fra å kunne realisere disse.

Mye av denne frustrasjonen fant jeg også hos mine informanter, selv om det å komme fra et økonomisk og sosialt deprivert område i Oslo er noe helt annet enn «ghettoer» i USA. Mine informanter har et ønske om å gjøre det bra på skolen, få seg en bra jobb, hus og bil, og tjene penger på «normalt» vis. Likevel opplever de i mange tilfeller å møte lukkede dører. Diskriminering, stigmatisering og en dårlig økonomisk situasjon gjør det vanskelig for dem å oppnå drømmene sine – noe som hadde ført til at de vurderte kriminalitet som et middel til å oppnå de.

10.3 Veier ut?

10.3.1 «Det sitter i hodet»

Informantene har opplevd mye i løpet av et kort liv. De har innsett at et liv fylt med kriminalitet og vold ikke er et liv de ønsker å leve. Konsekvensene ble for store, både overfor dem selv og for familie og venner. De ønsker ikke å tilbringe et liv i fengsel, og de ønsker ikke å skade andre mennesker. De forteller at mange av hendelsene de har vært med på har satt sine spor, både fysiske i form av arr, og psykiske. Over tid kan volden få psykiske konsekvenser, i form av for eksempel traumer (Lien, 2011, s. 149). Lien (2011) skriver om informanter som mente egne voldshandlinger var ødeleggende for personligheten. Mange av informantene hennes skåret høyt på tester som målte traumatisk stress, og dette gjaldt både personer med høye og lave posisjoner i det kriminelle systemet. Et av midlene for å klatre oppover i hierarkiet er evnen til å bruke vold på en effektiv måte. Da gjelder det å sperre av følelser som medlidenhet overfor ofrene (Lien, 2011). Dette er ikke nødvendigvis en enkel sak. En av informantene mine fortalte at han fremdeles slet med dårlig samvittighet overfor ofrene i et ran han var med på:

«Det verste jeg gjorde var det der. Og da syntes jeg faktisk... konsekvensene er ikke bare å komme i fengsel. Til i dag, jeg tenker, skoa og jakka har jeg ikke bruk for. Eller har jeg ikke brukt. Stakkars ofrene. Tok det fra han. Han bruker det ikke [...] Fordi det er liksom.. jeg tenker.. løpet er kjørt, stakkars ofrene, du har ikke bruk for det og du tok det fra han. Da tenker jeg faktisk, det er verre enn å bli straffet, det at de stakkars ofrene ble behandlet på den måten der.»

Som nevnt i forrige kapittel var penger en stor drivkraft for ungdommene. En utfordring for personer som over lengre tid har tjent mye penger på illegale aktiviteter, er å skulle gå tilbake til en dårlig betalt «åtte-fire- jobb». Dette kan være en faktor som får personer til å bli i et kriminelt miljø. I mange tilfeller kan dragningen mot penger være så sterk at konsekvensene de voldelige handlingene har på ofrene ikke blir lagt vekt på i gjerningsøyeblikket. Det at kriminelle får innsikt i hvilke konsekvenser kriminaliteten har for ofrene, kan derfor være av avgjørende betydning når det kommer til å bryte med miljøet. Informantene mine forteller at de sliter med dårlig samvittighet for en del av handlingene

de har utført, selv om handlingene har medført «raske penger».

«Det er ikke så lett å komme og jobbe åtte timer og tjene så lite. Og faktisk bry seg om de pengene der. Spare.. før var det penger som kommer. Bruk dem når som helst, bruk dem som du vil. I morgen det blir ferdig, det går bra, tar en tur med gutta.. ikke sant. Og da, hvis man allerede er kriminell så tenker man ikke konsekvensene. Og da er det ikke så lett.. for hvis man ser konsekvensene så vil man ikke være kriminell. Det.. liksom i dag så vil jeg ikke gå og gjøre de tingene jeg gjorde den tiden der. I hodet mitt høres det ulogisk ut. Det er sånn.. du må være totalt gæærn for å gjøre sånt. Det er liksom.. hallo. Det er umenneskelig [...] Faktisk ofte nå tenker jeg på ofrene. Fordi jeg husker jo.. det var slemt og det.. faktisk det sitter i hodet mitt.»

Noen av guttene jeg intervjuet har klart å ta på seg ansvaret for handlingene de har begått, i stedet for å bortforklare eller rettferdiggjøre dem. Ikke alle hadde klart dette, og noen skyldte fortsatt på samfunnet, politiet, barnevernet og andre som var med på «å gjøre dem kriminelle». Beck (1999) skriver om hvordan mange kriminelle har en dualistisk tankemåte, hvor de selv går inn i offerrollen. Her er forestillingen om ofre og gjerningsmenn snudd på hodet. I *Kan vold forklares?* (1999) beskriver Sollund lignende ansvarsfraskrivelser blant sine informanter. De la skylden for deres voldshandlinger over på det norske samfunnet og asylsystemet. Lien (2011) skriver at for å komme seg ut av en slik tankegang må det et mentalt paradigmeskifte til, hvor man blir nødt til å snu på ansvarstilskrivelsene og forankre ansvaret hos seg selv. De av informantene mine som har kommet seg ut av en kriminell tilværelse tar selv på seg ansvaret for handlingene de har gjort. De forteller at de har måttet skifte mentalitet for å klare dette, og de refererer til «den gamle tankegangen» når de forklarer tidligere kriminelle og/eller voldelige handlinger. Blant annet hadde kurs i gatemegling hjulpet dem til dette. Møter med enkeltpersoner med andre perspektiver på livet hadde også hjulpet:

«Fordi han sa til meg bare, vet du hva Rashid. Forandre deg. Skaff deg en framtid. Han sa bare ingen av de her gutta her, ingen av dem skal hjelpe deg når du blir gammel. Etter tre-fire år, alle går hver sin vei. Alle har sine egne tanker inni hodet sitt. Noen vil bli ingeniør,

noen vil bli det, noen vil bli det. Bare tenk på hvordan du skal bli en bedre person. I hverdagen din. Så liksom.. Når jeg får nye tanker gjennom mennesker som sier til meg bare bra ting. Ikke gjør det, gjør det, skjønner du. Så liksom du får forandret tankegang i hjernen egentlig.»

10.3.2 Å selv være offer

Det viste seg i mange tilfeller at informantene mine selv også hadde vært ofre for vold eller sett gode venner bli ofre for vold. Det å være gjerningsmann i et øyeblikk, betyr ikke at du i neste omgang ikke kan være et offer. Guttene forteller om glidende overganger, og i mange tilfeller virket det nesten tilfeldig hvem som endte opp som «offer» og hvem som endte opp som «gjerningsmann». Det kan være forskjellige tolkninger knyttet til en og samme situasjon. Sollunds (1999) studie av voldsdømte menn med flyktningebakgrunn viser også dette. Der forteller en av informantene at han ble truet, slått og holdt fanget av to personer i sitt eget hjem. I selvforsvar tok han opp en kniv og endte med å drepe en av dem. Det endte med at han ble dømt for drap. Informanten mente han ikke hadde hatt noe valg, men retten så annerledes på det. En av konsekvensene av å være en del av et miljø som ofte bruker vold, er at en en eller annen gang også vil oppleve det på kroppen selv. De fleste mennesker vil forsøke å forsvare seg hvis de føler at ens eget liv står på spill. Hakim forteller om et masseslagsmål der det var «totalt kaos». Det skjedde på en t-banestasjon i Oslo hvor folk blant annet ble kastet ned på t-banesporet. I en slik situasjon blir det vanskelig å ha oversikt over hvem som er ofre og hvem som er gjerningsmenn. Ved en annen anledning ble det brukt både våpen, stoler og balltrær på en gang. I denne slåsskampen ble han selv skadet:

«Noen ble trua med pistol over hodene deres. Og da var det like før de skøyt liksom. Med batong og sånt, fikk slag og blåmerker og.. jeg fikk jo et slag her [skulderen], sånn at jeg ikke klarte å løpe, måtte gjemme meg inne i en busk fordi jeg hadde så vondt at jeg ikke klarte mer slåsskamp, eller løpe eller noe som helst.»

Ungdommene forteller at de begynner å bli slitne av å være en del av et miljø hvor de konstant må se seg over skulderen etter mulige farer. Vold avler vold, som det heter, og

ungdommene var klar over at hver voldshandling de utførte, medførte en risiko for hevnaksjon og nye voldshandlinger. Som del av en gjeng kunne hevnen utføres enten mot dem, vennene eller familien deres. Ved å begå voldshandlinger kunne de derfor indirekte sette venner og familie i fare for represalier. Selv voldshandlingene de selv hadde utført hadde satt sine spor i form av dårlig samvittighet og anger. Det å innse at volden en påfører andre også er med på å skade en selv, kan være en medvirkende faktor til at man kommer seg ut av det voldelige miljøet.

10.3.3 Å bytte kontekst

Flere av guttene hadde innsett at de ikke kunne være en del av det gamle miljøet hvis de ønsket å holde seg unna bråk og slåsskamper. Mange av voldshandlingene deres skjedde nettopp fordi de befant seg i en kontekst hvor det å bruke vold var nødvendig og ga mening. De måtte derfor løsrive seg fra denne konteksten.

«Jeg slet litt fordi jeg var sånn aggressiv person når jeg var yngre. Jeg jobber mye med det egentlig. De siste årene. Hvordan kunne jeg.. få mindre [bank, juling], slåss mindre og.. Så når jeg ble ferdig med videregående så tenkte jeg bare.. fordi jeg spurte meg selv hva skal jeg gjøre videre i livet mitt og har jeg planer. Og hvordan skal jeg få meg ut av den situasjonen jeg var i den tiden der. Så liksom jeg måtte bli kvitt alle vennene mine. Og si til dem bare, gutter jeg skal forandre meg. Og jeg måtte bli kvitt alle, når de skulle ut på byen og de ringte meg, jeg sier jeg kan ikke selv om jeg kunne bli med ut i byen. Og når de inviterte meg på fester jeg dro ikke heller. Selv om jeg hadde tid jeg var hjemme, for det meste så sa jeg bare jeg har ikke tid [Var det vanskelig å si nei eller?] For meg det var ikke vanskelig fordi, jeg er sånn person jeg står.. hvis jeg vil forandre meg fra en ting til et bedre liv så måtte jeg bare gjøre det. Selv om det var hardt [...] Jeg trodde at jeg skulle bli bedre person gjennom guttegjengene jeg var med.»

Nye venner blir også nevnt som en måte å komme seg ut av «det gamle livet». Nye venner fra andre miljøer kan påvirke på en positiv måte, ved at ungdommene finner ut at det finnes andre måter å tenke på og løse konflikter, som ikke går ut på å bruke vold. Flere av ungdommene nevner at de har byttet tankegang etter å ha byttet venner. De nevner noen

nøkkelpersoner som har hatt mye å si.

«Fordi jeg var aggressiv og det var en kompis av meg som hjalp meg. Han var bokser. Så han hadde samme problem som meg, han var aggressiv. Så han meldte meg på, hva heter det, boksing. Der du bare slår en, hva heter det, vegg [sånn boksepute eller..] Ja. Fordi hver gang han trente meg han så at jeg var aggressiv. Jeg slo og slo, slo, slo.. Til slutt han sa bare er du bedre? Plutselig jeg sier bare ja. Han sa bare hva hjelper det egentlig at du bare slår en vegg. At du skader, hva hjelper det? Til slutt jeg måtte bare jobbe med det, det jeg sleit med, for at jeg skulle bli bedre. Og når jeg gikk på gatemekling så måtte jeg lære å løse konflikter uten å bruke hånd. At man kan diskutere det som har skjedd og hva kan man gjøre bedre. Sånn at du ikke kan krangle med mennesker.»

Det å gå fra en ungdomskontekst til en voksenkontekst hadde også betydd mye:

«Når du er ungdom du tenker ikke så langt. Som en voksen gjør. Og du brenner mange sjanser som du får gjennom ungdomstiden som du ikke får igjen, så kommer du til å angre når du blir eldre. Så jeg tenkte bare jeg må forandre meg for at jeg skal få meg den jobben jeg vil ha, den utdanningen jeg vil ha. Skjønner du. Og det er liksom, mange av kompisene mine jeg var sammen med for tre år sida sitter inne fortsatt. Så jeg tenkte bare.. til og med i dag de ringer fra fengselet og sier bare, det er bra du kom deg ut av den situasjonen vi var i samtidig der. Og de sa bare vi var så dumme at vi ikke fulgte den veien du fulgte egentlig.»

Leo nevner at han egentlig syns det er ganske barnslig å slåss nå som han har blitt 18, og Jasin mener det er kun de med «barnehue» som fortsetter. I den voksne konteksten passer ikke volden like godt inn. Jeg spurte Jasin om han syntes det er riktig å bruke vold til å løse konflikter.

«Jeg tror ikke det. Ikke nå lenger. Før trodde jeg det for da hadde jeg sånn barnehue da. Men nå tror jeg ikke det. Nå er det sånn, hvis det er sånn stor sak da så blander vi også inn.. ikke fra gjenger da. Men en megler da, som kan megle for oss. I stedet for at vi slåss da. Hva er din feil, hva er din feil, skylder jeg deg noe så kan vi få det der og der.. sånn der for

eksempel da. Jeg går også på gatemegling.»

Men selv om Jasin har kommet seg ut av det gamle miljøet og prøver å bli en bedre person, som han kaller det, sitter fortsatt mange av de gamle tankene og de gamle måtene å løse konflikter på igjen. Selv om han nå opererer innenfor en annen kontekst med andre normer og verdier, har ikke kroppen hans glemt det som hadde skjedd.

«Jeg klarer ikke å konsentrere meg på skolen de årene her.. Jeg må på en måte ha ferie i et eller to år for å komme over det som skjedde med meg, ting som barn. Og så det som skjedde for noen måneder siden og så det der... Og jeg har en hjerne som ikke glemmer fort vet du. Og jeg stresser med ting som kommer opp i hjernen og sånn. Når jeg blir redd, når jeg blir såret, når jeg blir sånn.. Hvert fall når jeg blir såret av en annen person. Da blir jeg sur, og så får jeg alle tankene mine, de gamle tankene, opp.»

Man kan tolke det dit hen at Jasin strever med å tilpasse seg den nye konteksten. Hans gamle handlingsrepertoar sitter igjen. I noen situasjoner ble det gamle handlingsrepertoaret aktivert, noe som kunne få et voldelig utfall. «A persons history remains and becomes imprinted on his habitus» (Sollund, 2010, s. 85). For mange av informantene har tilbøyeligheten til å bruke vold blitt en del av deres habitus.

Som tidligere kriminell vil man kunne møte på utfordringer i arbeidslivet. Arbeidsgivere vil kunne være skeptiske og vandsattest kan gjøre det vanskelig å i det hele tatt være aktuell for jobben. Hvis man sliter med å bli inkludert i det lovlige jobbmarkedet kan det være fristende å falle tilbake til kriminelle måter å tjene penger på (Lien, 2011, s. 156). Det å bli ekskludert eller fremmedgjort fra storsamfunnets nøkkelinstitusjoner, kan føre til et behov for å søke seg mot alternative sosiale rom for å oppnå anerkjennelse (Sandberg, 2008, s. 104). Det å bli inkludert i utdanningssystemet og arbeidslivet vil være avgjørende for at man kommer seg ut av et kriminelt liv.

10.3.4 Møter med kontroll- og hjelpeapparat

Selv om informantene forteller om en del negative møter med politiet, forteller de også om

positive møter. Flere hevder at det å bli tatt av politiet har hjulpet dem ut av miljøet og de gamle tankemønstrene. De informantene som hevder dette, har ikke fått fengselsstraff, men alternative straffer som oppfølgingsteam og lignende.

«Oppfølgingsteam. Det er litt sånn.. verre en samfunnsstraff egentlig. Du får sånn kontrakt og sånt da. [...] har du hatt mye slåsskamper, hvor har du blitt tatt mye og sånn. For eksempel Oslo S. Jeg er på Oslo S og sånt, der hadde jeg mye.. ting.. der ikke sant. Da har jeg fått i kontrakten at jeg ikke har lov til å være i nærheten av Oslo S i et år. Ikke sant. Jeg har lov til å gå forbi og ta t-banen. Du har ikke lov til å loke der eller begynne å røyke der, stå og røyke eller stå og loke med venner eller venninner og sånn. Og så sånne kontrakter fra jobben og kontrakter fra de personer som er ved siden av deg. Foreldrene dine kan bestemme når du kommer hjem, det er derfor jeg går hjem ti.. Jeg må være hjemme ti. Det er derfor egentlig jeg har skjerpet meg hvertfall da.»

Guttene uttrykker at de er opptatt av rettferdighet, og det å bli behandlet med respekt. Når de hadde blitt møtt med forståelse fra politiets side, forstod de også lettere hvorfor politiet gjorde som de gjorde. Sollund (2007) poengterer betydningen av at politiet alltid bør begrunne en stopp, fordi dette kan hindre at konflikter oppstår og eskalerer. Informanten nedenfor fortalte at han hadde forståelse for at politiet stopper folk, fordi de gjør det for at byen skal bli tryggere.

«Jeg husker også når jeg ble stoppa, mange ganger, de ransaka oss. Om vi hadde kniv med oss. Fordi de gjør det for at byen skal bli tryggere. [Har politiet behandla dere bra eller dårlig, eller?] De har behandla meg bra, for jeg hadde en kompis, eller jeg fikk en bra politiker, så han snakka til meg som en vanlig. Han sa bare ikke døm meg ut fra klærne mine, ut fra at jeg er en politimann [...] Han fortalte meg det som var sant og det som var usant egentlig. Han fortalte grunnen til at jeg snakket til deg var fordi politiet har gått gjennom det her... Jeg har gjort verre ting. Alle går gjennom ungdomstiden, selv om jeg er politi, det betyr ikke at jeg var den flinkeste av alle mennesker som lever i verden, jeg har også gjort noe galt. Han sa, jeg slåss også, men i dag jeg er politi, jeg har den beste jobben. Han sa, jeg prøver å forandre mennesker. Ungdommer, hjelpe ungdommer. Han sa, forandre deg. Du kan bli akkurat som

meg i dag, du kan bli politi. Men hvis du får en liten prikk på rullebladet, du spolerer mange sjanser som du har i dag. Så... det var han som tok over sakene mine hjalp meg gjennom den tiden der.»

Alle møter med politiet var ikke like hyggelige, men kunne likevel ha en effekt. De opplevde det å bli arrestert foran store folkemengder (for eksempel på skolen eller på bussen) som pinlig og flaut, noe som fikk dem til å tenke over om det livet de levde virkelig var verdt det. Det at familien deres reagerte negativt på handlingene deres, kunne også være en medvirkende faktor:

«Det flaueste var å bli tatt foran 2500 mennesker. Ungdommer. Hele skolen, til og med læreren ser på mens vi blir tatt på håndjern og blir kjørt fra stedet. Det var pinlig egentlig. Og det var da jeg skjønnte at det jeg driver med er ikke bra for meg og framtiden min [...] jeg satt tre dager på glattcelle. Og jeg fikk aldri pause for å ta meg en røyk. Fikk aldri ta telefon til mamma og jeg tenkte bare hvordan skal jeg si fra til foreldrene mine at jeg er inne. Det beste jeg gjorde var at jeg ringte til.. jeg snakka med advokaten min for at han skulle si fra til de hjemme at jeg er i fengselet. [Hva sa foreldrene dine i etterkant da?] Moren min klikka, egentlig. Hun sa bare du må lære av feilene dine, hun bare, du gjør feil, men du må lære. Hun sa, jeg kan bare si noe til deg, men jeg kan ikke gjøre noen ting. Du gjør feil, du må lære [...] så jeg skjønnte med en gang at det her det går ikke. Jeg må få meg et bedre liv, skjønner du. Så jeg tok gatemekling på Røde Kors. Og så begynte jeg å få meg nye venner.»

Hakim hadde hatt positive erfaringer med barnevernet som hjalp ham økonomisk i en situasjon hvor han slet med å passe inn blant jevnaldrende. Det å bli møtt med forståelse, men også krav fra barnevernet fikk ham til å skjerpe seg. Flere av informantene forteller at et samarbeid mellom hjemmet, skolen, politiet og barnevernet var det som skulle til for at de forandret seg. Når alle de ulike instansene samarbeidet ble det vanskeligere å «sluntre» unna.

11. Avslutning

Innledningsvis nevnte jeg hvordan det senmoderne samfunn, med dets høye krav om utdanning og kompetanse, usikre jobbmarked og svake sosiale bånd, kan skape en følelse av usikkerhet. En slik følelse av ontologisk usikkerhet, av å falle utenfor, kan føre til oppgitthet og maktesløshet. En reaksjon på denne maktesløsheten eller avmakten kan være en essensialisering av en selv og andre – noe som kan legge til rette for og legitimere vold. Dehumanisering av «de andre» kan resultere i en «oss» og «dem» tankegang og kan fungere som en nøytraliseringsteknikk for vold. Dette kan være en måte å tenke omkring vold på, men det finnes ingen enkel teori som kan forklare eller forutsi folks voldshandlinger. Mennesker vokser opp under forskjellige omstendigheter, med forskjellige forutsetninger i livet. Det vil derfor finnes mange fremstillinger av hvorfor mennesker gjør som de gjør. Det vil likevel være noen felles trekk, som kan være med på å forklare voldsutøvelse. I denne oppgaven har jeg forsøkt å gi en fremstilling av hvorfor noen ungdommer begår voldelige handlinger, både deres forklaringer og mine. Dette er bare én mulig tolkning, og andre vil kunne fortolke materialet annerledes.

Informantene kommer fra ressursvake områder i Oslo, hvor vold og kriminalitet har vært vanlig i ungdomsmiljøet. De har vokst opp i familier med begrenset økonomisk, kulturell og sosial kapital. Noen av dem har flyktet til Norge som små barn, og føler seg annerledes og utenfor i det norske storsamfunnet. De har opplevd rasisme og forskjellsbehandling, noe som har gjort dem frustrerte og sinte. Følelsen av å være diskriminert og annerledesgjort har blitt forsterket gjennom inntrykk de fikk gjennom media. Skoleprestasjonene har ikke vært de beste, og en av dem som gjorde det bra opplevde at han likevel ikke fikk jobb eller praksisplass. Fremtidsplanene er vage og usikre. De føler seg stemplet som kriminelle, og har på mange måter inkorporert dette stempelen. Samtidig har de forventninger til livet: de ønsker utdanning, jobb, hus og familieliv. Diskrepansen mellom forventningene de har til livet og midlene de har til rådighet for å oppfylle disse forventningene er stor.

Hakim beskriver dette som en av grunnene til at han ble del av et kriminelt miljø. Som del av et rikt konsumsamfunn, følte han seg fattig og mindreverdig. Han sammenlignet seg med ungdommer på sin egen alder, og ønsket de samme tingene. Det var den relative

fattigdommen som ble oppfattet som urettferdig. "Behovene" for statusgjenstander førte til at han tok i bruk ran og vold for å oppfylle dem. Informantene forteller at vold kunne fungere som symbolsk kapital i subkulturen de var en del av. Kombinert med andre stiluttrykk fungerte volden som guttenes gatekapital. Samtidig kunne det å tilpasse seg en gangsterstil og væremåte, fungere som en måte å unngå trøbbel. Å posisjonere seg som gangstere gjorde dem mindre mottakelige for trusler og angrep fra andre. Det fungerte dermed som en forsvarsstrategi. Volden ble beskyttelse mot andres vold. Ved å konstruere en "gangster"-identitet opplevde de å være synlige og mestre noe innen sitt sosiale felt. I dette feltet stod æresbegrepet sterkt, noe som medførte at guttene måtte være sensitive overfor fornærmelser og krenkelser. I en slik kontekst blir det å kunne bruke vold en ressurs – det blir en måte å opprettholde en posisjon som en person med ære og som en man ikke bør «kødde» med.

Det sosiale rommet guttene var plassert i, den plassen de ble tildelt av andre og hvordan disse erfaringene nedtegnet seg i deres sjel og kropp, ble en del av deres habitus. Erfaringene hadde blitt en del av deres "situerte kunnskap", og blitt en disposisjon eller en tendens til å reagere på bestemte måter (Giertsen, 2000). I konteksten guttene var en del av ble det hensiktsmessig å kunne bruke vold, fordi det ga en rekke fordeler. Sakte, men sikkert ble tilbøyeligheten til å bruke vold dermed nedfelt i deres habitus. Dette ble tydelig da guttene forsøkte å endre kontekst, og komme seg ut av de voldelige miljøene. I endrede omgivelser var ikke lenger deres gatekapital noen ressurs. Dette kunne medføre misforståelser som kunne ha et voldelig utfall: En uvitende person kunne risikere bank på grunn av et blikk. Ungdommene kunne nemlig tolke blikket som «blikking» og derfor som en krenkelse som måtte gjengjeldes, mens personen som stod for «blikkingen» ikke kjente til blikkets implikasjoner. Men selv om deres gamle handlingsrepertoar kunne henge igjen i den nye konteksten, forsvant mye av voldens symbolske kapital. Når volden ikke lenger var en kilde til status eller en måte å oppnå makt på, ble den heller ikke like attraktiv.

Der urettferdighet kan rasjonalisere voldsbruk, kan dehumanisering tillate den, skriver Young (2007, s. 39). Denne formen for nøytraliserings-teknikk gikk igjen når informantene mine forklarte handlingene sine. Rasister og nazister «fortjente» volden fordi de så ned på

utlendinger, ransofre «fortjente» å bli frastjålet ting fordi de var dumme (de ble med på det) eller bortskjemte, ungdommer fra rivaliserende områder fortjente det fordi de var dårligere mennesker fra dårlige områder. Ungdommene opplevde likevel at når de kom nær fiendene sine på en eller annen måte (ved at de begynte på samme skole, oppdaget at de hadde felles venner og lignende), forsvant også fiendebildet, og dermed noe av det som tillot dem å begå voldshandlingene. Konstruksjonen av fiendebilder kan være med på å legge til rette for vold.

Hvor synlig volden var hadde også betydning for informantene. Dette gjaldt også fornærmelsene eller krenkelsene som kunne lede til volden. Hvis fornærmelsene var synlige for andre, måtte også gjengjeldelsen, volden, være synlig. Mange slåsskamper ble derfor gjennomført i offentligheten, der mange kunne bli vitne til den. Synligheten gjør at mange kan få med seg utfallet, samtidig som ungdommene kan opparbeide gatekapital. Facebook kan være med på å bygge opp under fornærmelser, fordi de på internett blir synlige for et veldig stort publikum. Publikummet er med på å definere handlingen, og jo flere som ser på handlingen som en fornærmelse, jo større press har man på seg til å gjengjelde denne handlingen. En av informantene mine valgte å legge ut en voldelig hevnaksjon på Facebook for å vise at personen de banket opp var feig. For å vise dette, trengte de et publikum, og Facebook fungerte som en plattform hvor de kunne spre budskapet sitt. På den andre siden kan Facebook være en måte å komme nærmere hverandre på, fordi det å ha mye sosial kapital også gir status i ungdomsmiljøet. Det å ha mange fiender fra andre deler av byen lar seg ikke kombinere med mange venner på Facebook.

Ungdommene jeg intervjuet hadde selv også vært ofre for vold og vitne til voldshandlinger mot andre. Blant flere av dem hadde dette allerede skjedd i ung alder. I det ene øyeblikket var de gjerningspersoner som utførte vold mot et offer, mens i neste øyeblikk kunne «offeret» være «gjerningsperson» som utførte vold mot dem. I miljøet guttene var en del av var det hele tiden glidende overganger. I mange tilfeller var det ikke før den formelle kontrollen ble satt inn at betegnelsene «offer» og «gjerningsmann» ble tatt i bruk. Før dette kunne volden fungere som en sprettball som hele tiden skiftet eier – først hos den ene gruppen og så hos den andre. Vold var en del av hverdagen, noe som var blitt normalisert. Derfor var heller ikke betegnelsene offer og gjerningsmann utbredt blant ungdommene – de

byttet jo roller hele tiden.

Datamaterialet mitt viser at vold kan gi mening for de som bruker den, selv vold som tilsynelatende virker meningsløs. For personer som bruker vold kan den forstås som rasjonell og legitim, sett ut fra den konteksten og situasjonen de befinner seg i. Den kan fungere som en måte å tilpasse seg på, eller som en forsvarsmekanisme. Den kan være en del av inkorporerte reaksjonsmønstre, eller som et middel til å oppnå goder og gatekapital. Det betyr likevel ikke at volden kan forsvares eller at den nødvendigvis er rasjonell i en større sammenheng. Makten og tilfredsstillelsen man får i øyeblikket, kan erstattes med skyldfølelse. Den kan sette fysiske og psykiske arr. Vold bør derfor bekjempes, ikke bare gjennom å straffe og ansvarliggjøre utøveren, men ved å sørge for at tiltak som forebygger vold blir ivarettatt. "Å forebygge voldslovbrudd handler kort og godt om å sørge for å holde den sosiale infrastrukturen ved like", skriver Giertsen (2006, s. 37). Det at volden i mange tilfeller fører til ytterligere eksklusjon i storsamfunnet, og mer inklusjon i subkulturen hvor vold fungerer som kapital, kan gjøre det vanskeligere å bryte med voldskarrieren. Dette poengterer betydningen av å sette inn tiltak tidlig.

Hva angår spørsmålet om informantene mine med minoritetsbakgrunn hadde andre forklaringer på voldsbruken enn den etnisk norske informanten, er svaret: stort sett ikke. En forskjell var at der minoritetsinformantene skyldte på *stigmatisering av innvandrere*, skyldte Leo på *stigmatisering av ungdommer generelt*. Jeg opplevde at ungdommene med innvandrerbakgrunn tolket rasisme inn i mange sammenhenger hvor man kunne tolket situasjonen annerledes. En slik tankegang kan skape en barriere som ytterligere hindrer inkludering i storsamfunnet. Sett fra informantenes perspektiv kan den også fungere som en måte å fraskrive seg ansvaret for egne nederlag og handlinger. Minoritetsinformantene forklarte også noe av kriminaliteten de hadde begått med migrasjonen, at det å flytte fra en kontekst til en annen hadde vært vanskelig. Felles for alle informantene var likevel fokuset på oppvekstvilkårene i Norge som en avgjørende faktor.

Det kan være mange veier som fører til vold, og det kan være mange veier ut av volden. Uansett hvilken vei man velger å følge, vil hovedansvaret for volden likevel ligge hos

utøveren, og utøveren må selv ville følge en annen vei for å komme inn på den. Noen av informantene hadde allerede funnet ut at et liv fylt med vold og kriminalitet ikke var noe for dem. De jobbet aktivt for å finne andre måter å løse problemene sine på, og noen veier de hadde valgt var å bytte miljø, bytte venner, begynne på gatemekling, konsentrere seg om jobb og utdanning og lytte og lære av mennesker rundt seg. For noen av dem handlet det mest om å bli eldre og lære å takle seg selv. For et par av dem virket veien litt lenger, men den var i hvert fall påbegynt.

Antall ord: 40 523

Referanser

Aftenposten (2011) URL: <http://www.aftenposten.no/nyheter/oslo/Ett-av-to-ran-i-Norge-begs-rundt-Oslo-S-6676976.html> [lesedato 25.10.2011]

Alver, B. G. og Ø. Øyen (1997) *Forskningsetikk i forskerhverdag. Vurderinger og praksis*. Tano Aschehoug.

Anderson, B. (1983) *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso.

Bakken, A. (1998) *Ungdomstid i storbyen*. NOVA-rapport 7/98. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo.

Barth, F. (1982) *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Universitetsforlaget. Oslo.

Bauman, Z. (2006) *Flytende modernitet*. Vidarforlagets AS. Oslo. 2. utgave.

Beck, A.T. (1999) *Prisoners of hate. The cognitive Basis of Anger, Hostility and Violence*. Perennial. New York.

Beck, U. (1992) *Risk Society. Towards a New Modernity*. London. SAGE.

Bourdieu, P. (2002) *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. De Norske Bokklubbene.

Bourgois, P. (1996) «In Search of Respect. Violence, Respect and Sexuality among Puerto Rican Crack Dealers in East Harlem» i *British Journal of Criminology* 36 (3) s. 412-427.

Christie, N. (1972) *Fangevoktere i konsentrasjonsleire. En sosiologisk undersøkelse av norske*

fangevoktere I "serberleirene" i Nord-Norge i 1942-43. PAX Forlag AS. Oslo.

Christie, N. (1982a) *Hvis skolen ikke fantes.* Universitetsforlaget. 1. utg.

Christie, N. (1982b) *Hvor tett et samfunn?* Universitetsforlaget. Oslo. 2. utgave.

Connell, R. W. (1995) *Masculinities.* Cambridge. Polity Press.

Currie, E. (1997) «Market, Crime and Community. Towards a Mid-Range Theory of Post-Industrial Violence» i *Theoretical Criminology May 1997.* SAGE Publications.

Engebrigtsen, A. (2007) "Perspektiver på autonomi, tilhørighet og kjønn blant ungdom" i *Tidsskrift for ungdomsforskning* 7 (2).

Engebrigtsen, A. og Ø. Fuglerud (2009) *Kultur og generasjon. Tilpasningsprosesser blant somaliere og tamiler i Norge.* Universitetsforlaget. Oslo.

Fangen, K. (2004) *Deltagende observasjon.* Fagbokforlaget. Bergen.

Frønes I. og Strømme (2010) *Risiko og marginalisering. Norske barns levekår i kunnskapssamfunnet.* Gyldendal Akademisk. Oslo.

Geertz, C. (1973) «Ch. 1: Thick Description. Toward an Interpretative Theory of Culture» i *The Interpretation of Culture.* Basic Books.

Giertsen, H. (1997) «Kap. 11: Vold» i Finstad, L. og C. Høigård (1997) *Kriminologi.* PAX Forlag. Oslo.

Giertsen, H. (2000) *K og måter å forstå drap på.* Universitetsforlaget. Oslo.

Giertsen, H. (2006) "Meningsløs vold har mening" i *Materialisten* 2/3.

Giddens, A. (1991) *Modernity and Self-Identity*. Polity Press. Cambridge.

Giddens, A. (1997) *Modernitetens konsekvenser*. Pax Forlag. Oslo.

Goffman, E. (1992) *Vårt rollespill til daglig. En studie i hverdagslivets dramatikk*. Pax Forlag AS. Oslo

Goffman, E. (2009) *Stigma. Om avvikerens sociale identitet*. Samfundslitteratur. 2. Utgave.

Hall, S., S. Winlow og C. Ancrum (2008) *Criminal Identities and Consumer Culture. Crime, Exclusion and the New Culture of Narcissism*. Willan Publishing.

Hallsworth, S. (2005) *Street Crime*. Willan Publishing. Cullompton, Devon.

Hallsworth, S. og T. Young (2004) "Getting Real about Gangs" i *Criminal Justice Matter*, 55:1, 12-13.

Hallsworth, S. og T. Young (2008) "Gang talk and gang talkers: A critique" i *Crime, Media, Culture*. SAGE Publications.

Halvorsen, K. (2008) *Å forske på samfunnet. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Cappellen Akademisk Forlag. Oslo.

Hauge, R. (2001) *Kriminalitetens årsaker. Utsnitt av kriminalitetens historie*. Universitetsforlaget. Oslo. 2. utgave.

Isdal, P. (2000) *Meningen med volden*. Kommuneforlaget. Oslo.

Jacobsen, M. H. og S. Kristiansen (2009) "Forord: De ødelagte identiteters sociologi" i Goffman, Erving (2009) *Stigma. Om avvikerens sociale identitet*. Samfundslitteratur. 2.

Utgave.

Johannesen, A., P. A. Tufte og L. Christoffersen (2010) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4. utgave. Abstrakt forlag. Oslo.

Katz, J. (1988) *Seductions of Crime. Moral and Sensual Attractions in Doing Evil*. BasicBooks. New York.

Klyve, A. (2009) *Sinte unge menn i kunnskapssamfunnet*. Folio Forlag.

Kolnar, K. (2005) "Når volden skaper mannen". NIKK Magasin 1. URL:
<http://www.nikk.no/N%C3%A5r+volden+skaper+mannen.9UFRrO0R.ips> [Lesedato:
05.03.2012]

Kolnar, K. (2006) «Kap. 7: Volden» i (Red) Lorentzen, J. og Ekenstam, C. (2006) *Män i Norden. Manlighet och modernitet 1840-1940*. Gidlunds forlag.

Larsen, G. (1992) *Brødre. Æreskamp og hjemløshet blant innvandringens ungdom*. Pax Forlag. Oslo.

Larsen, G. (1997) «Kap. 9: Innvandrete folkeslag og kriminalitet» i Finstad, Liv og Cecilie Høigard (red.) *Kriminologi*

Levekårsundersøkelsene (2007) Statistisk sentralbyrå URL:
<http://www.ssb.no/vis/emner/03/05/vold/main.html> [Lesedato: 05.04.2012]

Lien, I.-L. (2011) *I bakvendtland – kriminelle liv*. Universitetsforlaget. Oslo.

Lien, I.-L. og T. Haaland (1998) *Vold og gjengatferd. En pilotstudie av et ungdomsmiljø*. NIBR/Ungdom mot vold.

Lyng, S. (2005) *Edgework. The Sociology of Risk-Taking*. Routledge. New York & London.

Malinowski, B. (2002) "Myth in Primitive Psychology" i Lambek M. (2002) *A reader in the Anthropology of Religion*. Blackwell Publishing.

Merton, R. K. (1968) *Social Theory and Social Structure*. Free Press. New York & London.

Moller, A. C. og E. L. Deci (2009) «Interpersonal control, dehumanization and violence: A self-determination theory perspective» i *Group Processes & Intergroup Relations* 13(1) 41-53. SAGE Publications.

NESH' retningslinjer (2009) "Punkt 8: Krav til å informere dem som utforskes" URL: <http://www.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/B-Hensyn-til-personer-5---19/8-Krav-om-a-informere-dem-som-utforskes/> [Lesedato: 10.12.2011]

Nightingale, C. (1993) *On the Edge*. Basic Books. New York.

Nisbett, R. og D. Cohen (1996) *The Culture of Honour. The psychology of violence in the South*. Westview. Boulder.

Næss, E. (1999) "Vold er ære, kriminalitet er penger. K-gjengen om seg selv». KRÅD – Det Kriminalitetsforebyggende Råd.

Oliver, S. (2011) «Ch. 7: Dehumanization. Perceiving the Body as (In)Human" i P. Kaufmann et al. (2011) *Humiliation, Degradation, Dehumanization. Human Dignity Violated*. Springer.

Politidirektoratet (2011) "Politiets bekjempelse av kriminelle gjenger i perioden 2011 til 2015" *POD Publikasjon 2011/02* URL: https://www.politi.no/vedlegg/rapport/Vedlegg_1140.pdf [Lesedato: 05.03.2012]

Prieur, A. (2004) *Balansekunstnere. Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Pax Forlag. Oslo.

Prieur, A. og C. Sestoft (2006) *Pierre Bourdieu. En introduktion*. Hans Reitzels Forlag. København.

Repstad, P. (2007) *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. Universitetsforlaget. Oslo. 4. reviderte utgave.

Sandberg, S. og W. Pedersen (2006) *Gatekapital*. Universitetsforlaget. Oslo.

Sandberg, S. (2008) "Get Rich or Die Tryin'. Hiphop og minoritetsgutter på gata" i *Tidsskrift for samfunnsforskning* 8.

Skarðhamar, T., L. R. Thorsen og K. Henriksen (2011) «Kriminalitet og straff blant innvandrere og øvrig befolkning» Rapporter 21/2011. Statistisk sentralbyrå. Korrigert versjon 12.09.11

Sollund, R. (1999) *Kan vold forklares? En undersøkelse av voldsdømte menn med flyktningebakgrunn*. Spartacus forlag. Oslo.

Sollund, R. (2007) *Tatt for en annen. En feltstudie av relasjonen mellom etniske minoriteter og politiet*. Gyldendal Akademisk Forlag.

Sollund, R. (2008) "Tested neutrality: Emotional challenges in qualitative interviews on homicide and rape" i *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. Routledge.

Sollund, R. (2010) «Political Refugees' Violence in Norway» i *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 2: 1. Routledge.

SSB (2010a) "Anmeldte lovbrudd 2009" URL: <http://www.ssb.no/lovbrudda/arkiv/art-2010-04-15-01.html> [Lesedato: 03.05.12]

SSB (2010b) Tabell 49 "Straffede, etter lovbruddskategori, hovedlovbruddsgruppe, kjønn og alder. 2009" URL: <http://www.ssb.no/emner/03/05/straff/arkiv/tab-2010-06-22-49.html> [Lesedato: 25.10.2011]

SSB (2011) Tabell 3 "Lovbrudd anmeldt, etter lovbruddsgruppe og gjerningssted (fylke). 2010" URL: http://www.ssb.no/emner/03/05/a_krim_tab/tab/tab-2011-03-21-03.html [Lesedato: 25.10.2011]

Steward, P. og Strathern, A. (2002) *Violence: theory and ethnography*. Biddles. London.

Stortingmelding nr 30 (2003-2004) "3.1 Kunnskapssamfunnet" URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/regpubl/stmeld/20032004/stmeld-nr-030-2003-2004-/3/1.html?id=404446> [Lesedato: 25.10.2011]

Sykes, G. og D. Matza (1957) «Techniques of neutralization: a theory of delinquency» i *American Sociology Review*, nr. 22.

Thagaard, T. (2003) *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget. Bergen. 2. Utgave.

Ugelvik, T. (2008) "Opp mot toppen, ned langs elven. Mot et vokabular for mannlighetsarbeid", i *Nordisk tidsskrift for maskulinitetsstudier* 3. Universitetsforlaget.

Vestel, V. (2004) *A community of Differences – hybridization, popular culture and the making of social relations among multicultural youngsters in "Rudenga", East side Oslo*. NOVA Rapport 15/04.

Waters, T. (1999) *Crime and Immigrant Youth*. London. Sage Publication.

Weber, M. (2000) *Makt og demokrati*. Gyldendal. 3. utgave.

Wikan, U. (2008) *Om ære*. Pax Forlag AS. Oslo.

Young, J. (1999) "Cannibalism and bulimia: Patterns of social control in late modernity" i *Theoretical Criminology*. SAGE Publications. London, Thousand Oaks and New Dehli.

Young, J. (2003) "Merton with energy, Katz with structure: The sociology of vindictiveness and the criminology of transgression" i *Theoretical Criminology*. SAGE Publications. London, Thousand Oaks and New Delhi.

Young, J. (2007) *The Vertigo of Late Modernity*. SAGE Publications.

Aakvag, G. C. (2008) *Moderne sosiologisk teori*. Abstrakt forlag AS. Oslo.

Vedlegg 1: Introduksjonsbrev

Forespørsel om å delta på intervju i forbindelse med masteroppgave

Jeg er en student ved masterprogrammet i kriminologi ved Universitetet i Oslo som skal skrive en oppgave om vold blant unge. Det vil da være en fordel å intervju personer med erfaring med vold. Formålet med prosjektet er å avdekke ulike holdninger knyttet til vold og hvilken mening utøveren legger i begrepet. Jeg ønsker dessuten å se om voldsbruk kan knyttes opp mot økende konkurranse i samfunnet.

For å finne ut mer om dette ønsker jeg å intervju 10-15 personer i alderen 18-30 år. Intervjuene vil foregå på et sted vi avtaler sammen og vil vare i ca en time. I løpet av intervjuet vil jeg spørre diverse åpne spørsmål om interesser, fremtidsplaner, verdier, holdninger og erfaring med vold etc. Intervjuene vil på mange måter forløpe seg mer som en "vanlig samtale" hvor jeg stiller spørsmål om ulike temaer etter hvert som de dukker opp.

Du vil når som helst i løpet av prosessen få mulighet til å trekke deg, uten å måtte begrunne dette nærmere. Samtalene vil bli tatt opp på bånd og lydopptakene vil bli lagret på et trygt sted hvor de ikke kan koples opp mot deg som blir intervjuet. Dette gjøres ved at jeg har en navneliste som lagres adskilt fra båndopptakene. Prosjektet forventes å være ferdig innen 1. juni 2012, og da vil både samtalene og navnelistene bli slettet, i tillegg til bakgrunnsopplysninger i datamaterialet som kan gjøre enkeltpersoner identifiserbare. I den endelige oppgaven vil alle opplysninger være anonymisert slik at enkeltpersoner ikke kan gjenkjennes. Jeg er underlagt taushetsplikt og all informasjon jeg får tilgang til i intervjuene vil bli behandlet konfidensielt. Jeg får ikke vite hvem deltakerne er før de selv samtykker og kontakter meg.

Dersom dette høres ut som noe du kunne tenkt deg å bli med på, er det fint om du skriver under på den vedlagte samtykkeerklæringen under og sender/leverer den til meg. Jeg vil være veldig takknemlig hvis noen ønsker å stille opp. Om det er noe mer du lurer på er det bare å ringe meg på 41259118, sende en mail til sivbekeng@gmail.com eller kontakte veilederen min ved Kriminologisk institutt, Ragnhild Sollund, på mail ragnhild.sollund@jus.uio.no

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Med vennlig hilsen

Siv Bekeng

Institutt for kriminologi og rettssosiologi, juridisk fakultet, Postboks 6706, St. Olavs plass, 0130 Oslo

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien av unge og vold og ønsker å stille på intervju.

Navn: Telefonnummer:

Vedlegg 2: Intervjuguide ungdommer

Intervjuene vil hovedsakelig fungere som vanlige samtaler, hvor spørsmålene kommer opp avhengig av hvilke temaer vi kommer inn på. Dette er noen av temaene og spørsmålene som vil bli tatt opp i intervjuene:

Generelle spørsmål:

Alder?
Bosted?
Søsken?
Familiesituasjon?
Jobb?
Etnisk bakgrunn?
Religion?

Utdanning/jobb/penger:

1. Går du på skole/jobber? Hvilken linje?
2. Hvorfor valgte du denne utdannelsen/jobben?
3. Hva ønsker du å jobbe med?
4. Hva var ditt forhold til skolen da du var liten?
5. Har foreldrene dine høyere utdanning? Hva jobber de med?
6. Ønsker foreldrene dine at du skal gjøre det bra på skolen?
7. Hjelper de deg med skolearbeidet?
8. Har foreldrene dine hatt noen ønsker om hva du skulle bli?
9. Hva synes du om lærerne på skolen?
10. Tar vennene dine i dag høyere utdanning? Er det noen som ikke går på vgs?
11. Har du planer om å ta mer utdanning enn du har i dag?
12. Hva betyr lønn for deg med tanke på hvilken utdanning/jobb du velger?
13. Hva bruker du pengene dine på?
14. Hva betyr penger for deg?

Identitet/tilhørighet:

1. Har du bodd på [...] hele livet?
2. Kan du beskrive stedet du har vokst opp på?
3. Føler du deg mest [...] eller norsk? Hvorfor det?
4. Hva betyr religionen din for deg?
5. Har du noen gang opplevd noe som du oppfatter som rasisme? Fortell.
6. Har du opplevd å bli annerledes behandlet fordi du er [muslim]? Fortell.
7. Hva gjør deg redd?
8. Er det noen områder i Oslo du er unngår (fordi du er redd for å være der)?
9. Hvorfor frykter du eller unngår disse stedene?
10. Føler du at dette har forandret seg etter 22. juli?

Vold:

1. Hva tenker du på når du hører ordet vold?
2. Har du selv / kjenner du noen som har brukt vold (vært i bråk, slåsskamp)?
3. Kan du fortelle om siste gang du brukte vold/eller var vitne til at andre gjorde det? (Hvor og når skjedde det, hvor mange var dere?)
4. Kan du fortelle hvorfor du gjorde det? (eller hvorfor du tror de andre gjorde det?)
5. Hva var ditt forhold personen(e) som ble banka/slått? Hvordan vil du beskrive personen(e)?
6. Hva følte du da du begikk handlingen?
7. Hva følte du i etterkant?
8. Hvordan tror du du ville følt det hvis du ikke hadde gjort som du gjorde?
9. Hva tror du de andre i konflikten følte?
10. Kan du fortelle om din første slåsskamp?
11. Hva utløser slike konflikter?
12. Hvordan reagerte foreldrene dine da (hvis) de fikk vite det?
13. Hvordan reagerte politiet/sosialarbeidere/barnevernet/skolen?
14. Hvordan kunne handlingen vært unngått?
15. Er det situasjoner hvor bruk av vold er riktig? Galt?
16. Hva tenker du man kunne gjort for å bekjempe vold blant ungdom?

Fremtiden/verdier:

1. Hva kjennetegner en «ordentlig mann»?
2. Hva er det du liker ved deg selv?
3. Hva misliker du ved deg selv?
4. Hva slags personer respekterer du?
5. Hva ønsket du å bli da du var liten?
6. Hvor ønsker du å være om ti år?
7. Hvor tror du du er om ti år?
8. Hvor ønsker du å bo når du selv får barn?
9. Hva tenker du burde vært annerledes i Norge?
10. Føler du at alle har like muligheter i Norge?

Avslutning:

1. Er det noe du vil tilføye som du syns jeg burde spurt om for å finne ut av det jeg er opptatt av i prosjektet?
2. Hvordan syns du det har vært å bli intervjuet?
3. Er det greit om jeg kontakter deg igjen hvis det er noe mer jeg lurte på når jeg har skrevet ut intervjuet?

Vedlegg 3: Intervjuguide ansatte

Generelle spørsmål:

1. Alder?
2. Hvor lenge har du bodd i Oslo?
3. Hvor lenge har du jobbet med ungdom?

Utdanning/jobb/penger:

1. Føler du at ungdommene du jobber med er opptatt av utdanning?
2. Merker du noen forskjell på de som tar utdanning og ikke, i forhold til kriminalitet?
3. Hvilket inntrykk gir de av skolen de går på?
4. Føler du at ungdommene er opptatt av fremtiden?
5. I hvilken grad er de opptatt av å jobbe og tjene penger?

Identitet/tilhørighet:

1. Hvilken tilhørighet har ungdommene til stedet (i Oslo) de kommer fra?
2. Hvilken tilhørighet har ungdommene til landet de kommer fra?
3. Hvordan ser de på hjemstedet sitt?
4. Hvilket forhold har de til mennesker som kommer fra andre steder?
5. Opplever ungdommene å bli forskjellsbehandlet fordi de ikke er etnisk norske?
6. Gir ungdommene inntrykk av at de opplever rasisme?
7. Har du oppdaget rasistiske holdninger blant ungdommene?

Vold:

1. Hvordan oppstår konflikter/krangler på [klubben]? (hva utløser konflikter?)
2. Kan du fortelle om en voldsepisode som har skjedd på [klubben]?
3. Hva gjør ungdommene når konflikter oppstår?
4. Hva gjør de voksne når konflikter oppstår?
5. Skjer konflikter oftere når det er flere eller færre til stede?
6. Når utvikler verbale konflikter seg til voldelige konflikter?
7. Når utvikler verbale konflikter seg **ikke** til voldelige konflikter?
8. Hva kan trigge til mer vold? Mindre vold?

9. Skjer det at ungdom kommer hit for å be om hjelp fordi de er redde for å bli banka/havne i bråk?
10. Har du inntrykk av at det er vanlig å bruke vold i ungdommenes miljø?
11. Snakker ungdommene om konflikter med «gjenger» fra andre steder i byen?
12. I hvilke situasjoner tilkalles politi/barnevern?
13. Hvordan snakker ungdommene om voldsepisoder i etterkant? (skryter de, angrer de, skammer de seg, er de stolte, rettferdiggjør de handlingene).
14. Har det skjedd at ungdommene har brukt våpen i slåsskamper? Fortell.
15. Er det noen ungdommer som oftere er involvert i slåsskamper/bråk? Hvorfor?
16. Hvorfor er noen ungdommer ikke innblandet i slåsskamper/bråk?
17. Hvilken rolle spiller sosiale medier når det kommer til konflikter blant ungdommene?
18. Har du inntrykk av at det er mer vold nå enn før? Er konfliktene annerledes?
19. Hva vet du om fenomenet «blikking»?
20. Hvordan rettferdiggjør ungdommene (volds-)handlingene sine?
21. Har de som havner i voldelige konflikter også blitt utsatt for vold?
22. Hvordan omtaler de volds ofre sine?
23. Forsvarer ungdommene sin egen voldsbruk?
24. Er de som bruker vold også innblandet i annen type kriminalitet? Hva da?
25. Har du inntrykk av at det er en viss alder hvor ungdommene er mer voldelige?
26. Har du sett tendenser til glorifisering av vold/gangsterlivet?
27. Er volden noen ganger relatert til opprettholdelse av ære?
28. Har dere sett tendenser til gjengdannelse blant ungdommene? Hvordan blir dette håndtert?
29. Gir ungdommene inntrykk av at det er «kult» å kunne slåss/være voldelig?
30. Hva tenker du fungerer forebyggende mot vold?
31. Hva gjør [klubben] for å forebygge vold?
32. Hvilken betydning tror du gatemegling har for å forebygge vold?
33. Hva er ungdommenes inntrykk av gatemegling?